

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

ISSN 0861-847X • ГОДИНА XXV (LXIV)

1•2018

РЕДАКТОР ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

КОРЕКТОР НАДЯ КАЛЪЧЕВА

КОРИЦА ГЕОРГИ ИВАНОВ

ПРЕДПЕЧАТ ВАСИЛКА СТЕФАНОВА

ПЕЧАТНИ КОЛИ 7,25. ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 220

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,

БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 214, 9183 216

E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; P.Velichkov@nationallibrary.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2018

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

На корицата: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – снимка Иван Добромиров

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Александра Дипчикова
гл. ас. д-р Анка Стоилова
доц. д-р Анна Ангелова
доц. д-р Антоанета Тотоманова
Ваня Аврамова
доц. д-р Васил Загорев
Веселин Тодоров
Виолета Цветкова
проф. Владимир Ключев
Георги Бобев
д-р Джени Иванова
Елизабета Георгиев
Ефросина Ангелова-Пенкова
доц. д-р Живка Радева
д-р Иван Заров
доц. д-р Красимира Александрова
д-р Мариана Кирова
д-р Марчела Борисова
ас. Милена Колева-Звънчарова
Петър Величков
проф. Роман Мотулски
Росица Кирилова
д-р Силвия Найденова
доц. д-р Тодор Чобанов
Юлия Карадачка-Симеонова

Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст. Хонорари се изплащат само на поръчани материали.

Приемен ден за автори – сряда от 14 до 15 часа.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

**120 години
Закон за
задължителното
депозирание**
5–9

*Антоанета Тотоманова,
Красимира Александрова*
120 години
Закон за задължителното
депозирание в България

10–19

*Цецка Янакиева-Иванова,
Ефросина Ангелова-Пенкова*
Изпълнение и прилагане на Закона за задължителното
депозирание на печатни и други произведения за периода
2012–2017 г. Преглед и анализ

**Културно
наследство**
20–26

Милена Колева-Звънчарова
Валидирането на знания и умения в областта
на културното наследство като предпоставка
за приобщаване

Колекции
27–38

Любомир Георгиев
България и Индия в книги и архивни документи от
Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

**Национална
агенция за ISBN**
39–44

Радослава Стефанова
Книги под печат и издатели в системата ISBN за 2017 г.
Статистически анализ по данни от Националния регистър
на издаваните книги в България

Клуб „Писмена“
45–48

Стефка Рангелова
Срещи с Людмила Филипова и с Мадлен Алгафари

Изложби
49–52

Юлия Карадачка-Симеонова
Изложбата „Европа в старите карти“ от дарението на
инж. Любен Божков

Нови книги
53–66

Александра Куманова
Семиозис на Умберто Еко. *Нишката на Ариадна*
и *личността* в лабиринта на информацията:
Кадастър на универсалното знание

Минало 67–76	<i>Пело Михайлов</i> Неизвестен вестник, редактиран от професор Анастас Иширков
77–81	<i>Соня Кехлибарева</i> Двете съпруги на писателя Петко Росен
82–91	<i>Величка Шардина</i> Библиографски справки
От ръкописа 92–98	<i>Петър Величков</i> По следите на 205-те номерирани екземпляра
99–113	Мара Белчева до Александър Паскалев
114	Талон за абонамент

120 години Закон за задължителното депозирание в България

Антоанета Тотоманова, Красимира Александрова

120th Anniversary of the Legal Deposit Act in Bulgaria

Antoaneta Totomanova, Krasimira Aleksandrova

Summary

This paper contains information on the round table held on the occasion of the 120th anniversary of the implementation of an independent legal deposit legislation. The focus is placed on proposed changes to the current Legal Deposit Act, on discussions held and decisions taken for further actions. It outlines the commitments of the National Library to carry out such changes and actions with regard to creating an archive of electronic resources.

Key words: legal deposit.

На 7 и 8 декември 2017 г. в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ библиотечни специалисти от страната, издатели и експерти от държавни и обществени институции се събраха около Кръгла маса на тема „120 години Закон за задължителното депозирание в България“.

Форумът бе открит от доц. Красимира Александрова, директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, с поздравления към всички присъстващи.

В началото на работната среща зам.-директорът доц. Антоанета Тотоманова представи новия тематичен брой на сп. „Библиотека“. След това бяха обсъдени промените, които през годините са настъпвали в основния документ, гарантиращ попълването на Архива на българската книжнина и на фондовете на Националната библиотека като най-стара и най-голяма депозитна библиотека у нас.

В програмата бяха включени няколко презентации за Закона за задължителното депозирание, представящи различни аспекти от приложението му:

Доц. Красимира Александрова представи исторически преглед на Закона за задължителното депозирание – от неговото възникване до приемането му в България. Подчертано беше, че първият самостоятелен Закон за депозирание на печатни издания в народните библиотеки (*ДВ, бр. 41/22.02.1897*) е приет само 19 години след Освобождението и основаването на Националната библиотека – ярко доказателство, че тогавашните държавници са осъзнавали изключителната роля на институцията за съхраняването на книжната памет в нова България.

Начинът, по който се прилага Законът през последните пет години, и възник-

налите проблеми, свързани с него, бяха представени от Цецка Янакиева-Иванова, ръководител направление „Комплектуване на библиотечни ресурси“, и Ефросина Ангелова-Пенкова, ръководител направление „Национална библиографска агенция“. Според изложената статистика от 2012 до 2016 г. са депозирани общо 1 475 512 документа; разпределени за депозитните библиотеки в страната са 1 106 113, а в Националната библиотека са регистрирани за „Архив“ и „Основен фонд“ 369 399 документа. Установени са обаче и 10 201 нарушения на Закона (рекламирани са 39 515 заглавия, съставени са 109 акта за административно нарушение и са направени 14 предложения за Наказателни постановления).

След посочените данни и тяхното обсъждане бяха очертани основните въпроси, повдигнати в публикациите на колегите от депозитните библиотеки. Те бяха обобщени от доц. Антоанета Тотоманова, съвместно с доц. Красимира Александра:

- съвместна работа с издателите;
- намаляване на ДДС върху книжната продукция;
- премахване на ДДС върху депозитните екземпляри;
- обекти на задължителното депозиране;
- субекти на задължителното депозиране;
- брой на депозитните екземпляри;
- пълнота на депозитните екземпляри;
- нов прочит на разпределението на депозитните екземпляри;
- съхранение и опазване на депозитните екземпляри.

По първа точка колегите от Регионалната библиотека „Стилиян Чилингиров“ – Шумен, предложиха да се инициират работни срещи между представители на библиотеките и издателите за формулиране на общи цели, идеи и предложения за законови промени, а също така да се стимулират издателите – чрез реклама на дейността им на сайта на Министерството на културата и на Министерството на образованието и науката и да се осигурят преференции за издателите на българска литература. Сериозно бе поставен въпросът за премахване на ДДС върху депозитните екземпляри и намаляване на ДДС върху книжната продукция. Иван Гранитски, директор на издателство „Захари Стоянов“, изтъкна, че от издателите се взима „наказателен“ данък, че дарението, каквито са депозитните екземпляри, трябва да се освободи от ДДС и да се редуцира ДДС за българската книга. При депозиране на повече екземпляри, издателството да се освободи въобще от ДДС. Снежана Янева, председател на ББИА, подчерта, че е необходима съвместна среща на издатели и представители на библиотечната общност, която да излезе с предложения за ДДС за българските книги при следващо изслушване в Комисията по бюджета.

В много от публикациите бе поставен остро въпросът за архивирането на електронните издания – е-книги и други е-носители. Бяха посочени стъпките, предприети от Националната библиотека:

- предложени допълнения към Закона за задължителното депозиране на „про-

изведения в дигитална форма, публикувани в електронни комуникационни мрежи, предназначени за четене или възприемане по други начини, разпространявани за обществено ползване от български физически или юридически лица“ – приети (ДВ, бр. 42 от 2009 г.), в сила от 6.07.2009 г.;

- депозиран проект за електронните документи с отдалечен достъп в Министерство на културата (2014 г.).

В този проект е изтъкнато, че електронните документи с отдалечен достъп са неделима част от националното документално наследство. Присъединяването им към системата на задължителното депозиране легитимира твърдението, че те са важна част от това наследство и осигурява правното основание на Националната библиотека да получава всички онлайн публикации без специалното разрешение на издателите. Осигурява и възможността за разширяването на обектите в текущата национална библиография, а също така създава по-ефективна и надеждна основа за работа на Националната библиографска агенция с издателите, аналогична на тази с печатните издания. Към документите, предвидени по чл. 3 ал. 5 от Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения (едно копие от произведенията в дигитална форма, публикувани в електронни комуникационни мрежи, предназначени за четене или възприемане по други начини, разпространявани за обществено ползване от български физически или юридически лица) на този етап биха могли да се допълнят и следните критерии за подбор:

- териториалност (всички ресурси, публикувани в България);
- език (всички ресурси на български език, независимо от местоиздаването им);
- авторство (всички ресурси от български автори, независимо от местоиздаването им);
- предмет/съдържание (всички ресурси, отнасящи се до страната, независимо от местоиздаването).

При подбора, на първо място, се взема предвид домейна на ресурсите (ресурси от националния домейн – .bg, както и ресурси от други домейни, например – .com, .org, имащи връзка със страната), както и тяхната „националност“ (авторът на съдържанието на ресурса да е от българска националност, издателят/собственикът да е поданик на България, ресурсът да е на български език, ресурсът да съдържа значителна информация за страната/нацията).

Видовете документи, които се предлагат, за архивиране са:

- електронни книги;
- електронни списания;
- правителствени документи;
- доклади от конференции и научни публикации;
- уебсайтове и уебстраници от определени области – обществени дейности, култура, наука, администрация, експериментални и/или уникални страници, документиращи технологични новости;
- страници за конкретни събития.

От обхвата на архивирането би трябвало да се изключат:

- компютърни игри;
- лични уебстраници;
- ресурси от вътрешни комуникационни мрежи (интернет);
- портали, които нямат оригинално интелектуално съдържание;
- бази данни;
- радио и телевизионни предавания;
- онлайн новини.

Целта на проекта е Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“:

- да придобие техническите възможности да приема депозитни екземпляри от електронните документи с отдалечен достъп (по силата на чл. 3 ал. 5 от Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения);

- да създаде Национален архив на електронните документи с отдалечен достъп;

- да премине към регистриране на електронните документи с отдалечен достъп в националната библиография;

- да осигури достъп до електронните документи с отдалечен достъп (по силата на чл. 16 от Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения).

Ресурсната осигуреност се свежда до осигуряването на технически и софтуерни продукти:

- за събирането на ресурсите – Heritrix или Web Curator Tool;
- за архивирането на ресурсите – Wayback machine;

- за пълнотекстово индексване – SOLR и до осигуряването на необходимия персонал за създаването на национален архив.

Георги Александров, издател и автор, подчерта, че регистрацията и запазването на електронните документи с отдалечен достъп е тотално подценяван проблем, а Министерството negliжира задълженията си. Той изнесе факти за решаването му в чужбина и регламентирането му в публикации на ЮНЕСКО от 2003 г. Посочи, че в Дания и Чехия нямат закон, но имат практически опит, който може да бъде полезен при решаване на проблемите у нас. Подкрепя предложението и решението да се обнови проектът за създаване на национален архив с електронни документи на отдалечен достъп в Националната библиотека. За целта е необходимо и медийно огласяване. Да се организира още една среща между издатели, Министерство на културата и библиотеките.

Обсъдиха се предложенията на Веселин Тодоров, дългогодишен председател на АБК, публикувани в списанието, за прехвърляне на отговорността за предоставяне на депозитни екземпляри от издателите на печатниците или да се разпредели депозирането между издатели и печатници. Предложението не бе подкрепено от участниците в кръглата маса.

Изразено беше становището, че не може и не трябва да се гледа на Закона за задължителното депозиране като източник за попълване на фондовете на библиотеките. Много от присъстващите колеги споделиха, че се затрудняват при съхра-

няването на депозитните екземпляри, че нямат средства за подвързия и запазване на изданията, а същевременно не получават по-скъпите книги и академичната литература. Срещат неразбиране от страна на читателите за начина на достъп до депозитните екземпляри, защото те се ползват само на място.

Проблемите, свързани с разпределянето на депозитните екземпляри и тяхното качество, също бяха обсъдени и всички присъстващи бяха на мнение, че е необходим „нов прочит“ на разпределението на депозитните екземпляри, т.е. налага се промяна в Правилника за прилагането на Закона.

Накрая ако трябва да обобщим всички мнения и изказвания, най-съществени-те предложения се свеждат до следното:

1. Намаляване на ДДС върху книжната продукция.
2. Осигуряване на възможност за депозиране на документи с отдалечен достъп (онлайн издания).
3. Внасяне на промени в Правилника за прилагане на Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения.

Националната библиотека се ангажира с обещанието да предложи промени в Правилника за прилагане на Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения, които да бъдат обсъдени с представители от другите библиотеки, а също така и с издателската общност. За останалите две предложения също бяха поети ангажменти за провеждане на разяснителна кампания в страната, за обединяване на усилията с издателския сектор и Министерство на културата за постигане на удовлетворителни резултати.

Изпълнение и прилагане на Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения за периода 2012–2017 г. Преглед и анализ

Цецка Янакиева-Иванова, Ефросина Ангелова-Пенкова

**Implementation and application of the Legal Deposit Act on printed and other
publications over the period 2012–2017**

Review and analysis

Tsetska Yanakieva-Ivanova, Efrosina Angelova-Penkova

Summary

This paper aims to investigate and provide an analysis of the implementation of the Legal Deposit Act on printed and other publications over the period 2012–2017. The findings are based on the annual reports of “Deposit, Acquisition and Registration of National Publications” Department, the National Library “St. St. Cyril and Methodius” public reports and on data from the library-bibliographic system COBISS.bg.

Key-words: National Library “St. St. Cyril and Methodius”, legal deposit legislation, legal regulations, objects of legal deposit, Archive of Bulgarian literature, legal deposit libraries, partial legal deposit, national bibliography.

Законът за задължителното депозиране на печатни и други произведения¹ и Правилникът² към него определят основанията и реда за депозирането на печатни и други произведения, създадени и тиражирани в страната или отнасящи се до нея, с цел да бъдат съхранени като част от националното културно наследство. В Закона са определени целите и задачите, с които се осигуряват пълни колекции на националната книжнина и обществен достъп до тях, създаването и разпространяването на националната библиография и предоставянето на статистическа информация.

За първи път в нормативен акт се подчертава връзката между депозирането,

¹ **Закон** за задължително депозиране на печатни и други произведения. – В: *Държавен вестник*, бр. 108, 29 дек. 2000, с. 17. ISSN 0205-0900

² **Правилник** за прилагане на Закона за задължително депозиране на екземпляри от печатни и други произведения. – В: *Държавен вестник*, бр. 26, 12 март 2002, с. 1–5. ISSN 0205-0900

съхраняването на изданията, осигуряването на достъп до тях и публикуването на библиографска информация.

Характерна особеност на българското законодателство за задължителното депозиране от неговото създаване до момента е, че обхватът на депозирането се разпростира върху всички традиционни и нетрадиционни носители на информация, независимо от техния вид, съдържание, език, начин на размножаване и разпространяване, и тираж. С приетото решение в Закона за количеството на задължителните екземпляри да бъдат от три до дванадесет екземпляра в зависимост от тиража на изданието на практика се утвърждава принципът на използване на системата за задължително депозиране за комплектуване на библиотечните фондове.

Законът определя и националните задачи на Националната библиотека „Св. Кирил и Методий“:

- приема и разпределя част от задължителните екземпляри в депозитните библиотеки по ред, определен от Правилника;
- съставя, обнародва и разпространява Националната библиография.

1. Документи, постъпили по Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Представените и анализирани резултати от изпълнението на Закона от Националната библиотека са съпоставени и с данни от дейността на Националните агенции за международни стандартни номера, с което се допълва общата картина на издателската дейност и спазването на изискванията, посочени в закона.

Монографични и продължаващи издания – заявени заглавия в националните агенции за международни стандартни номера през периода 2012–2017 г.

Година	Заявени заглавия	
	Монографични издания (вкл. нотни издания и електронни ресурси)	Продължаващи издания (вкл. монографични серии и електронни ресурси)
2012	11 010	255
2013	12 476	172
2014	12 511	192
2015	12 093	200
2016	12 144	102
2017	12 612	223
Общо	72 846	1144

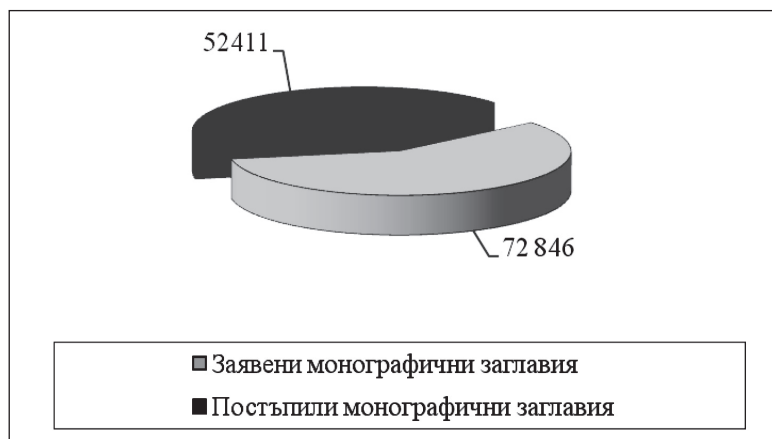
Депозитни екземпляри, постъпили във фонда на Националната библиотека (архив и основен фонд) за периода 2012–2017 г.

Година	Монографични издания	Продължаващи издания		Дисертационни трудове	Общо
		списания	вестници		
	томове	брой	брой	томове	томове/ брой
2012	17 370	10 013	52 390	685	80 458
2013	14 231	11 182	49 658	1363	76 434
2014	15 275	8 640	48 276	855	73 046
2015	19 407	8 721	46 146	726	75 000
2016	18 628	8 514	35 892	1427	64 461
2017	19 436	7 937	39 654	2399	69 426
Общо	104 822	55 007	272 016	7455	438 825
		327 023			

През периода 2012–2017 г. са присъдени международни стандартни номера в агенциите на 72 846 нови заглавия на монографични издания (вкл. нотни издания и електронни ресурси) и 1144 заглавия на продължаващи издания (вкл. монографични серии и електронни ресурси).

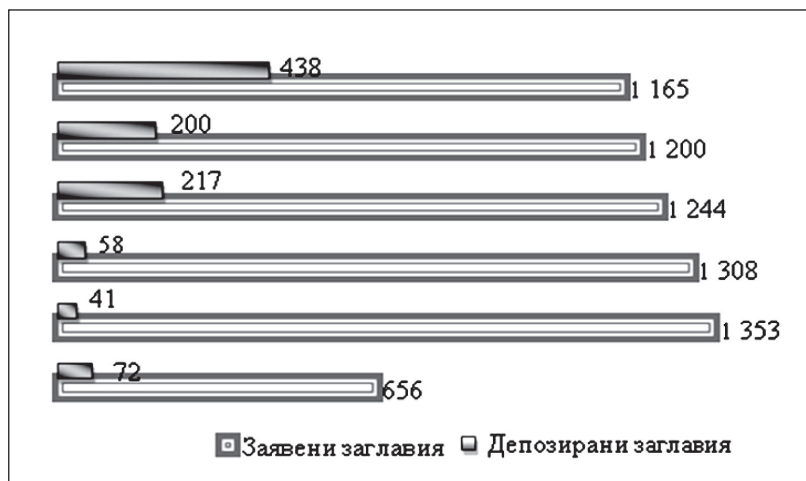
За същия период депозитните екземпляри на монографични издания (вкл. нотни издания и електронни ресурси) постъпили във фонда (Архив и Основен фонд) са 104 822 или с 20 405 заглавия по-малко от заявените заглавия нови издания. Депозираните броеве на продължаващи издания са 327 023, от които 55 007 броя са на списания и 272 016 – на централни и регионални вестници. Във фонда на Библиотеката са постъпили и дисертационни трудове – общо 7455 броя. Или общият брой на депозираните документи за 2012–2017 г. са 438 825 екземпляра, от които за Основен фонд – 211 975 библиотечни документи.

Заявените монографични издания (вкл. нотни издания и електронни ресурси) през периода 2012–2017 г. по данни на Националните агенции за стандартни номера са 72 846 заглавия. От тях депозираните за Основен фонд са 52 411 заглавия, което представлява 72% от заявените заглавия. В недепозираните 28% монографични издания са и заглавия на издания на некнижни материали и на електронни носители с локален и отдалечен достъп.

Монографични издания (вкл. нотни издания и електронни ресурси), заявени и постъпили в Архива и в Основния фонд на Националната библиотека за периода 2012–2017 г.

За изследвания период интерес представляват и статистическите данни за издания, публикувани на съвременните носители на данни: електронните ресурси и звукозаписите. Заявените заглавия на електронен носител на локален и отдалечен достъп в агенции са 6926. Постъпилите и регистрирани документи на електронен носител са съответно: за 2012 г. – 72 заглавия; за 2013 г. – 41 заглавия; за 2014 г. – 58 заглавия; за 2015 г. – 217 заглавия; за 2016 г. – 200 заглавия и за 2017 г. – 438 заглавия (общо 1026 заглавия). Или депозираните и регистрирани заглавия в библиотечно-библиографската система COBISS.bg. са 14,8% от заявените или тиражирани документи на електронен носител.

Електронни ресурси и звукозаписи, заявени и постъпили в Архива и в Основния фонд на Националната библиотека за периода 2012–2017 г.

Броят на новите заглавия в базите данни на Националните агенции (книгите, графичните, картографските издания и електронните им съответствия са въведени в Националния регистър на издаваните книги в България) не отговарят на броя на депозираните монографични издания през съответните години. Причините за тази разлика са установени от текущото наблюдение върху националната издателска дейност и те са резултат от:

1) Неспазване на законоустановения срок за депозиране от страна на издателите и авторите, увеличения обем на получените депозитни екземпляри и съответната им регистрация през текущата година.

2) Публикувани издания на електронен носител на отдалечен достъп (онлайн), за които в Библиотеката няма технически, финансови и кадрови условия за съхранението им.

3) Наличието на издания тиражирани от издатели, които не са регистрирани в Националните агенции за международни стандартни номера на книги (ISBN), на нотни издания (ISMN) и на продължаващи издания (ISSN).

2. Документи, постъпили по Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и разпределени за библиотеките в страната

В Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения (в сила от 01.01.2001 г.), по силата на преходните и заключителните му разпоредби и Правилника за неговото прилагане (приет с Постановление № 46 на Министерски съвет от 04.03.2002 г.) са визирани институциите, определени за депозанти, получаващи пълен или частичен депозит. В Правилника са конкретизирани и видовете издания, които подлежат на депозиране.

Националната библиотека, в изпълнение на поетия ангажимент, ежеседмично разпределя и изпраща депозитни екземпляри на библиотеките в страната, и през разглеждания период са разпределени и изпратени в определените депозитни библиотеки 1 288 577 екземпляра. От тях 253 658 тома са монографични издания и 1 034 919 броя на периодични издания, съответно – 197 873 броя списания и 837 046 броя централни и регионални вестници.

Монографични и продължаващи издания, разпределени за библиотеките в страната за периода 2012–2017 г.

Местонахождение	Библиотеки	Монографични издания	Продължаващи издания		Общо
			списания	вестници	
Благоевград	Регионална библ. „Д. Талев“	17 304	17 484	61 783	96 571
Бургас	Регионална библ. „П. Яворов“	17 968	17 484	61 783	97 235

Варна	Регионална библ. „П. Славейков“	33 379	21 951	61 783	117 113
Велико Търново	Регионална библ. „П. Р. Славейков“	18 304	17 484	134 855	170 643
Пловдив	Народна библ. „Ив. Вазов“	49 054	27 116	134 855	210 324
Русе	Регионална библ. „Л. Каравелов“	32 734	21 951	61 783	116 468
София	Столична библ.	18 048	17 484	61 783	97 315
	Университетска библ. – СУ	31 232	21 951	61 783	114 966
	Централна библ. – БАН	17 443	17 484	61 783	96 710
Шумен	Регионална библ. „Ст. Чилингиров“	18 192	17 484	61 783	97 459
	<i>Регионални продължава- щи издания, разпределени по краеведски принцип</i>			73 072	73 072
			197 873	837 046	
Общо		253 658	1 034 919		1 288 577

Разпределението на депозитните екземпляри има някои специфични изисквания, които засягат разпределението на продължаващите регионални издания и т.н. частичен депозит, регламентирани в чл. 10 от Правилника към Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения

Особености:

1) Разпределение на продължаващите регионални издания, в зависимост от броя на депозираните екземпляри.

Петият екземпляр на депозитните регионални издания (или 73 072 броя от тях за периода 2012–2017 г.) се разпределя по краеведски принцип. Този начин на разпределение е отразен в количествената характеристика на получените документи в Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, и Регионалната библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново.

2) Разпределение на частичния депозит.

Частичният депозит се явява преразпределение по определен критерий на депозитните екземпляри на библиотека, изрично посочена в Правилника – от депозитните документи се отделят и пренасочват екземпляри към други библиотеки в зависимост от тиража и профила на комплектуване.

➤ Преразпределят се документи от предвидения депозит за Библиотеката на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в областта на медицината и техниката, селскостопанската и ветеринарномедицинската наука, учебната литература до 12. клас и художествена литература.

При тираж над 300 броя, от депозита за библиотеката се отделя и преразпределя:

- Литература с медицински профил – за Централната медицинска библиотека – София;
- Литература с технически профил – за библиотеката на Университета за архитектура, строителство и геодезия – София;
- Литература със селскостопански профил – за Аграрен университет – Пловдив;
- Литература с ветеринарномедицински профил – за Тракийския университет – Стара Загора.

При тираж от 101 до 300 броя, от предвидения депозит за библиотеката се отделя и преразпределя:

- Литература с медицински профил за Централната медицинска библиотека – София;
- Литература с технически профил за библиотеката на Университета за архитектура, строителство и геодезия – София;
- Литература със селскостопански профил – за библиотеката на Аграрен университет – Пловдив;
- Литература с ветеринарномедицински профил – за библиотеката на Тракийския университет – Стара Загора;
- Художествена литература, учебници и учебна литература до 12. клас – за Столична библиотека.

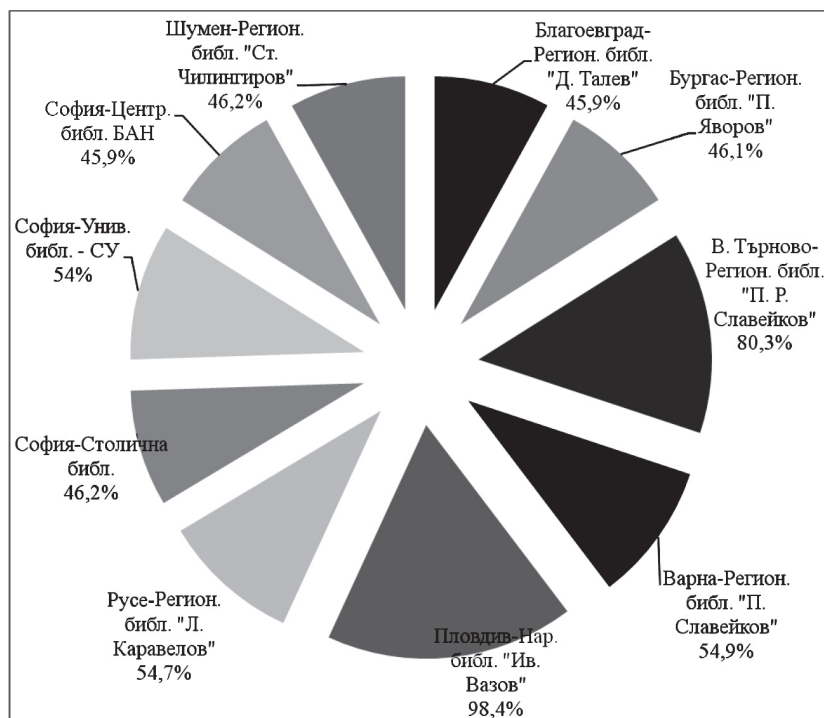
✓ Преразпределят се документи от предвидения депозит за Централната библиотека на Българската академия на науките – детска художествена литература и учебна литература до 12. клас, като не се взима предвид тиражът на изданията:

- Художествена детска литература – за Регионалната библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен;
- Учебници и учебните помагала до 12. клас – за Регионалната библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен.

През 2012–2017 г. от Библиотеката на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Централната библиотека на Българската академия на науките са преразпределени 208 128 екземпляра профилиран частичен депозит за Централната медицинска библиотека – София, библиотеката на Университета за архитектура,

строителство и геодезия – София, библиотеката на Аграрен университет – Пловдив, библиотеката на Тракийския университет – Стара Загора, Столичната библиотека и Регионалната библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен.

Депозитните екземпляри на монографични и продължаващи издания, получени от институциите, определени за депозанти в страната, са представени и в проценти, като са включени и преразпределените депозитни екземпляри за профилиран частичен депозит от Библиотеката на СУ „Св. Климент Охридски“ и Централната библиотека на Българската академия на науките.

Монографични и продължаващи издания – депозитни екземпляри, получени от библиотеките в страната през периода 2012–2017 г. в проценти

3. Контрол по изпълнение на Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения

В Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения са предвидени и редица изисквания към издателите. Определени са обектите и субектите на задължителното депозиране. Посочени са институциите и длъжностните лица, които са отговорни за дейността по изпълнението на Закона. В административно-наказателните разпоредби са определени и длъжностните лица с правомощия за съставяне на Актове за установяване на административни нарушения и Наказателни постановления.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е оторизирана от Министерството на културата да проверява изпълнението на разпоредбите в Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения. Определените за целта длъжностни лица осъществяват текуща проверка на издателската продукция и на депозираните заглавия, съставят рекламации и Актове за установяване на административни нарушения, правят предложения за Наказателни постановления.

Дейността по контрола върху изпълнението на Закона през периода 2012–2017 г. е представена с резултати от направени проверки с установени нарушения на издателства на монографични и продължаващи издания: установени са 12 062 нарушения; рекламирани са 53 983 заглавия, съставени са 134 Актове за установяване на административни нарушения (АУАН) и са направени 14 предложения за Наказателни постановления. В резултат на извършения контрол са набавени значителен обем издания – 28 877 тома монографии и 31 520 броя продължаващи издания.

Контрол по изпълнение на Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения за периода 2012–2017 г.

Година	Проверени издатели с установени нарушения	Рекламирани заглавия	Съставени Актове за установяване на админ. нарушения	Предложения за Наказ. постановления	Резултати	
					Набавени монографични издания	Набавени продължаващи издания
2012	2636	12 279	24	7	6458	3558
2013	2358	6858	20	2	5390	7375
2014	1561	6676	29	3	3683	4883
2015	1622	6330	10	1	3746	4760
2016	2024	7372	26	1	4832	4913
2017	1861	14 468	25		4768	6031
Общо	12 062	53 983	134	14	28 877	31 520

В резултат на изпълнението на Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения и Правилника към него, в Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ са постъпили по депозит 1 727 402 екземпляри библиотечни документи през периода 2012–2017 г. От тях във фонда на Библиотеката (Архив и основен фонд) са регистрирани 438 825 броя, а за депозитните библиотеки са разпределени 1 288 577 библиотечни документа.

Депозитното законодателство осигурява попълването на Архива на българската книжнина и поддържането на колекции от национална книжнина в различ-

ните региони на страната, достъпност до изданията, ефективно междубиблиотечно заемане, създаване на националната библиография, библиографска информация за българските издания в национални и международни справочни издания, информация за българската издателска продукция за националната статистика.

Направеният преглед и анализ на депозитните постъпления през 2012–2017 г. потвърждава, че приемането на Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения и Правилника към него е безпорен успех за българската култура. Самият акт на приемането му показва грижата на обществото за трайното запазване на националната памет и националното културно наследство. Прилагането му осигурява попълването на библиотечните колекции с национална книжнина, осигурява достъп на максимален брой потребители до всички видове документи от националната издателска продукция.

Валидирането на знания и умения в областта на културното наследство като предпоставка за приобщаване

Милена Колева-Звънчарова

Validation of Knowledge and Skills the Field of Cultural Heritage as a Prerequisite for Integration *Milena Koleva-Zvancharova*

Summary

On the occasion of 2018 European Year of Cultural Heritage the paper outlines the importance of knowledge and skills in the field of conservation and socialization of cultural heritage. The shortage of specialists is problematic, especially when it comes to handling unique library and archive collections. A possible solution to this problem is to adopt a process of validation of knowledge, skills and competences, acquired by vocational training.

Key-words: cultural heritage, EU, validation of knowledge, skills and competences, unique collections.

Годината 2018 е обявена от Европейската комисия за Година на културното наследство.¹ Под надслова „Нашето наследство: миналото среща бъдещето“ (Our heritage: where the past meets the future) в продължение на 12 месеца европейското културно наследство ще бъде във фокуса на общественото внимание в цялото си разнообразие на местно, национално и европейско равнище. В официалния сайт на Годината това разнообразие е представено в най-обобщен вид като съвкупност от материални, нематериални, природни и цифрови обекти.² Инициативата по посвещаване на Европейската година на определена тема (водеща началото си от 1983 г.) има за цел да се поощри диалогът и дебатът по тази тема в рамките на Общността. Решението на какво да бъде посветена европейската година се взима съвместно от Европейската комисия и Европейския парламент, с участието на

¹ **Решение** (ЕС) 2017/864 на Европейския парламент и на Съвета от 17 май 2017 относно Европейска година на културното наследство (2018 г.) . – В: *Официален вестник на Европейския съюз* L 131/1, 20.05.2017. Достъпно и на адрес: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32017D0864>

² Повече за Европейската година на културното наследство 2018 може да се прочете на официалната страница на ЕС. Достъпно на адрес: https://europa.eu/cultural-heritage/about_en

правителствата на страните членки. Защо именно в настоящия исторически момент всичките се обединяват около темата за културното наследство?

Политическата криза в Евросъюза от последните години, чието най-емблематично проявление безспорно е началото на процеса Брекзит (излизането на Великобритания от ЕС, започнало с референдума от 29 март 2017 г.), води със себе си все по-сериозни колебания относно наличието (и същността) на така желаната и прокламирана европейска идентичност.³ Напълно допустимо е от дебата по темата за общото (европейско) културно наследство да се очаква да бъдат изведени средства и начини за противопоставяне на десструктивните сили на разединението, обхванало Евросъюза по икономическа и политическа линия. Този избор е еманация на стремежа да се акцентира върху безспорната споделимост на европейските културни достижения и ценности; върху потенциала на изкуството, музиката, архитектурата, книжовността като културно наследство да служат за приобщаване.

Може би парадоксално, а може би съвсем закономерно, институциите на ЕС едва сега посягат към инструментариума на културата. При полагането на основите на обединена Европа тази сфера не попада в регламентите на общностното право, насочено към уреждането на икономическия и политически мир на Стария континент. Културата остава изцяло в прерогативите на националната държава, а доколкото Евросъюзът въобще се намесва (на един по-късен етап), то е под формата на мерки⁴ за опазване на общото европейско културно наследство и в подкрепа на изкуствата и т.нар. творчески индустрии⁵. Дали пренебрегването на интегриращата роля на културата не се преоценява като грешка, или може би като пропусната историческа възможност за същинско обединение на европейските народи (ако въобще е възможно такова)?

Изборът на водеща тема за 2018 г. е израз и на желанието културното наследство да се превърне в стратегически ресурс за устойчиво развитие и интелигентен растеж в Европа. Актуална тенденция в ЕС е да се поощрява търсенето на решения на социални и дори икономически проблеми чрез средства и/или дейности, свързани с културата (в т.ч. и културното наследство). Особено много се разчита на възможностите, които културата предоставя за социално приобщаване. Това отново извежда на преден план необходимостта от качествени и професионални знания, умения и компетентности в областта на културното наследство, на които да се заложи за неговото добро и успешно управление.

Ако погледнем към европейското културно наследство като на източник на възможности за приобщаване и идентичност, ще трябва най-напред да отбележим

³ За европейската идентичност като исторически факт, който обаче се превръща в политически проблем, говори Кшищоф Помиан, акад. директор на Музея за Европа в Брюксел, още през 2009 г. Вж. **Помиан**, Кшищоф. Европейската идентичности: исторически факт и политически проблем [онлайн]. [прегледан 18.01.2018]. <http://www.librev.com/index.php/discussion-europe-publisher/684-2009-09-21-14-14-46>

⁴ Програмите, които пряко подкрепят културата в ЕС, са *Творческа Европа*, *Награди в областта на изкуството в ЕС*, *Европейски столици на културата*.

⁵ По въпроса за културата и нейните индустрии вж. **Кабаков**, Иван. Дилеми на културата, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015, с. 68–79.

необходимостта от опазване и социализация на неговите разнообразни видове и форми. Тези два основни процеса от своя страна изискват специализирани знания и умения, повечето от които се придобиват единствено в професионалната практика или поне чрез практическо обучение. Подсигуряването на ресурс от професионалисти в системата на културното наследство е водещ фактор за разгръщане на неговия приобщаващ потенциал. Обикновено то е свързано с отдавна отминали епохи и за да бъдат разбрани неговата значимост и послание, е необходимо най-напред да бъде „разчетено“ и интерпретирано от съответните специалисти.

Добър пример е класическата етнографска музейната експозиция, от която се очаква по привлекателен и разбираем за широката публика начин да пресъздаде моменти от бита и всекидневието преди век или повече. За целта е необходимо най-малкото добро познаване на мястото и функциите на всяка вещ, а те не винаги се разбират от само себе си. Става въпрос за своего рода „културен превод“, който изисква много и разностранни познания. Когато няма кой да го осъществи, добавената стойност на много от обектите на културното наследство остава непозната и те биват сведени до безмълвни артефакти (ако говорим за материалните форми например). Тогава твърдението за приобщаващата и обединяваща сила на културното наследство (без значение национално или европейско) се превръща в изпразнен от съдържание израз.

Проблемът с превода може и да звучи абстрактно, но има съвсем конкретни измерения, особено на родна почва. Не е тайна, че културните институции в България страдат от липсата на достатъчно подготвени специалисти, като причините са непривлекателните (в сравнение с други по-доходоносни сектори) условия на работа през последните десетилетия, но и далеч не само те. Развитието на представите и практиките за това как трябва да се третира културното наследство и каква е неговата роля в живота на Европа повишават изискванията към различните специалисти, работещи с него. Същевременно формалното образование не успява да отговори адекватно на променените потребности.

Преодоляването на този проблем е от ключово значение за опазването на някои (ако не и на всички) видове културно наследство, както ще стане ясно по-долу. Практически възможно и постижимо решение е валидирането на знания и умения в областта на културното наследство, придобити поотделно или в съвкупност извън формалното образование, като резултат от натрупването на практически професионален опит. Според определението на чл. 5 от Закона за професионалното образование и обучение, валидирането на професионални знания, умения и компетентности е признаване на придобити знания, умения и компетентности по професия или част от нея, получени чрез неформално обучение или информално учене, с цел достъп до обучение за придобиване на професионална квалификация и улесняване на достъпа до пазара на труда.⁶ На този етап валидирането се движи

⁶ **Закон** за професионалното образование и обучение. – В: *Държавен вестник*, 30 юли 1999.

в строгите рамки на предвидените в Списъка на професиите за професионално обучение и образование (СППОО).⁷

За да се превърне валидирането в ефективен работещ механизъм в областта на културното наследство, е необходима професионална експертиза, активното участие на съответните културни институции, но и най-вече политическа воля и далновидност.⁸ Как могат да бъдат събрани на едно място, това няма да бъде коментирано тук. Най-напред е необходимо да бъде разгледан въпросът защо валидирането предоставя решение на описания проблем и защо именно то може да се превърне в необходимата предпоставка културното наследство да „заработи“ приобщаващо.

В европейския работен план за културата (2015–2018), приоритетна област Б (културно наследство), тема Б2 (умения, обучение и трансфер на знания: традиционни и нови професии, свързани с културното наследство) е предвидено на експертно ниво държавите членки да ревизират съществуващите схеми за обучение и да набележат нововъзникващи умения и нужди от обучение в сферата на материалните, нематериалните и цифровите обекти на културното наследство.⁹

Кои са обаче институциите на национално равнище, отговорни за културното наследство, и осигуряват ли те необходимото обучение за качествено изпълнение на функциите по опазване и социализация на разнообразните му форми? В чл. 6 от Закона за културното наследство¹⁰ се посочват 18 вида културно наследство, които попадат под неговите разпоредби и закрила. Респективно са описани държавните и общинските органи за управление и контрол на дейностите по опазване на културното наследство, музеите, културните организации, които са част от националната система по опазване на културното наследство. Въпреки че опазването на книжовни и литературни културни ценности, съхранявани в библиотечните и архивните колекции – ръкописи, архивни документи и старопечатни издания е споменато в чл. 15, ал. 2, т. 6, както и в чл. 53 (при класификацията на движимите културни ценности според научната и културната област, към която се отнасят) в институционалния ред Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ) не е включена.¹¹ Това обаче не отменя значението ѝ в областта на опазването на книжовното културно наследство, както и на осигуряването на професионално обучение за нуждите на този процес.

⁷ Актуалният списък е достъпен на адрес:

https://www.navet.government.bg/bg/media/SPPOO_AB_18-12-2017.pdf

⁸ Кабаков, И., Дилеми..., с. 168

⁹ **Заключения** на Съвета и на представителите на държавите членки, заседаващи в рамките на Съвета, относно работния план за култура за периода 2015–2018 г. – В: *Официален вестник на Европейския съюз* 463/4, 23.12.2014. Достъпно и на адрес: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX:52014XG1223\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX:52014XG1223(02))

¹⁰ **Закон** за културното наследство. – В: *Държавен вестник*, 13 март 2009.

¹¹ При изброяване на културните организации Законът за културното наследство препраща към **Закона** за закрила и развитие на културата. – В: *Държавен вестник*, 1 юни 1999.

Ролята на НБКМ като институция, свързана с опазването на културно наследство, се регламентира частично от Закона за обществените библиотеки¹², според който НБКМ извършва следните дейности в областта на културното наследство: Чл. 16. 1. реставрация и консервация на български, славянски, ориенталски и други чуждоезични ръкописи, архивни документи, редки, ценни и старопечатни издания, които са културни ценности и национално богатство; 2. научни и научноприложни изследвания в областта на библиотекознанието, библиографознанието, книгознанието, архивистиката, реставрацията и консервацията на книжни материали и издавана научна и научноприложна литература. За целта НБКМ, както и всяка друга обществена библиотека според този закон, следва да има квалифициран персонал (чл. 8, ал.1, т.5). Чл. 21 формулира изискванията към квалификацията на заемашите длъжността „библиотекар“, но на практика това не обезпечава или поне не в достатъчна степен функциите по поддържане на уникалните колекции от „български, славянски, ориенталски и други чуждоезични ръкописи, архивни документи, редки и ценни старопечатни книги“, описани в чл. 13, ал. 1, т. 1 и спадащи към националното книжовно и ръкописно-културно наследство.

Очевидно е, че законодателят разчита изцяло на формалното образование да осигурява подготвени кадри за нуждите на културните институции и в частност на тези, които опазват културното наследство. Практиката обаче показва, че това очакване все по-често остава неоправдано. Подходящ пример, отличаващ се с особена острота, са именно въпросните уникални (де юре и де факто) колекции, каквато е тази на отдел „Ориенталски сбирки“, създадена с учредяването на Народната библиотека през 1878 г. На практика нито една формална образователна степен не подготвя специалисти за това професионално поприще, изискващо съчетание от знания и умения за работа едновременно с архивни материали и арабографични текстове.

За адекватното изпълнение на служебните задължения в този отдел са необходими общи знания по история, архивистика, османска палеография и дипломатика; конкретно познаване на структурата и особеностите на османотурския архив (трети по големина и значимост в света); практически умения за обработка на архивни материали и книжовно-документални обекти на културното наследство; владееене на османотурски и/или арабски (по-рядко персийски) език. Всекидневно приложими са също така специфични умения за разпознаване на състоянието на документите, нуждаещи се от консервация и реставрация; не по-малко важни са по-общите практически умения, като това да се анализира и извлича най-съществената информация за изготвяне на справки, за обобщено представяне и интерпретиране на изворите. Тези знания и умения се формират и надграждат основно в резултат от натрупване на професионален опит, но към момента това не води до признаване на повишената професионална квалификация.

Примерът не е случаен, особено когато говорим за приобщаване. Арабографичното ръкописно и книжовно наследство, съхранявано в НБКМ, е обект на мно-

¹² **Закон** за обществените библиотеки. – В: *Държавен вестник*, 5 юни 2009.

жество негативни стереотипи, част от които го интерпретират единствено като свидетелство на „тъмните“ за българския народ векове под османска власт. Това формално отношение се дължи на езиковата и графична бариера, която малцина успяват да преодолеят, за да достигнат до съдържанието на конкретните документи и ръкописи. Едва тогава се очертава значението, което те имат за осветляването на икономическата, политическата, социалната, културната история през тези векове. Приобщаването към европейските ценности и начин на мислене би означавало да заменим стереотипите с толерантното отношение, необходимо за обективното и пълноценно опознаване и интерпретиране на това културно наследство.

Как се решава на европейско ниво проблемът с нарастващата невъзможност на формалното образование да отговори на съвременните потребности в редица професионални сфери? Тук е мястото да припомним един друг актуален процес в Европейския съюз, който отчита дефицитите на формалното образование и води към изработване и утвърждаване на механизми за признаване (валидиране¹³) на знанията, уменията и компетентностите, придобити чрез неформално учене в ежедневието и професионалната среда. С активната подкрепа на европейските институции и финансиращи инструменти стратегията за учене през целия живот съчетава по нов начин образователния процес и професионалната квалификация, най-вече за да бъдат посрещнати предизвикателства като растящата безработица и застаряващото население в Европа.¹⁴

У нас по отношение на книжовно-документалното културно наследство, както и на професиите, ангажирани с неговото опазване и социализиране, този процес на синергия в търсене на взаимна ползност значително изостава. На европейско равнище като знак за положителна промяна може да се тълкува цитираният работен план за културата (2015–2018), който допуска наличието на необходимост от нововъзникващи знания и форми на обучение в областта на културното наследство с цел да бъдат изработени насоки за тяхното постигане. Нужна е активна позиция от страна на институциите, които се занимават с културното наследство, да идентифицират специфичните знания и умения, практикувани от специалистите в съответната област. В повечето от случаите става въпрос за високоспециализиран труд, съчетаващ няколко научни направления, както показва примерът с колекциите на отдел „Ориенталски сбирки“, за които няма регламентирана точно съответстваща професия в СППОО.

Валидирането на знания и умения създава възможност реалните специфични и изискващи комплексна подготовка дейности по опазването и социализирането на културното наследство да получат адекватно признание. То би могло да предотврати замирането на тези дейности поради липсата на достатъчно подготвени

¹³ Относно смисъла и съдържанието на валидирането вж. също **Препоръка** на Съвета от 20 декември 2012 относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене (212/С 398/01). – В: *Официален вестник на Европейския съюз* 398/1, 22.12.2012.

¹⁴ Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014–2020. Достъпно на адрес: <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=880>

кадри за качественото и професионалното им изпълнение. Валидирането преобладава още една допълнителна трудност – относително „тясната“ експертиза и ограничения брой на търсените специалисти, което в комбинация обезсмисля от икономическа гледна точка и съответно не позволява да се подготвят и реализират магистърски програми и следдипломни квалификации с оглед формирането на необходимите знания и умения.

Друго съществено преимущество на валидирането е, че насочва усилията към удовлетворяването на реално съществуващи потребности на работодателя и/или обществото.¹⁵ Има мотивиращ ефект за непрекъснатото професионално усъвършенстване и потенциално привлича млади специалисти чрез възможността да надградят наученото във формалните образователни степени. Валидирането дава шанс на необичайните (от гледна точка на утвърдените нормативни предписания, които обикновено изостават от действителността) професионални комбинации, а това е от особена важност за широкоспектърните потребности в областта на културното наследство.

Всичко това говори за значението и полезността на валидирането като средство за признаване на спецификите на работата с културно наследство, макар и все още тази идея да не е намерила правно-нормативен израз по отношение на това професионално направление. Тепърва предстои да бъдат съчетани възможностите на практическо обучение, неформалното учене и признаването на така придобитите знания и умения, като е необходимо да се изработят процедури и стандарти в съответствие с държавните изисквания.

В заключение може да се каже, че началото на 2018 г. е добър повод да се представят възможностите, които предлага валидирането като съвременен и гъвкав процес на признаване на придобитите знания и умения за опазването и социализирането на европейското културно наследство. Особено когато залогът е не само да не бъде изгубено качественото познание за съдържанието и значението на коментираното наследство, но и да не бъдат пропуснати шансовете, които неговото споделяне предоставя за европейско приобщаване.

¹⁵ Върху особената значимост на валидирането, което гарантира едновременно очакваното качество и бързото намиране на специалисти в условията на съвременното общество, акцентира Иван Кабаков. Вж. **Кабаков, Иван**. Интегрирано управление на културата, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2017, с. 196.

България и Индия в книги и архивни документи от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Любомир Георгиев

Bulgaria and India in Books and Archival Documents of the St. St. Cyril and Methodius National Library

Lyubomir Georgiev

Summary

The National Library in Sofia keeps a rich collection of manuscripts, some of which reflect the medieval Bulgarians' views about the Hindustan peninsula and its inhabitants. A dozen of these documents describe the campaign of the great Alexander of Macedon on the far side of the Indus River. The Ganges River is mentioned by the Bulgarian writer John the Ekzarh in his essay written at the end of the 9th or beginning of the 10th century.

The Bulgarian historical archives at the Library are known, above all, as archives of the Bulgarian Revival. Fonds No. 1 in these archives is the “Georgi Rakovski” collection. Rakovski was a great 19th century Bulgarian revolutionary, ideologist of the national liberation and writer. He insisted that the Bulgarian nation moved to its present territory from India, that the Bulgarians were the “purest descendants of the Aryans”, and that Old-Hindi Sanskrit bore great similarity to the Bulgarian language. Also popular was the collection of Bulgarian folk songs and legends “Veda Slovena”, published by Stefan Verkovich in 1874 (volume 1) and in 1881 (volume 2). This collection, often seen as spurious mentions the names of Vishnu, Agni and Durga, and other characters from Hindu mythology.

Prince Alexander Battenberg, the first ruler of the Third Bulgarian State, was linked to British plans for India following his abdication due to Russian pressure.

Old manuscripts and documents from the collections of the National Library show how Bulgarians saw India in connection with bright historical figures – from Emperor *Alexander* of Macedon to Prince *Alexander* Battenberg.

Key-words: India, Alexander of Macedon, Georgi Rakovski, Sanskrit, manuscripts, Bulgarian historical archives, Veda Slovena, Alexander Battenberg.

Националната библиотека в София (НБКМ) съхранява значителна като количество и качество информация как някогашните българи са си представяли полуостров Индустан и неговите жители. След кратко въведение на основата на съвременни изследвания, тук ще бъдат представени сведения от ръкописни и старопечатни книги, както и от няколко архивни документа от XIX в.¹

I. Въведение

Евразия е родина на много народи, свързани помежду си в по-голяма или по-малка степен. Писмени податки за Индия са засвидетелствани още във времето на Първата българска държава. Книжовникът Йоан Екзарх споменава Индийското море и „Ганг, индийската река“ в трудовете си *Шестоднев* и *Небеса*, съставени в края на IX или началото на X в.² Според *диалозите на Псевдо-Кесарий*, чийто славянски превод е извършен в България през първата четвърт на X в.³, индийските брамини „не убиват, нито вкусват нещо одушевено, нито употребяват обикновено вино“⁴. През X в. на български език е преведена *Християнска топография* на Козма Индикоплевт. Там пише, че Инд или Ганг била една от четирите райски реки. Споменават се остров Цейлон (Шри Ланка), животните носорог и бивол. Като илюстрация е нарисувано индийско орехче.

Повестта за Стефанит и Ихнилат⁵ е интересен образец на старобългарската преводна белетристика от XIII в. Тя се свързва генетически с известния индийски сборник „Панчатантра“. Още в самото начало на повестта се споменава индийският цар. По-нататък са описани различни случки, в които вземат участие южните животни лъв, маймуна, камила, слон и леопард.

Българите не губят знанията си за многолюдния субконтинент на Изток и по време на османското владичество. В *Пътепис от рая Едем до земята на ромеите* от XVI в. се говори за Велика Индия. Пътеписът уточнява, че раят бил на 70 престоля от Драхма, земята на брамините.⁶

¹ Благодаря на правителството и Посолството на Индия, както и на МВнР на България и на ръководството на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, които ми предоставиха възможността да уча в Нью Делхи по програмата за индийско техническо и икономическо сътрудничество (ИТЕС) в началото на 2013 г.

² Мороз, Й. Академик Иван Дуйчев за най-ранните сведения за Индия в България. – В: *Индия в българската наука* [онлайн]. София, 1997, с. 55. [прегледан 02.01.2018]. <http://elenikindia.blogspot.com/2011/01/indian-testimonies-in-bulgaria.html>

³ Милтенов, Я. Лексиката на диалозите на Псевдо-Кесарий в контекста на литературната им история през XV–XVI в. в Русия [онлайн]. [прегледан 02.01.2018]. <http://www.academia.edu/1016481>

⁴ Мороз, Й. Академик Иван Дуйчев за най-ранните сведения..., с. 55–56.

⁵ *Стефанит и Ихнилат*: между добродетелта и безчестието. старобългарска преводна повест от XIII век. състав., предг., новобългар. прев., комент. С. Николова. София, 1996.

⁶ Мороз, Й. Академик Иван Дуйчев за най-ранните сведения..., с. 56.

Пътеписът е част от т.нар. от Мороз „Ловчански сборник“, който се съхранява в НБКМ, № 432 и е описан като „Сборник и синодик (Дриновски)“ у Цонев, Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. т. 1. София, 1910, с. 438–442.

Следователно гореспоменатите съчинения създават у средновековните българи правдива представа за Индия като страна, разположена около могъщи реки, обитавана от екзотични зверове и растения и населявана от мъдри вегетарианци, последователи на ненасилието.

* * *

Важен принос за оформянето на представата за Индустан у нашите сънародници имат историите за цар Александър Велики (336–323 г. пр.Хр.). Подвизите на македонския владетел и походът му в Южна Азия в частност са добре известни на българите от векове. Романът *Александрия* на Псевдо-Калистен е преведен на старобългарски език вероятно още по времето на цар Симеон Велики (893–927). Категорично е установено, че през XII в. този превод несъмнено съществува.⁷

В описите на славянските ръкописи на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ са включени 12 „Александрии“⁸. Сред тях изпъква оригиналът на *Софийската илюстрирана „Александрия“ от XV в.*⁹ Разказът за войната между великия индийски цар Пор и Александър започва¹⁰ с обменени писма помежду им. Читателят има възможност да придобие впечатления не само от словото, но и от цветните илюстрации на този ръкопис, представящи двубоя между двамата монарси и оплакването на загиналия в сражението индийски владетел.¹¹ Изображенията¹² на бойните слонове на Пор сега изглеждат карикатурни и твърде ни приличат на мравояди. До XIX в. обаче те са давали ценната възможност на поколения българи да придобият някаква представа за могъщото животно, което е един от най-представителните символи на Индия.

Многобройни преписи на Александрията се създават и разпространяват на Балканите до средата на XIX в. Пример за това е „История Александрия...“, написана от Павел хаджи Кирияков от Калофер през 1810 г.¹³ През 1844 г. се появява и първата печатна българска „Александрия“.¹⁴ Що се отнася до Индия, в тази отпечатана *История на великий Александра македонца...*¹⁵ акцентът отново е поставен

⁷ Милетич, Л. Една българска Александрия от 1810 год. – В: *Български старини*, 1936, кн. 13, с. 3. Достъпно и на адрес: <http://ia600402.us.archive.org/10/items/bulgarskiistarini13bulguoft/bulgarskiistarini13bulguoft.pdf>

⁸ Вж. Опис на славянските ръкописи в Софийската Народна библиотека. т. 1–5. София, 1910–1996. „Александриите“ са описани под номера 319, 434, 583, 771, 1107–1112, 1340, 1447.

⁹ НБКМ, № 771. Тук е ползвана публикацията на *Софийска илюстрирана Александрия*. фототип. изд. Белград, 1987.

Благодаря на доц. Елена Узунова, която ме насочи към тази книга и ми помогна в търсенето на ръкописи.

¹⁰ Пак там, л. 117.

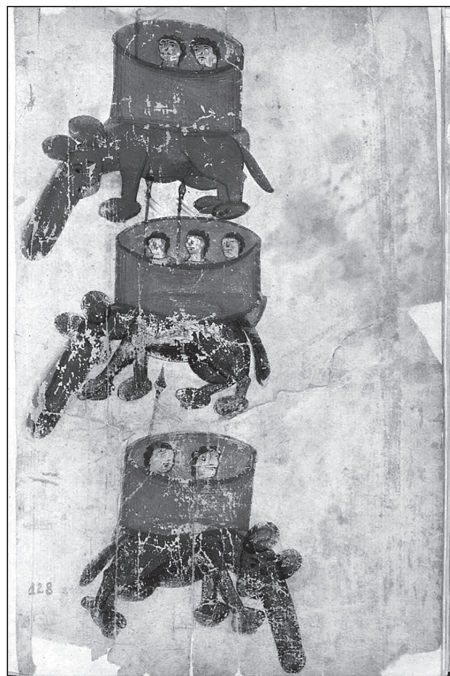
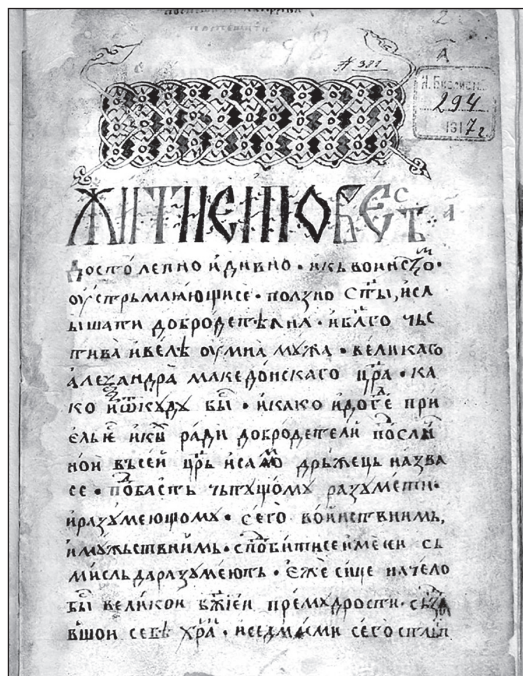
¹¹ Пак там, л. 135.

¹² Пак там, л. 128.

¹³ Милетич, Л. Една българска Александрия...

¹⁴ Пак там, с. 4.

¹⁵ *История на великий Александра македонца*, която описува неговото рождение, живот, юначество и смърт. прев. от гръцки карловски славенобългарски учител Хрис-

Софийска илюстрирана Александрия – НБКМ 771, л. 2а, л. 128а.

На втория лист са изобразени бойните слонове на индийския цар Пор

върху войната срещу Пор.¹⁶ Тук многочислеността на индийците е предадена с драстично преувеличение – те събрали 50 милиона войска, 10 000 лъва и 10 000 (по-нататък в текста нарастват на 100 000) слона, които били научени да се бият. Екзотичните зверове обаче не създали сериозни грижи на гениалния македонски пълководец. Александър разгромил хищните котки, като пушал срещу тях биволи и волове, а исполинските вегетарианци уплашил чрез коне със звънци.¹⁷

Когато научава за „чудните богатства Порови“ – злато, бисер, скъпоценни камъни и ловни леопарди, читателят придобива представа за Индия като за приказно богата, макар и опасна страна. Местоположението на „царството Порово“ е описано като магическо и твърде далечно. Книгата разказва, че македонската фаланга пристигнала в неговите предели от някаква тъмна страна, след като разгромила войнствени кентаври и пирувала с превъзходното на вкус месо на бърбривите човечи – овце. Разгромила милиони индуси и хиляди слонове и лъвове, Александровата войска продължила своя поход към нови подвизи, вече срещу загадъчните амазонки. Пространният списък на спомоществователите на *История на великий*

то П. Василев Протопопович от Карлово. Белград: в Княжеско-сърбската типография, 1844. Оригиналът се съхранява в НБКМ, ст. 44.93. Книгата е леснодостъпна и в Дигиталната библиотека на НБКМ.

¹⁶ Пак там, с. 107–118.

¹⁷ Пак там, с. 112.

Александра македонца..., поместен в края на изданието, свидетелства за добрата осведоменост на представителна част от българския възрожденски елит относно Индия.

* * *

В епохата на Българското възраждане кръгозорът на нашенеца се разширява значително. Интересът към Индустан и осведомеността за тази далечна земя преживяват подем. Изследователят Илия Конев пространно изследва развитието на възрожденските представи за Индия. Той разграничава три етапа¹⁸:

I. *Края на XVIII – началото на XIX в.* Дейците от онова време като Софроний Врачански (*Митология Синтипа философа; Втори видински сборник*, 1802) и Георги Пешаков (*Книга за нравствени поучения на индийски философ*, Влахия, 1816) изразяват предпочитание към индийската художествена и философска литература.

II. *30-те – 60 те години на XIX в.* Нараства значението на учебникарската литература и на периодиката на български език. „Близко 60 публикации поддържат присъствието на Индия в духовното пространство на Възраждането“.¹⁹ Георги Раковски, Петко Славейков и най-вече Иван Селимински правят важни приноси.

В желанието си да обоснове древността на българската култура и да подчертае нейното същностно различие от гръцката, публицистът Петър Оджаков²⁰ подчертава по-голямата близост на славянските езици до санскрит (в противовес на гръцкия език). В една своя статия той определя първата българска азбука като произхождаща именно от Южна Азия: „Старите Славяни или Българи си донесоха своя народна азбука с име глаголица (глаголско писмо) от старите жилища у Индия“²¹.

III. *70-те години на XIX в.* Интересът се пренасочва към съвременна Индия в нейната борба за независимост. Най-ярък представител на този период е Любен Каравелов.

¹⁸ **Конев**, И. Българското възраждане и Просвещението. (нашите представи за Австрия, Германия, Русия, Украйна, Индия, Китай, Япония, Америка). т. 3, ч. 1, София, 1998, с. 7, 362–392. Параграфът е със заглавие „Българското откриване на Индия – „люлка“ на цивилизацията и фактор за нашето самоопознаване“.

¹⁹ **Пак там**, с. 366.

²⁰ Петър Василев Оджаков учи в гимназия в Белград, където се запознава с Георги Раковски и участва в редактирането на в. „Българска дневница“. – В: **Българската възрожденска интелигенция...** енциклопедия. състав. Н. Генчев, Кр. Даскалова. София, 1988, с. 480.

²¹ **Оджаков**, П. Елини гърци няма. Защо се губят и ще се изгубят? – В: *Время*, 19 февр. 1866. Благодаря на колегата Бояна Минчева, която ме насочи към този текст. Впрочем, възрожденското хрумване да се търси първообразът на глаголицата в индийско писмо е живо и днес – вж. **Иванов**, Танев И., М. Минкова. Орфографична аналогия между глаголическите букви и сарматските руни, по материали от могилата Рошава Драгана, местността Чаталка, Старозагорско. – В: *Известия на музеите от Югоизточна България*, Бургас, 2006, т. 22, с. 48–59, цит. по:

<http://www.protobulgarians.com/Statii%20za%20prabaalgarite/Glagolitsa%20i%20sarmatski%20znatsi/Glagolitsa%20i%20sarmatski%20znatsi.htm> 04.01.2018.

Впрочем индийското общество също не остава безразлично към освободителното движение на Балканите. Отзвукът от Априлското въстание (1876) и от последвалата го Руско-турска освободителна война (1877–1878) отеква чак на полуостров Индустан²².

В заключение Илия Конев обобщава, че нашите сънародници през Възраждането имат „ако не пълна, то несъмнено правдива и същностна представа за Индия“²³.

II. Документи от XIX в. за Индия, съхранявани в НБКМ-БИА

1. Българският исторически архив при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ-БИА) е известен преди всичко като архив на Възраждането.

Стане ли дума за българските представи за Индия през онази историческа епоха, **Георги Раковски** е първото име, което изпъква²⁴. Първият фонд на НБКМ-БИА е именно на Раковски. Този безценен за историята ни документален масив съдържа 6440 листа, организирани в 1922 архивни единици.²⁵ Заради изключителната им стойност, оригиналните документи се съхраняват в трезорите на Българската народна банка.

Впечатляват тезите на Раковски, че нашият народ се бил преселил от Индия, че ние сме *най-чистите потомци на ариите* и че староиндийският език санскрит е твърде близък с българския. *Учените отдават и първото явление на света человеческого рода въобще в Хиндистан, както и първото разсеяние на науките оттам е почнало*²⁶... *Щем доказва неопоримо, защо ние сме първите и най-старите жители в Европа и най-чистите потомци на ариите, дето се и до днес нахожда обитающ българский род, и че тии последни преселения са били се пак от наши единородци българи, кои са били зели онова направление еше от Хиндистанското си преселение*²⁷... *Тая реч /самскрит/ е съставена от sam, кое на самскрит*²⁸ *язык е усилително местоимание и от scri-ta, което значи тайно... Щото речта*

²² **Отзвукът:** Индийските архиви и преса за събитията на Балканите в периода 1876–1878 г. и 1913 г. състав., [предг.] Райна Заимова. София, 2003.

²³ **Конев, И.** Българското възраждане и Просвещението..., с. 377.

²⁴ **Атанасова, В.** Образът на Индия в България – развитие и приемственост. – В: *От Индия, към Индия: перцепции и перспективи*. София, 2015, с. 324.

Тук авторката споменава текстовете на Раковски и „Веда Словена“ като основополагащи за интереса към Индия през Българското възраждане, докато тежестта на нейното изследване пада върху XX в.

²⁵ **Обзор** на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив. кн. 1. София, 1963, с. 11.

²⁶ **Раковски, Г.** Основни начала за българската най-стара повестност. – В: *Българска старина*, 1865, кн. 1, с. 5.

²⁷ **Пак там**, с. 11–12.

²⁸ Въпреки че формата „санскрит“ се е наложила, употребата ѝ като „самскрит“ от Раковски има своите основания: „Sanskrit (IAST: Saṃskṛtam; IPA: [sə̃skr̩təm][a]) is the primary liturgical language of Hinduism“ Достъпно на адрес: <http://en.wikipedia.org/wiki/Sanskrit>

на сам-съкрит, самскрит е и наша чисто българска реч в исто значение както я земат индийските учени. Каква важност за българския язык! Языкът, на когото са писани святите Веди да носи също българско име²⁹!

Представата, че не Древна Елада, а Индустан е люлката на цивилизацията, е почерпена от най-изявените индолози от онова време като Амеде Тиери, Макс Мюлер, Г. Поатие. Почти няма отпечатан труд на Раковски, в който да не споменава нещо за Индия и за индийската земя като прародина на българите. Най-ярко са представени тези идеи в първия и единствен брой на неговото списание „Българска старина“ (1865)³⁰, откъдето са взети горните цитати.

Сведения по темата се съдържат и в някои ръкописни документи, съставени от революционера от Котел, които се съхраняват в НБКМ-БИА³¹.

В бележника си *Речи замечателни от индийския обичай*³² от 1858 г. Раковски търси връзката между български и санскрит, между думите *гора* и *гири*, *ъгли* и *угли* (завои на р. Ганг)...

Бележник или сравнение самскритски язык с български от 60-те години на XIX в. съдържа 94 писани страници. Един пример от бележника: „Дев = Бог = дух и проч. Деви божествени. В Български язык е остала тая реч за мома невинна...“ Девиците, които пазели божествения огън в индуистките храмове, в „Бележника“ се сравняват с българския обичай да се пази огън да гори цяла нощ на Бъдни вечер срещу Сурваки³³.

В ръкописа от 217 страници на своя *Показалец*³⁴ Раковски разобличава заблудите на „елинските писатели“. Котленецът отново настоява, че „самъискритъй язык... е матка и корен“ на всички европейски езици и че „първобитното жилище“ на европейските народи е било Индия³⁵. По-нататък авторът превежда от санскрит името на родния си град като „укрепено място“ и определя тъкмо Котел за първото поселение на българите, дошли от Индустан.³⁶

В черновата на обявлението за издаване на вестник *Дунавски лебед* от 1858 г. пише, че тясното сходство между българския език и санскритския староиндийски

²⁹ **Раковски**, Г. Древността българского языка в обширности доказана... – В: *Българска старина*, 1865, кн. 1, с. 61–62.

³⁰ **Трайков**, В. Видни българи от периода на Възраждането за Индия. – В: *Светилник. списание, издавано от Клуб „Приятел на Индия“*, 2003, № 5, с. 18.

³¹ Поради сложната работа с документите от фонда и обстоятелството, че те са сравнително добре познати, както поради факта, че текстовете на Раковски относно Индия са подробно проучени, тук ще бъдат представени само част от тях, без да се цели изчерпателност.

³² **НБКМ–БИА**, I Б 231, с. 3. Благодаря на колежата Милена Тафрова, която ми даде своя списък с анотации и сигнатури от нейна изложба за Раковски и Индия.

³³ **НБКМ–БИА**, I Б 243, с. 9.

³⁴ **Раковски**, Г. Показалец или Ръководство как да се изискват и издирят най-стари черти нашего бытия, языка, народопоклоления, старого ни правления, славного ни прошествия и проч. от Г. С. Раковского. ч. 1. Одеса, 1859.

³⁵ **НБКМ–БИА**, I Б 301, с. 2.

³⁶ **Пак там**, с. 4, 50.

свещен език доказвали „като ясно слънце“, че българският народ някога е живял там³⁷.

Твърденията на Раковски за връзката между българите и индийската цивилизация са получавали различни тълкувания от изследователите. Разглеждани са като реакция срещу гръцката Мегали идея³⁸, но и срещу панславянските амбиции на „руската убийствена политика за българите“. Проучвани са мотивите и пътищата, по които родолюбието на един велик българин от XIX в. го тласка да търси и открива някакви остатъци от Ведите и от свещения език санскрит, уж запазени у неговите сънародници и съвременници³⁹.

2. При споменаването на славянски Веди обикновено се има предвид сборникът „Веда Словена“⁴⁰ на босненеца **Стефан Веркович**⁴¹. В събраните там песни на помаци и мърваци, „важни племена и наречия български“, босненецът открива странно сходство с „Ригведа“. Главните черти на това родство според него били бог Вишну и Огне (Агни), както и жертването на черната пуйка. В песните иде реч как бог Вишню (Вишну) подготвил рождението Орфеево, като пратил два дефа (деви) в гората; споменава се Дорга самовила (богинята Дурга)... Дискусията около автентичността на „Веда Словена“ се заплита още около времето на издаването на първия том на сборника (1874) и не заглъхва до ден днешен⁴², следователно продължава вече близо 140 години. Михаил Арnaudов определя песните като бездарни компилации. Иван Богданов пък нарича „Веда Словена“ „самобитно достойнство на българската народна култура“⁴³. Тъй или иначе, делото на Веркович оказва съществено влияние върху българските представи за индийската митология.

Нека сега насочим вниманието си към неговото документално наследство,

³⁷ **НБКМ–БИА**, I Б 835, с. 9. Цитирано по: **Архив** на Г.С. Раковски. състав. Г. Димов. т. 1. София, 1952, с. 359. Тук документът е озаглавен „Пробен брой на в. „Дунавски лед“, втора редакция“.

³⁸ **Трайков**, В. Видни българи от периода на Възраждането за Индия. – В: *Светилник. списание, издавано от Клуб „Приатели на Индия“*, 2003, № 5, с. 18. За приноса на Раковски в оформянето на представите за Индия вж. и **Конев**, И. Българското възраждане и Просвещението..., с. 384–392.

³⁹ Цитирано по: **Индоевропейска** тенденция. – В: *Аретов*, Н. *Българското възраждане и Европа*. София, 1995. Достъпно и на адрес: <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=38&WorkID=4538&Level=3>

⁴⁰ **Веда** Словена. български народни песни от предисторично и предхристиянско доба. открил в Тракия и Македония и издал Стефан И. Веркович. кн. 1. Белград, 1874; **Веда** славян. обрядны песни языческого времени, сохранившиеся устным преданием у македонских и фракийских болгар-помаков. кн. 2. Петербург, 1881.

⁴¹ Веркович има несъмнен принос за българската фолклористика със своя сборник „Народне песме македонски Бугара“, Белград, 1860.

⁴² Важни текстове по тази дискусия, сред които на Иван Шишманов, Михаил Арnaudов и Иван Богданов, са събрани в сборника **Веда** Словена. състав. Борис Христов; [предг. Б. Богданов]. т. 1–2. София, 1997. През 2013 г. издателство „Мария Абаджиева“ преиздаде сборника на Веркович, вж. <http://www.knigabg.com/index.php?page=book&id=3165420.06.2013> г.

⁴³ **Веда** Словена. т. 1. състав. Борис Христов..., с. 500.

съхранявано в Националната библиотека. НБКМ-БИА, ф. 115 – Стефан Илич Веркович – съдържа само 13 документа на руски и сръбски език⁴⁴. Исторически свидетелства, свързани с Веркович, се срещат обаче в много от другите фондове на БИА⁴⁵.

Босненецът оценява най-високо значението на своя сборник в писмото си от 10 юни 1888 г.⁴⁶, запазено в Националната библиотека: *Родопското откритие ще се смята за свещена книга в битово-историческо отношение не само от европейците и индусите, но даже от японците и китайците. Навярно те ще я поставят редом с книгите на Конфуций и другите им мъдреци...* Тя била научно съкровище, превъзхождащо по важност всички известни научни извори⁴⁷. Впечатляваща е решителността на Веркович: *Ако се окаже, че моето откритие не е автентично, а несъмнен фалшификат, тогава учената комисия⁴⁸ има священото право да ме обеси на първия дъб, бор или ясен, които се окажат наблизо...*⁴⁹

Друго писмо от 1 януари 1889 г.⁵⁰, също съхранявано в БИА, разкрива интересни подробности около съмненията спрямо „индийската връзка“ на българския фолклор. Документът свидетелства, че Министерството на народното просвещение на Княжество България изпратило двама грамотни помаци да проверяват достоверността на Верковичите песни в пограничните села между Чепино и Доспат през есента на предишната година. Те обаче нищо не намерили. Планираната за 1884 г. руска експедиция, целяща подобна проверка, въобще не се състояла. В разглежданото писмо присъства обширен цитат от книгата на Константин Иречек „Пътувания по България“, който също отрича съществуването на родопски песни за богове с индийски имена. В документа се припомня, че и уважаваният познавач на българското народно творчество „дядо Славейков“ не признавал съществуването на такива песни. Самият автор на писмото все пак си запазва някакви съмнения, че „Веда Словена“ би могла и да е автентична.

⁴⁴ Част от фонда на Веркович се намира в Научния архив на Българската академия на науките – НА-БАН, ф. 14 к. Много кореспонденция от НА-БАН, ф. 14 к е издадена: **Веда Словена**. т. 2. състав. Борис Христов..., с. 129–399.

⁴⁵ **НБКМ-БИА**, ф. 6 (Търговска къща „Хр. П. Тъпчилешов“ в Цариград), ф. 7 (Братя Евлогий и Христо Георгиеви Недеви), ф. 16 (Тодор Стоянов Бурмов), ф. 19 (Тодор Поппетров Икономов), ф. 35 (Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София), ф. 48 (Стефан Захариев), ф. 51 (Димитър Апостолов Матов), ф. 62 (Стефан Калчев Салгънджиев), ф. 111 (проф. Марин Дринов), ф. 173 (Цани Гинчев), ф. 246 (Българско печатарско дружество „Промышление“), ф. 272 (Иван Евстратиев Гешов), ф. 285 (Христо Попконстантинов Манолев), ф. 605 (Петър Тодоров Мусевич-Бориков). И. Богданов споменава НБКМ-БИА, ф. 51, 62, 111, 115, 173, което показва много добро познаване от негова страна на изворите за Веркович в по-отдавна обработените фондове на БИА. Вж. **Веда Словена**. състав. Борис Христов; [предг. Б. Богданов]. т. 1..., с. 501.

⁴⁶ **НБКМ-БИА**, ф. 115, а.е. 1, л. 1–12. Писмо, рус. ез. от „археолога“ Стефан Веркович до Петр Алексеевич (Лавров или Бессонов) с молба за материално подпомагане от Славянското благотворително общество.

⁴⁷ **НБКМ-БИА**, ф. 115, а.е. 1, л. 7.

⁴⁸ Която комисия би трябвало на място да провери истинността на „Веда Словена“.

⁴⁹ **НБКМ-БИА**, ф. 115, а.е. 1, л. 8.

⁵⁰ **НБКМ-БИА**, ф. 173, а.е. 3, л. 103–106. Писмо от Хр. П. Константинов до Цани Гинчев.

Жертвоготовността на автора в името на неговия труд не остава просто едно заявление. Отчаян от нарастващото недоверие към делото на своя живот, през 1892–1893 г. той предприема експедиции из Родопите, за да докаже истинността на „Веда Словена“. Начинанието му обаче търпи пълен провал и Веркович умира покрусен няколко месеца по-късно.⁵¹

3. Султански бера⁵² от 7 октомври 1861 г. свидетелства, че връзките между българи и индуси преди Освобождението не са се ограничавали единствено и само в духовната област. Документът, съхраняван в БИА, съобщава, че търновският жител Ради Тодор Мазретов е привилегирован **търговец** с право да пътува свободно и безпрепятствено в Европа, Персия и Индия. Впрочем меркантилно мислещи българи успяват да се включат в системата на посредническата търговия още през XVIII в., когато техни търговски сдружения осъществяват делови контакти с Египет и Индия⁵³. Кондиката на абаджийския еснаф в Пловдив и на Пловдивската митрополия съдържа акт за делба с подробно описание на всички сметки на дружеството за търговия с Индия. Документът е съставен след смъртта на един от съдружниците в Калкута, починал в началото на 80-те г. на XVIII в.⁵⁴.

4. Евреите и арменците отдавна са заслужили славата си на умели търговци. Тези две общности допринасят за развитието на стопанските връзки между Балканския полуостров и Индустан. Сред документите на търговската къща на братя Тъпчилещови в Цариград, пазени в Националната библиотека, се намират три писма на английски език от евреина Абуди Менаши⁵⁵ от Бомбай. Първите две от тях⁵⁶ датират от 1884 г. и се отнасят до парични преводи през Багдад и Лондон. В кореспонденцията се споменава и евреинът Барак Езекил /Абиджем/. Третото писмо от 1886 г. съдържа интересна подробност за цветята в Индия. Документът съобщава, че много малко гераниум (здравец или мушкато) растяло там. Затова не било лесно да се добива балсам от него и далеч по-изгодно било растението да се намери от Англия.

Една от представителните възрожденски къщи в Пловдив е принадлежала на Степан Хиндлиян. Богатият търговец построява къщата си през 1834–1835 г. Рожденото име на този представител на стар арменски род е Степан Мануг, но тъй

⁵¹ Вж на адрес: http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0%D0%BD_%D0%92%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

⁵² **НБКМ–БИА**, ф. 588 (Димитър Папазов), а.е. 20, л. 1.

Разрешения за търговия в Европа, Персия и Индия има в **НБКМ–БИА**, ф. II А 5886–5888.

⁵³ **Митев**, П. Българското възраждане. лекционен курс. София, 1999, с. 23.

⁵⁴ **История** на България в 14 тома. т. 5. София, 1985, с. 59.

⁵⁵ Менашите са местно население от североизточните индийски щати Манипур и Мизорам, за които се говори, че произхождали от едно от изгубените племена на Израел. Легендарният им прародител бил Манасий, първородният син на старозаветния еврейски предводител Йосиф. Вж. и на адрес: https://en.wikipedia.org/wiki/Bnei_Menashe.

⁵⁶ **НБКМ–БИА**, I А 18311–12.

като през XIX в. той търгува активно с Индия, му прикачат прозвището Хинди-оглу и оттам – Хиндлиян⁵⁷.

В БИА се съхраняват кратки сведения за арменците в Индия. Съобщава се, че обитаващите различни градове арменци се отличаваха с високата си култура и образование. Спечелили доверието на индийските раджи, те играели ролята на посредник между тях и англичаните. Арменците в Индия наброявали около 25 000.⁵⁸

5. Княз Александър Батенберг, първият владетел (1879–1886) на Третата българска държава, също е свързан с Индия. След неговата абдикация, осъществена под натиска на Петербург, немски вестник помества следната дописка:

Когато Англия искаше да противопостави един дипломатически ход срещу неокачествитото действие на Русия, представи ѝ се отлична възможност, като детронираният княз Александър бе обявен за главнокомандващ Източна Индия. Русия не бе назначила такъв талантлив и юначен военачалник и настъплението на казациите към индийско-английската империя се натъкна на енергично „Стой“. Същевременно княз Александър получи възможност да сграбчи и да накаже с бой по най-болезнено и място перфидната Русия. Ръкопис в този смисъл изпратихме до редакцията на „Таймс“ в Лондон... Ако тази новина се потвърди, ще се зарадваме, че пред принц Александър фон Батенберг, който винаги ни е бил симпатичен, се е показал по-нататъшен път на слава и власт.

Васертрюдинген, 20 януари 1887.

НБКМ-БИА, ф. 271, а.е. 2, л. 11.
Вестник Südfränkische Zeitung, 21 ян. 1887.

⁵⁷ Терзиева, Е. Възрожденският разкош в къщата на Хиндлиян. – В: *Сеза* [онлайн], 11 апр. 2007. [прегледан 03.01.2018]. <http://www.segabg.com/article.php?issueid=2612§ionid=17&id=0002201>

⁵⁸ НБКМ-БИА, ф. 703 (Ал. Малинов), а.е. 6, л. 46–47. Из доклад на френски език по арменския въпрос от З. Ханзаджиян, Пловдив, 15 септ. 1918 г.

Редакцията на Зюдфранкише Цайтунг. Юлиус Хугенел.⁵⁹

Същото издание препечатва по-надолу и дописка на един мюнхенски вестник. Тя се позовава на слух, разпространяван на дворцов бал. *Според него княз Александър Български трябвало не да започне дълъг престой в Египет, както се говори напоследък, а да пътува през Египет за Индия. Той вероятно бил избран от английската кралица да заеме някаква много висока държавна длъжност в Индия. Тези преговори трябва да са се провели по време на последния престой на княза в Англия. Братът на княза, принц Франц Йозеф фон Батенберг, който е прекарал в България дълго време и едновременно с княза се е завърнал оттам, ще го придружава. (По този повод си спомняме, че неотдавна един английски вестник даде съвет княз Александър да бъде направен вицекрал на Индия. Ред.)⁶⁰* Цитираните по-горе сведения не отговарят на действителните събития. Добре известно е, че след абдикацията си през 1886 г. княз Александър Батенберг преминава на служба в армията на Австро-Унгария.⁶¹ Няма обаче дим без огън и тези слухове в никакъв случай не се оказват напълно безпочвени. Династията Батенберг си създава здрави връзки с Индия. Британският адмирал принц Лудвиг фон Батенберг⁶², по-големият брат на българския владетел, придружава Уелския принц по време на неговата официална визита в Индия, а по-късно бойният кораб, на който служи, посещава тази страна. В разгара на Първата световна война, през 1917 г., британският флотоводец от немски произход променя по английски образец фамилията си – от Батенберг на Маунтбатън. Синът на Лудвиг и племенник на българския княз Александър I се нарича принц Луис Маунтбатън. Луис става последният вицекрал на Британска Индия (1947) и първият генерал-губернатор на независима Индия (1947–1948)⁶³.

* * *

Разгръщайки старинни документи и книги от сбирките на Националната библиотека, видяхме как българинът е пречупвал представата си за Индия през различни образи – от цар *Александър* Македонски до княз *Александър* Батенберг. През такава оптика изображението на далечната югоизточна страна понякога изглежда твърде разфокусирано, а друг път някои подробности са променени до неузнаваемост. Винаги обаче се откроява същностното познание за пъстротата, необятността, приказните богатства и кротката мъдрост на Индия.

⁵⁹ **НБКМ–БИА**, ф. 271, а.е. 2, л. 11. Вестник *Südfränkische Zeitung*, 21 ян. 1887.

⁶⁰ *Neues Münchener Tagblatt*, Дармщад, 19 ян. 1887.

⁶¹ **Съвременна** българска енциклопедия А–Я. ред. Иван Габеров. 4 изд. В. Търново, 2003, с. 33; *The New Encyclopedia Britannica: Micropaedia*. vol. 1. Chicago, 1993, с. 240.

⁶² Вж. и на адрес: https://en.wikipedia.org/wiki/Prince_Louis_of_Battenberg

⁶³ Вж. и на адрес: http://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Mountbatten,_1st_Earl_Mountbatten_of_Burma

Книги под печат и издатели в системата ISBN за 2017 г. Статистически анализ по данни от Националния регистър на издаваните книги в България

Радослава Стефанова

**Books in print and publishers in the ISBN system for 2017
Statistical analysis based on data from the National Register
of Published Books in Bulgaria**

Radoslava Stefanova

Summary

The article presents the latest trends in the state and development of the Bulgarian book publishing sector by bringing and summarizing statistical data from the National register of published books in Bulgaria for 2017. The data reported includes information on the number and type of new publishers registered during the reviewed period, quantity, subject, category and type of books in print, some e-book features have also been reported.

Key-words: ISBN, National Register of Published Books in Bulgaria, books in print, book publishing statistics.

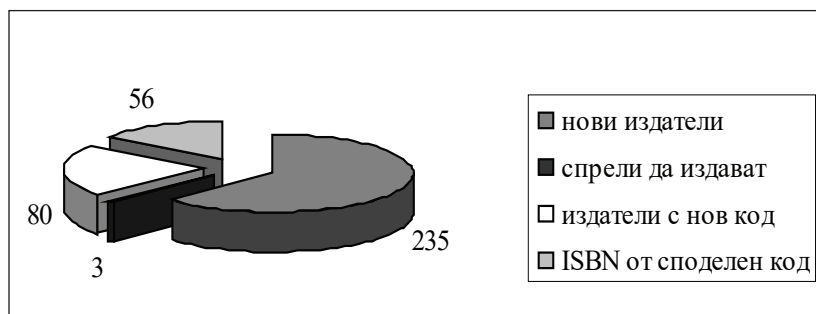
Международната система за стандартна номерация на монографични издания ISBN в България има вече малко над 25-годишна история. Тя се въвежда в страната през 1991 г. със създаването на Националната агенция за ISBN с Постановление 38 на Министерския съвет на Република България от 6 март същата година. За този период на съществуване в местните условия системата ISBN е завоювала стабилни позиции, утвърждавайки се като важно звено от родното книгоиздаване и книгоразпространение до степен, при която обхваща повечето от упражняващите издателска дейност в страната субекти и тяхната продукция (по наши данни това са над 90% от действащите издатели и издаваните книги). Системата ISBN е „демократична” и отворена за различни по собственост, големина и предмет на дейност субекти, поради което обхваща максимален брой лица и организации, извършващи издателска дейност. Ето защо анализът на събираните от Националната агенция за ISBN данни за българските издатели и предстоящи монографични издания, организирани и публикувани в Националния регистър на издаваните книги в България, може да се използва за очертаване на една до голяма степен достовер-

на картина на състоянието на книгоиздателския сектор и открояването на определени тенденции.¹ Такива цели си поставя и настоящият анализ, при който чрез привеждането и систематизирането на статистически данни за българските издатели и книги от предходната година да покаже актуалното развитие на сектора.

През изминалата 2017 г. в системата ISBN са регистрирани 235 нови издатели, 3 издателства са прекратили своята дейност, определени са 56 ISBN от споделен код за книги, издадени като еднократна инициатива (Фиг. 1). 76 (32%) от 235-те нови издатели са физически лица от въведената през 2015 г. категория автор-издател, т.е. това са автори, издаващи собствените си книги. Интересът към тази възможност за участие в системата от страна на регистрантите продължава да бъде траен и тенденцията да се регистрират между 60 и 70 автор-издатели годишно, наблюдавана за трите предходни години, засега се запазва. На тази категория се дължи и по-осезаемото увеличение, забелязвано в броя на новите издатели от 2015 г. насам. По отношение на географската разпределеност на новорегистрираните издатели данните сочат, че 215 (91%) от тях се намират в София и 20 (9%) са от други населени места в страната. Това не е изненадващо, тъй като съответства на икономическото равнище на отделните региони.

Фигура 1.

Динамика на българските издатели в системата ISBN през 2017 г.

Обхватът на присъдените на тези издатели идентификационни кодове в системата ISBN, който определя броя на наличните за ползване ISBN номера, може да се използва като показател за големината на новоприсъединяващите се към книжния пазар субекти, тъй като той съответства на обема на очакваната издателска продукция. Така на 182 (78%) от новите издатели са били присъдени петцифрени кодове за 10 ISBN номера, 52 (22%) са получили четирицифрени издателски кодове за 100 номера, и само един нов издател е бил обозначен с трицифрен код, даващ възможност за ползване на 1000 ISBN (това обаче не е изцяло ново стъпващо на

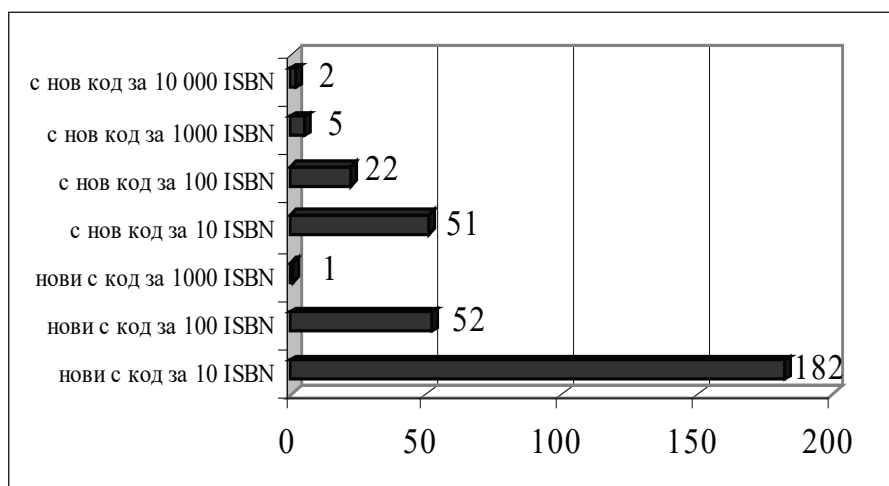
¹ Статистически данни за регистрираните български издатели и книги под печат се публикуват годишно от 2012 г. насам в Националния регистър на издаваните книги в България, достъпен на адрес: <http://www.booksinprint.bg>.

пазара издателство, а импринт на вече действащ средно голям издател, разширяващ дейността си). Тези цифри показват, че мнозинството от включващите се нови участници на пазара са малки по обем на очакваната продукция издатели. Основен в този процент е делът на споменатите автор-издатели, които почти изцяло започват с петцифрени кодове, а останалите са организации, за които или книгоиздаването не е приоритетна дейност, или просто „опипват почвата“.

Същата тенденция може да се проследи и при издателствата (80 на брой), които през разглеждания период са изчерпили своите кодове и са им били определени нови. В повечето случаи новоприсъдените кодове са за до 10 или до 100 ISBN – съответно 63% и 28% от общия брой, 5 издателства са получили нов код за 1000 ISBN и едва 2 са продължили с най-големия код, обхващащ 10 000 отделни ISBN (Фиг. 2). Като отражение на издателската активност и продуктивност тези показатели потвърждават, че книгоиздателският сектор продължава да бъде съставен преобладаващо от малки до средни по големина издателски субекти.

Фигура 2.

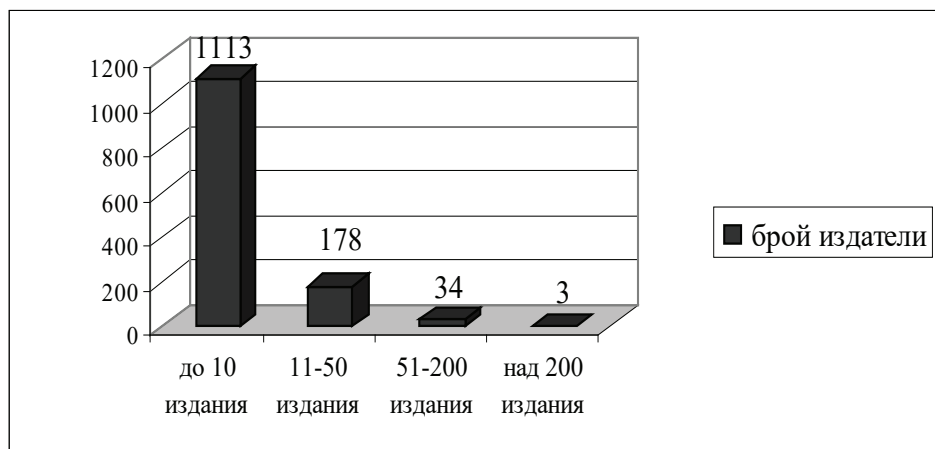
Регистрирани нови издатели и издатели
с присъден нов код според обхвата на издателския код

През 2017 г. заявки за нови книги са получени от 1328 издатели, което е 38% от общо 3459 издатели с активен статус в Националния регистър на издаваните книги. Запазват се тенденциите, набелязани в предишни изследвания, повечето от издателите да заявяват в Националната агенция за ISBN до 10 издания годишно (най-често от едно до три) – 84% (1113) от общи брой заявили, средният процент се пада на заявите между 11 и 50 предстоящи издания – 13% (178), и най-малко издатели заявяват по 51–200 – 2,8% (34), единици са тези с над 200 нови книги годишно – 3 (0,2%) на брой за периода (Фиг. 3).

Фигура 3.

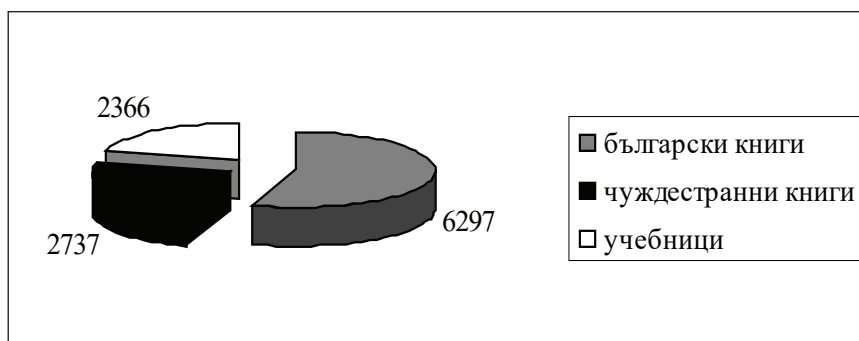
Динамика на заявените издания за 2017 г. по брой на заявилите издатели

Присъдените номера през 2017 г. за предвидени за реализиране издания са рекорден брой в досегашната история на ISBN в България. Те са 11 400 – с около 500 повече от предходната година, когато са определени 10 880 ISBN. Тези издания са заявени от относително същия брой издатели – 1328 за 2017 г. и 1326 за 2016 г. Единствено на базата на тези цифри обаче не могат да се правят изводи за разширяване на книжния пазар. Интересно би било да се проследи дали настоящото явление ще се запази, увеличи и превърне в тенденция през следващите години. Българските издания за периода са общо 6297 (55%), чуждестранната литература е съставявана от 2737 (24%) издания, а делът на учебната литература за 2017 г. възлиза на 2366 (21%) издания (Фиг. 4).

Фигура 4.

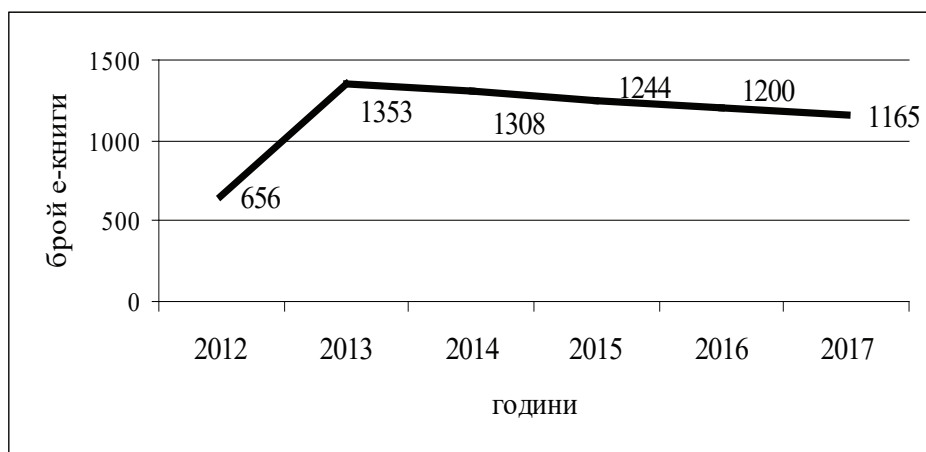
Български книги под печат за 2017 г. по категория

В тематично отношение преобладават на първо място художествената литература (за деца и възрастни) и изданията, предназначени за подпомагане на образователния процес във висшите учебни заведения, следвани от специализираните издания и научната литература от различни области на знанието. Присъдени са ISBN на 44 графични, 33 картографски и 1165 (10% от книгите за 2017 г.) електронни издания. Специално по отношение на количеството на заявените електронни публикации, в които освен преобладаващите издания с отдалечен достъп от типа е-книги (e-books), които са 84% от общия брой, се включват и издания на оптичен носител (CD, DVD), както и аудиокниги, се наблюдава постепенен спад в последните няколко години. Своят бум те бележат през 2013 г., когато са заявени общо 1353 е-издания – над два пъти повече спрямо предходната година (тогава те са 656), като след този пик броят им плавно започва да намалява – през 2013 г. са 1353, 2014 г. – 1308, 2015 г. – 1244, 2016 г. – 1200, 2017 г. – 1165 (Фиг. 5). Все още разликите в цифрите не са твърде големи, така че по-точните анализи и изводи предстоят при по-нататъшното наблюдение на процесите, свързани с е-книгите.

Фигура 5.

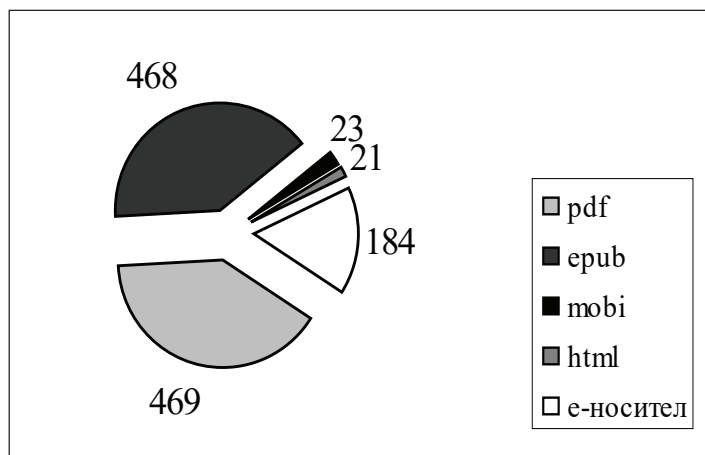
Количество на заявените електронни издания за 2012–2017 г.

Характерно е също публикуването на едно заглавие на електронна книга в повече от един формат, като всеки се идентифицира индивидуално в системата на ISBN и в повечето случаи същите книги се издават и в печатна форма. Това ни дава възможност да приведем статистически данни и за разпределението на видовете формати за електронни книги. Форматите, в които са издадени електронните книги през 2017 г., са PDF (40%), EPUB (40%), HTML (2%) и MOBI (2%), останалите 16% обхващат издания на електронен носител CD, DVD и аудиокниги (Фиг. 6).

Фигура 6.

Разпределение на форматите на електронните книги за 2017 г.

Основните изводи от преведеното статистическо наблюдение на регистрираните в системата ISBN български издатели и книги под печат за 2017 г. са:

- Броят на новорегистрираните издатели нараства след въвеждането на категорията автор-издател, която продължава да утвърждава своите позиции.

- Мнозинството от новите издатели са концентрирани предимно в столицата и са малки по обем на очакваната продукция организации, посочили до 10 или до 100 планирани издания.

- Заявилите нови издания през годината регистранти са по-малко от половината активни за системата издатели.

- Преобладаващо са заявени от 1 до 3 издания годишно, като само няколко от най-големите професионални издателства са заявявали над 100–200 книги.

- През 2017 г. е отчетен рекорден брой на присъдени ISBN, като съотношението между категориите българска, чуждестранна и учебна литература се запазва спрямо предишни периоди.

- Промяна не се наблюдава и по отношение на тематичния профил на българската книга – на предни позиции продължава да е художествената литература.

- В броя на електронните издания се отчита лек спад, валиден и за последните няколко години.

Срещи с Людмила Филипова и с Мадлен Алгафари

Стефка Рангелова

Meet with Lyudmila Filipova and Madlen Algafari

Stefka Rangelova

Summary

Two most-loved and talented female authors were presented at the literary club “Pismena” of the National Library. The writer Lyudmila Filipova presented her novel “The Meaning” only a few days before embarking on another expedition to the Antarctic. The second meeting was with Madlen Algafari and her latest book “The Path of the Heart”.

Key-words: Lyudmila Filipova, “The Meaning”, Madlen Algafari, “The Path of the Heart”.

Броени дни преди да отпътува за поредна експедиция в Антарктида, гост на клуб „Писмена“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, беше писателката Люмила Филипова.

Силен и запомнящ се беше нейният дебют през 2006 г. с романа „Анатомия на илюзиите“ – реалистична история за избора на съвременния човек, преиздаван повече от 10 пъти в България.

Людмила Филипова е избрана за „Жена на годината“ (2011), номинирана е в международни конкурси за литература, а по три нейни романа се разработват филмови продукции.

Отличена е с наградата „Славянска книга“ на престижния международен писателски конкурс „Югра“, в който участват десетки белетристи и поети от Русия и Балканите.

Темите, които писателката подбира за романите си, са винаги сериозни и зна-

чими, а самата тя не се уморява да търси и да ни провокира. Романите ѝ се радват на превод и на успех в Америка, Русия, Сърбия, Гърция, Румъния, Кипър и Турция.

В момента тя следва магистратура по астрономия в Софийския университет. Странно за нас, но естествено за нея, защото е любознателна и любопитна като главната героиня Айда от „Смисълът“.

В 23-ото издание на клуб „Писмена“ говорихме за „Смисълът“ – най-новия ѝ роман, който за месец и половина има вече три издания. А това означава само едно – интерес и признание. Издателство Enthusiast издаде този роман през ноември 2017 г. Точно те, защото високо ценят езика, стила и таланта на съвременните български писатели. Издателството предлага на читателите си и подбрани творби на световноизвестни писатели, исторически трилъри. Издава световни бестселъри, детски и учебни книги, научнопопулярни издания.

„За мен е чест, че гостуваме за първи път в този формат на Националната библиотека и то точно със „Смисълът“. Книгите на Людмила са резултат от изключително много труд. Този неин труд, тези упорити усилия, множеството факти, които присъстват в нейните книги, са нещата, които винаги предизвикват интерес. Ето защо романите са радват на много голяма аудитория – от една страна, читателите ѝ вярват, от друга – тя успява да предаде научните факти по вълнуващ начин именно чрез сюжетната линия – сподели с присъстващите Виктория Бисерова, управител на Enthusiast.

„Смисълът“ ни показва историята на бъдещето, което строим днес. В нея се сблъскват минало и бъдеще, наука, реалност и философия. Смисълът на живота, който гените предават по Земята вече 4 милиарда години.

„Смисълът? Това е вечният въпрос!“ – казва Изобретателят, един от героите на романа.

Четем, отгръщаме страница след страница, удивляваме се на стила и знанията на Людмила Филипова и ни боли за нашата Земя, която съзнателно опустошаваме. Днес създаваме машини и изкуствен интелект, но не допускаме, че точно те ще ни унищожат след години, създавайки нови хора в лабораториите.

Не е чак толкова далече 2070 г., когато „вече не воюват нации, а поколения. Защото новите поколения заплашват да изчерпят ресурсите на предходните“. Звучи страховито и се молим любимата ни писателка да не се окаже пророк, защото не искаме някой да премахне хумора и влюбването, страстта и надеждата.

Не искаме да вярваме на Грег, който мисли, че „да си сам се счита за висша форма на свобода и себеналада“, не си представяме, че няма да виждаме звездите заради замърсяването.

Радва ни обаче факта, че катастрофите са останали в миналото. Движението вече се извършва в електромагнитни коридори из въздуха, чрез сензори. Оптимистичен е и финалът – от любовта на Еттан и Айда се ражда момче. Най-развитата технологично раса в галактиката трябва да усвои най-важния урок: „да вярва в бъдещето на хората и в смисъла на тяхното съществуване!“.

Публиката горещо аплодира очарователната ни гостенка Людмила Филипова, която въпреки своята младост, не спира да търси отговор на вечните въпроси. На чаша вино ѝ пожелахме успех в новата експедиция на Антарктида, където преди две години тя остави свое послание във времевата капсула. Очакваме със заслужен интерес новите ѝ романи!

* * *

Поетесата, писателката и една от най-добрите психотерапевтки в България Мадлен Алгафари гостува в клуб „Писмена“ на 13 февруари т.г. Тя представи най-новата си книга „Пътят на сърцето“ и отговори на въпросите ми, специално за читателите на сп. „Библиотека“.

– *Опишете се по най-краткия начин...*

– Нецотърсачка.

– *Писателката или майката е по-силна у вас?*

– Майката, естествено! Едното е първична природа, другото – надстроечна, вторична, социална. Първичната винаги е по-силна от вторичната.

– *Кое прави душата щастлива?*

– Хармонията между природното, организмичното и социалното. Хармонията между мисли, чувства, емоции, сексуалност, поведение. Душата е щастлива, колкото повече сме осъзнати. Да не забравяме, че човекът е съставен от 5% съзнание и 95% подсъзнание. Това, което прави психотерапията, е, че се опитва да прелива по малко от подсъзнанието в съзнанието. Тогава ставаме здрави и щастливи, защото проблемите ни произтичат от неосъзнатостта. А коварното на неосъзнатостта е именно в това, че човек не знае, че е неосъзнат (често бърка осъзнатост и интелигентност). Затова е нужно да се поставя под съмнение постоянно.

– *Читателите Ви ценят и обичат, а критиката?*

– Не знам за критика. Никога не съм чела отзив от литературен критик. Не знам дори дали има такива официални някъде, освен думите, които казват за книгите по време на представянията в библиотеките. Пък и моите книги са странни – трудно се определя жанрът им. Поезия, приказки, афоризми, публицистика, научни текстове. Аз не се преживявам толкова като писател, колкото като терапевт. Там ми е по-важно да се справям успешно.

Знам, че има хейтъри. Скоро имаше такава реакция в интернет от хора, които се дразнеха, че последната ми книга не била пътеводител за „Камино“, а била поезия, писана по пътя Камино. Дори не знам как да коментирам това. Аз наричам

МАДЛЕН АЛГАФАРИ

ПЪТЯТ
НА
СЪРЦЕТО

хейтърите по български „злюбъри“. Опитвам се да чувам какво казват, когато случайно стигне до мен такова мнение, защото по принцип не влизам да ги чета. Във всяка критика има някакво основание. Често тя е в нещастieto на самия злюбър, но понякога може да ми бъде полезна, така че се замислям винаги, когато все пак стигне до мен.

– *Какво ще пожелаете на читателите на списание „Библиотека“?*

– Да намират време за четене. Читателят, за разлика от зрителя, е съ-творец. Този процес на съ-творене образува нови нервни връзки в мозъка му, развива го, лекува го, отстранява го за малко от реалността, което позволява по-трезво и осъзнато отношение към нея след това.

Изложбата „Европа в старите карти“ от дарението на инж. Любен Божков

Юлия Карадачка-Симеонова

**Europe in old maps exhibition form
the donation by engineer Ljuben Bozkov**

Yuliya Karadachka-Simeonova

Summary

This text was presented at the opening of the *Europe in old maps* exhibition. The exhibition is dedicated to the donation by engineer Ljuben Bozkov who gave his rich collection of old geographical maps to The National Library in 1953. These maps reflect important historical, political and economical processes taking place through time on the European continent, on the Balkan Peninsula and throughout Bulgarian lands. They cover chronologically the time span from XIII to XIX century. They were made in workshops in Amsterdam, Antwerpen, Augsburg, Rome and Stuttgart by some of the best European cartographers and engravers, such as Abraham Ortelius, Theodore Danckerts, Tobias Conrad Lotter, Joan and Guillermo Blaeu, Peter Schenk.

Key-words: Maps Europe exhibition, Bozkov.

Инж. Любен Божков дарява своята колекция от географски карти на Народната библиотека през далечната 1953 г. Днес, 65 години по-късно, с откриването на изложбата „Европа в старите карти“ си припомняме и отдаваме почит към неговата личност и дарителско дело.

Инж. Любен Божков е безспорен ерудит, съхранил и пренесъл през годините възрожденския дух и завет на цяла плеяда родолюбиви спомоществатели и благодетели. През целия си житейски път той остава верен на своето кредо: „Обичай ближния си, радей за града си, бъди добър и услужлив гражданин в професията и обществото, бъди морален в делата си, бъди добър отечестволюбец, търси между другите народи хора с добра воля и търси сближение с тях, за да има на земята мир и в човешките благоволение“.

Любен Божков наистина е изключителна личност, в която по един удивителен начин се съчетава сухата и точна материя на инженерните науки и любовта към литературата и музиката. Сам той владее цигулката и пианото, общува и прекарва часове в разговори с бележити творци като Елин Пелин, Александър Божинов, Константин Щъркелов, Александър Добринов, Андрей Протич, Йордан Йовков, Борис Денев, Сава Огнянов, Александър Балабанов. В качеството си на директор той успешно ръководи българските пристанища и железници. Широко скроен човек Любен Божков не се ограничава да бъде само чиновник, той се превръща в меценат за много писатели и художници, а задълбочените му научни интереси към географията и картографията го превръщат в първия български картобиблиограф.

Мисля, че всеки разбира колко трудно е да се обхване само в рамките на една изложба този „човек с много измерения“, както го определя Йото Кръстев.

В експозицията са проследени най-важните моменти от неговия живот чрез лични вещи, снимки и рисунки с акцент върху най-характерните черти от личността му.

В тази изложба посетителите могат да видят за първи път фотографии от семейния албум на фамилия Божкови – снимки от годежа му с Радка Данчова пред семейната къща на ул. „Кракра“, както и калейдоскоп от негови портретни снимки – от 1912 г. до 1956 г.; благодарствено писмо на цар Фердинанд по повод книгата му „Съобщителните средства на България“, измервателен инструмент нониус, термохигрограф. Изложени са и картички от пристанищата в Евксиноград и Варна, с които е свързано началото на професионалната кариера на инж. Божков.

Показателен детайл в изложбата са две творби на художниците Александър Божинов и Константин Щъркелов, уловили по забележителен начин образа на своя приятел Любен Божков: единият – с великолепен шарж на отправилия се на път инженер с фотоапарат в ръка, а другият – с молив е запечатал сериозния и задълбочен учен...

Заедно с това изложбата включва документи, снимки, както и две репродукции на шаржове от художника Александър Добринов, свързани с един друг аспект от обществената дейност на Любен Божков като председател и гуверньор на Ротари клуб България, подчинена на девиза „Всичко за доброто на България“.

Това е единият разказ, който върви в експозицията, а другият, съвсем естествено, е мълчаливият разказ на изключително ценните чуждестранни карти и възможността да се проследи развитието на европейската картография от XIII до XIX в.

Картите отразяват важни исторически, политически и икономически процеси, протичали през вековете на Европейския континент, на Балканския полуостров и по българските земи. Наред с това онези от тях, които са от сбирката *Bulgarica* и *Balkanica*, онагледяват историческите извори за срещите на културите от Изтока и Запада – неслучайно холандският географ Абрахам Ортелиус ги нарича „окото на историята“.

Част от картите са представени в автентичния си вид, а други – с копия.

Едни от най-добрите картографски образци, съчетали в едно науката с изкуството, са осъществени в ателиетата в Антверпен и Амстердам по време на т.нар. Златен век на холандската картография. Може да се видят ръчно колорирани карти на Древна Тракия, Черно море и Балканския полуостров през Античността в първия модерен атлас „Театър на света“, издаден от Абрахам Ортелиус през 1570 г. Сред оригиналните карти са и отпечатаните в издателските къщи на фамилиите Блау, Вишер, Данкертс в течение на XVII в. Всички те са гравирани върху медни плочи и оцветявани на ръка, с богато орнаментирани картуши.

Карта на долното течение на р. Дунав с част от българските земи от Йоан и Гилелмо Блау, Амстердам, втората половина на XVII в.

Danubius fluvius Europae maximus, a fontibus ad ostia
cum omnibus fluminibus, ab utroque latere in illum fluentibus,
[Blaeu, Joan; Blaeu, Guilelmo] Amstelaelami : G Valk et P. Schenk, [след 1662].

Сред експонатите са и карти, дело на представители на френската картографска школа, в лицето на Николас Сансон, придворен картограф на френските крале Луи XIII и Луи XIV, и на Гийом Делил.

Показани са също карти, изработени в немските картографски и издателски къщи в протежение на XVII–XIX в. В експозицията е включена карта на Украйна и Североизточната част на Балканския полуостров с България и Черно море, отпечатана през 1730 г. от Йохан Хоман. Особен интерес представлява етнографската карта на Балканския полуостров от 1876 г., изработена от Хайнрих Киперт. Тя е ползвана при Цариградската конференция, а по-късно и при Берлинския конгрес (1878) и е оценена високо от немския канцлер Ото фон Бисмарк.

Екслибрисът на инж. Любен Божков, поставян върху гърба на всяка една от картите. Той е използвал илюстрация към Гьотевия „Фауст“ на столичния декоратор Хенинг, като собственооръчно е добавил текста.

Семиозис на Умберто Еко

Нишката на Ариадна и личността в лабиринта на информацията: Кадастър на универсалното знание

Александра Куманова

The semiosis of Umberto Eco
*The Ariadne's thread and the personality in the labyrinth of information:
Cadastre of the universal knowledge*
Alexandra Kumanova

Summary

It is determined the presence of Umberto Eco in the national cultures as a trace in the noosphere, semiosphere, infosphere and bibliosphere of the Mankind because through it is following up the capacity of the interactions in these fields (W. Wundt, W. Dilthey, W. James, G. Simmel, J. Dewey, J. H. Mead, R. E. Park, H. G. Blumer, M. M. Bakhtin, S. Denchev). The semiosis of Umberto Eco reveals the geocosmic confines of the single cultural-information acts of the reality and consciousness. That, we are trying to describe, is realized according to Umberto Eco in structured forms.

It is clarified that the idea of humanitarian dimensions of the information modeling introduces in the world of the information reality and science the field of humanitarian knowledge, synthesized on the ground of the names of the information realities, arranging these same realities (St. Gregory the Theologian – Nazianzen, Proclus Lycaeus – the Successor, ..., F. Schleiermacher, W. Dilthey, M. Heidegger, A. F. Losev, A. A. Taho-Godi). Namely the humanitarian dimensions are comprehensible for many people in the sense that they mean in the cited names and sustainable images connected to them. This structuring represents practically plenary freedom of the man in the information space: planning and realization of the retrieval and rationalization of the information, owing bibliographic and historiographic accumulations in the noospheric firmament of the Mankind as connections among things.

It is shown that the relations among objects are realized through the information rhizome – a mental formation of realities communication in their geocosmic confines, defined by Umberto Eco as “**struttura assente**” (“absent structure”). The information rhizome is the root of the “living substance” (V. I. Vernadskiy) by virtue of the universalism achieved in the works of Umberto Eco. This universalism is analogical to the universalism of the architects of cosmism which is: religious and philosophical-religious (sacred Vedas,

Avesta, Upanishads, Quran; thinkers of the Western culture who synthesize the majestic roads of ideas development – R. Descartes, B. Spinoza, G. W. von Leibniz, I. Kant, G. W. F. Hegel, F. W. J. von Schelling, A. Schopenhauer, E. G. A. Husserl, M. Heidegger, G. Deleuze, ..., as well as East European, Russian cosmists – A. S. Homiyakov, V. S. Solovyov, N. K. Ryorih, S. N. Bulgakov, S. L. Frank, N. A. Berdyaev, P. A. Florenskiy, L. P. Karsavin, I. A. Ilin, B. P. Vysheslavtsev, I. S. Kon, A. F. Losev; ... J. Campbell, M. Eliade, H. Corbin...); scientific (... Empedocles, Democritus, ..., J. Kepler, I. Newton, M. Plank, A. Einstein...); theoretical (A. F. Fedorov, V. I. Vernadskiy, P. Teilhard de Chardin, E. Le Roy, N. A. Umov, N. D. Kondratiev, A. L. Chizhevskiy, L. A. White, A. A. Lyubishchev, S. V. Mein, V. P. Kaznacheev, A. I. Subeto; A. E. Akimov, G. I. Shipov, B. I. Iskhakov...); practical (... Hippocrates, ... Galenus, ... Ibn Sina /Avicenna/, ... N. I. Pirogov, A. Schweitzer..., N. Yaramov...); humanitarian (M. M. Bakhtin, L. N. Gumilyov, V. I. Ivanov, A. F. Losev, Y. M. Lotman, Y. A. Shreider); natural-scientific (from the astronomers of the ancient world – Arktida (Hyperborea), Elam, Akkad, Sumer, Iran, China, India, Egypt, Babylon, Arab-Muslim world, Central and South America, ... to the great names of the human civilization – Archimedes, N. Copernicus, G. Galilei, J. Kepler, I. Newton, M. V. Lomonosov, N. I. Lobachevskiy, D. I. Mendeleev, S. A. Podolinskiy, ... A. Einstein...); scientific-technical (K. E. Tsiolkovski, S. P. Korolev...); bibliographic (Callimachus of Cyrene, C. Gessner, P. Labbé, A. Teyssié, E.-G. Peignot, J. Petzholdt, A. G. S. Josephson, W. Grundtvig, J. Vorstius, T. Besterman, ..., N. Mihov, T. Borov..., G. Schneider, L.-N. Malclès, K. R. Simon; A. Taylor, I. V. Gudovshchikova, A. Kumanova...).

The described rhizome displays the interactivities between the representatives of the literary cosmism (Homer, Dante Alighieri, William Shakespeare, Hong Zicheng (Hung Tzu-Cheng), J. W. von Goethe, A. S. Pushkin, F. I. Tytchev, F. M. Dostoyevski, L. N. Tolstoy, A. P. Chekhov, V. I. Ivanov, A. A. Blok, L. N. Andreev, M. A. Bulgakov). It is revealed the noospheric (semiospheric) foreseeable future of any single act of the reality and consciousness of man which is observed (by HIM and by OTHERS) in different various – universal in their maximum – connections and relations disclosed in the history and in the present where the fiction and the art establish universal models.

It is indicated that through the observed labyrinth of rhizome links the man fall into the natural situation of a real information and communication choice because it activates the dialogue involution – evolution which occurs in the womb of personality (inculturation).

Key-words: Umberto Eco (1932–2016): semiosis – noosphere, semiosphere, infosphere and bibliosphere, structured forms, humanitarian dimensions, naming of the information realities, information rhizome, absent structure, universalism, cosmism, involution – evolution (inculturation).

Името Божие е Бог; но Бог не е име. ^{*1}

О. Павел Флоренски

*Роза вечна и безсмъртна
си на всички времена –
от Свети Тома Аквински
до всяка търсеца душа.*

*Роза вечная – бессмертная
ты всех времен –
от Святого Фомы Аквинского
до каждой ищущей души.*

*Rosa perenne ed eterna
In tutti i tempi sei sempre tu –
Da San Tommaso di Aquino
Vicino ad ogni cuore cercatore.*

*Rose eternal and immortal
of all the time you really are –
from Saint Thomas of Aquinas
to the every soul in quest.* ^{*}

По случай 50 години от излизането на първата фундаментална теоретична студия по семиотика на Умберто Еко (1932–1916) ***La Struttura Assente (1968)*** [1] – *The Absent Structure* – ***Отсъстващата структура*** [2], която е с непреходно значение.

¹ Всички цитати на лирически и пр. творби, отбелязани със звездичка (*), са прев. на бълг. ез. за първи път от А. Куманова.

Присъствието на Умберто Еко в националните култури е **ярка следа в ноосферата, семиосферата, инфосферата и библиосферата [3] на човечеството...**

По тази *следа* – отчитайки не само нивото на отделната личност, но и на етносите и религиите, които различните култури генеалогично структурират, – може да се проследи самата битност на *интеракциите* (диалога – полифония) между тези феномени, експонирани в трудовете на В. Вунд, В. Дилтай, У. Джеймс, Г. Зимел, Д. Дюи, Д. Г. Мид, Р. Парк, Г. Блумер, М. М. Бахтин, С. Денчев...

Семиозисът на Умберто Еко – ако търсим надтекстова информация в лапидарния му израз: ***Това, което са казвали устните ни, са го запомняли нашите клетки...*** – разкрива **геокосмичните предели** на единичните културно-информационни актове на реалността и съзнанието (А. А. Тарковский: ***Ние сме уста на пространството / И времето****).

Именно с инструментариума на *библиометрията*, която *израства на базата на библиографията и историографията*, може да се осмисли възходът на човека към *хуманитарните измерения* на света, чрез които се разкрива *идеалният план на информацията*.

Този идеален план структурира посредством съзнанието *материализираната реалност*. Образ на феномена можем да открием в стиховете на Б. Л. Пастернак: ***Незрим ги прави тяхната безтелесност, / Но крачката слага печат от крака**** [4].

Онова, което се опитваме да опишем, се осъществява в *структурирани форми*, за които говори У. Еко: ***...три са нещата, от чието съчетание се ражда красотата: на първо място целостта или свършенството – нали затова смятаме за грозни недовършените неща; подир това пропорциите или съзвучието, и най-сетне яснотата и светлината – нали наричаме красиви всички неща с ясни багри...***

Идеята за хуманитарните измерения на информационното моделиране въвежда в света на информационната реалност и наука *областта на хуманитарните знания*.

Тази област е синтезирана върху основата на *имената на информационните реалии*, подреждащи самите тези реалии: Св. Григорий Богослов – Назиански, Прокъл, ..., Ф. Шлайермахер, В. Дилтай, М. Хайдегер, А. Ф. Лосев, А. А. Тахо-Годи... База на този подход са **философията на всеединството** (В. С. Соловьев, Е. Н. Трубецкой, С. Е. Трубецкой, С. Н. Булгаков, С. Л. Франк, П. А. Флоренски, Л. П. Карсавин...) и **философията на имеславиято** (...П. А. Флоренски...)... (В. И. Вернадски: ***в науката няма до днес ясно съзнание за това, че явленията на живота и явленията на мъртвата природа, взети от геологична, т.е. планетна, гледна точка, са проява на единен процес.****; А.И. Клизовски: ***Тъй като цялата Вселена е построена по един и същ план, то всичко, което съществува във Вселената, има име и форма.****; Й. А. Бродски: ***В атомния век хората се вълнуват повече / не от нещата, а от строежа на нещата.****)...

Хуманитарните измерения са разбираеми за много хора в смисъла, който те влагат в цитираните *имена* и *устойчивите образи*, свързани с тях.

Имената и образите на реалиите са огледални. Тяхната огледалност напомня естетиката на Е. М. Рилке: Не, вас никой, Огледала, не Ви е осмислил, / В душата Ви никой до днес не е проникнал...

Тъкмо затова **раждането на мисълта** (в см. инкултурацията – Платон; Н. Буало: *Ако замисъл в ума ви е готов, / Нужните слова ще се явят при първи зов**), **раждането на думите** (в см. вербализацията – Т. А. Сибиър; М. Ю. Лермонтов: *Има слова – значение**); **раждането на образите** (в см. имагинацията – Я. И. Голосовкер; Хун Цзичен: *Когато мислите сами намират отклик в сърцето**) и тяхната огледалност **променят** нашето отношение към нещата, **оставайки фундаментална същност на физическия свят** (Платон, Ю. А. Шрейдер, но и У. Еко, който обобщава: *Някогашината роза остана само в името; ние запазваме само името*)...

Структурирането на хуманитарните измерения чрез информационната наука е високохуманно достижение на **съвременната постмодернистична неklasическа реалност на информационното моделиране**.

Това структуриране предоставя практически неограничена **свобода** на човека в информационното пространство: планиране и осъществяване на **търсенето и осмислянето** на информацията, владеейки **библиографски и историографски** натрупания ноосферичен свод на човечеството във вид на **връзки между нещата** (за тази информация).

Духовно и интелектуално – в см. **реално** – ние живеем в хуманитарните измерения на света, установими в единичните информационно-комуникативни актове.

Връзките между тези актове се осъществяват от **информационната ризома** – едно **ментално** образуване на свързаност на реалиите в геокосмичните им предели.

Информационната ризома е съчината на „живото вещество“ (В. И. Вернадски) благодарение на **универсализма**, достигнат в трудовете на У. Еко (**Описваме безкрая** (в см. строим информационната ризома – отсъстващата структура на информацията, която е плод на колективния интелект – Бел. А. К.), **защото не искаме да умрем***...Ф. М. Достоевски казва: **Бъдещето на човечеството принадлежи на колективния интелект***...

Универсализмът на У. Еко е аналогичен на **универсализма на творците на КОСМИЗМА**, който е:

- **религиозен и философско-религиозен** (Св. Веди, Св. Авеста, Св. Упанишиди; даоизъм; философските системи на мислителите от всички времена – ...Анаксимандър, Питагор, Анаксагор, Платон, Аристотел, Плотин...; всички разклонения на християнската философия, започвайки със Св. Библия, преминавайки през имената на християнските философи – ...Августин Блажени, Св. Тома Аквински, У. Окам...; ученията от средноазиатско-иранския регион, станали необичайно популярни и на Изток, и на Запад, – ...Ибн Сина (Авицена), Ибн Рушд (Авероес)...; разклоненията на мохамеданската религия, преминавайки през Св. Коран; мислителите на западната култура, синтезирали магистралните пътища на развитие на

идеите – ...Р. Декарт, Б. Спиноза, Г. В. фон Лайбниц, И. Кант, Г. В. Ф. Хегел, Ф. В. Й. фон Шелинг, А. Шопенхауер, Е. Хусерл, М. Хайдегер, Ж. Делюз, ..., както и източноевропейските, руските космисти – А. С. Хомяков, В. С. Соловьев, Н. К. Ръорих, С. Н. Булгаков, С. Л. Франк, Н. А. Бердяев, П. А. Флоренски, Л. П. Карсавин, И. А. Илин, Б. П. Вишеславцев, И. С. Кон, А. Ф. Лосев; ...Дж. Кембъл, М. Елиаде, А. Корбен...);

- **научен** (...Емпедокъл, Демокрит, ..., Й. Кеплер, И. Нютон, М. Планк, А. Айнщайн...) (*Науката без религия е куца, религията без наука е сляпа* – А. Айнщайн);

- **теоретичен** (А. Ф. Фьодоров, В. И. Вернадски, П. Теяр дьо Шарден, Е. Льо Роа, Н. А. Умов, Н. Д. Кондратиев, А. Л. Чижевски, Л. А. Уайт, А. А. Любищев, С. В. Мейн, В. П. Казначеев, А. И. Субето; А. Е. Акимов, Г. И. Шипов, Б. И. Исхаков...);

- **практически** (...Хипократ, ...Гален, ...Ибн Сина (Авицена), ...Н. И. Пирогов, А. Швайцер..., Н. Яръмов...);

- **хуманитарен** (М. М. Бахтин, Л. Н. Гумильов, В. И. Иванов, А. Ф. Лосев, Ю. М. Лотман, Ю. А. Шрейдер);

- **естественонаучен** (от неизвестните астрономи на древния свят – Арктида (Хиперборея), Елам, Акад, Шумер, Иран, Китай, Индия, Египет, Вавилон, арабско-мюсюлманския свят, Централна и Южна Америка, ...до величествените имена на цялата човешка култура – Архимед, Н. Коперник, Г. Галилей, Й. Кеплер, И. Нютон, М. В. Ломоносов, Н. И. Лобачевски, Д. И. Менделеев, С. А. Подолински, ...А. Айнщайн...);

- **научно-технически** (К. Е. Циолковски, С. П. Корольов...);

- **библиографски** (Калимах Александрийски, К. Геснер, Ф. Лабе, А. Тейсие, Е. Г. Пеньо, Ю. Петцхолд, А. Г. С. Джозефсън, В. Грундтвиг, Й. Форстиус, Т. Бестерман, ..., Н. Михов, Т. Боров..., Г. Шнайдер, Л.-Н. Малклес, К. Р. Симон; А. Тейлър, И. В. Гудовщикова, А. Куманова...) (*вж и по-долу*)...

...Тази постоянно историографски строяща се ризома експонира взаимозависимостите между представителите на **литературния космизъм**: Омир, Данте Алигиери, Уилям Шекспир, Хун Цзичен, Йохан Волфганг фон Гьоте, Александър Сергеевич Пушкин, Фьодор Иванович Тютчев, Фьодор Михайлович Достоевски, Лев Николаевич Толстой, Антон Павлович Чехов, Вячеслав Иванович Иванов, Александър Александрович Блок, Леонид Николаевич Андреев, Михаил Афанасиевич Булгаков (*вж и по-долу*)...

Това е така, защото **ноосферичната (семиосферичната) обозримост** на всеки единичен акт на реалността и съзнанието на човека **се наблюдава** (и от **НЕГО**, и от **ДРУГИТЕ**) в **различни многообразия – планетарни** в максимума си – **връзки и отношения, разкривани в историята и настоящето**, където **художествената литература и изкуството** установяват **универсални модели**...

Точно по този начин – чрез ризомата – човекът попада в естествена ситуация на реален информационно-комуникативен **избор**.

„Чистият безволев“ субект (А. Шопенхауер: *Субект е това, което позна-*

ва там, където въобще нещо се познава*) и идеята, когато тя е негов обект, са менталните основания на миролюбивото обединение* (А. Куманова) на множеството гледни точки в миналото, настоящето и бъдещето в ситото (Т. Боров) = ретикулата (А. А. Любишчев) = решетката (М. Мински) = мрежата, стълбата (У. Еко) на движещата се и постоянно трансформираща се жива ноосферична вечност на ризомата като културно съоръжение. (Ю. М. Лотман: *Минималната единица за появата на нова информация са три прояви: Аз, Другият човек и семиотичната среда около нас (нещо като Троица!)**; У. Еко: *Редът, който си представя нашият ум, е като мрежа или стълба, която градим, за да стигнем до нещо. Но след това се налага да хвърлим стълбата, защото откриваме, че ако и да ни е послужила, тя е била напълно безсмислена; Единствените истини, които служат за нещо, са сечива, които трябва да бъдат захвърляни.*)...

В информационното пространство, в което ние откриваме сърцевината на формата (Г. Флобер: *Там, където няма форми, няма и идеи*) на нашата представа за нещата, светът на човека е такъв, какъвто човекът го вижда (М. Ю. Лермонтов: *Ние пием от чашата на битието / Със затворени очи**; А. Шопенхауер: *Всичко това, което душата ми е посочила**; *Това, което вижда душата, е по-ясно от това, което виждат очите** – А. К.) – ...благодарение на собствените си способности да си представя връзките в него (А. Шопенхауер).

Това е резултат на действащата съотносителност на многообразните подходи на философите и учените на различни времена и епохи (Н. Яръмов: *Когато губим представа за естественото многообразие, губим реалността*) – т.е. на всичко, което не само произтича от причините и мотивите, но и притежава относително битие (А. Айнщайн).

В културата всичко съществува само *посредством Другия и за него*, но *еднородно с него (с Другия)*, разкривайки вечното течение на нещата (Хераклит), тяхното непрестанно *формиране*, лишено от *същественото (отсъстващата структура* – У. Еко. – Бел. А. К.) (Платон) (Н. К. Ръорих: *Кой е познал това, което не знае / ни форма, ни звук, ни вкус, / няма край и начало**). Същественото се проявява като явление, което – там, където не е проникнало знанието (И. Кант), – се отличава от нещата само по себе си.

... Самата логиката на света като воля и представа (А. Шопенхауер), срещнала се с мощното социално-културно интердисциплинарно движение на *структурализма* (като метод на изследване и познание) и намерила своята интерпретация във връзка с *персонализма* и *екзистенциализма* (Ф. дьо Сосюр, К. Леви-Строс, Ж. Лакан, М. П. Фуко, Ж. Пиаже, Р. Барт), кристализира в идеите за *ризоматизма на установяваните взаимовръзки* (Ж. Делюз, Ф. Гатари, А. Куманова), стоящи в основата на *семиосферичен космизъм* (У. Еко, Т. А. Сибицк, Ю. М. Лотман...).

Именно в семиосферичния космизъм кулминират и *учението за сферите* (митът за Ариадна; питагорейската и платоническата философска традиция; Данте Алигиери, Уилям Шекспир, Йохан Волфганг фон Гьоте; Николай Андреевич Рим-

ски-Корсаков, Александър Александрович Блок, Паул Хиндемит...), и представите за *видовете космизъм*...

Ние създаваме този свят като *геокосмична ризома* на установяваните *библиографски* и *историографски връзки между нещата*, които отразяват първично-документалния свят. В него се интерпретират – чрез *текст* – фактите на информационната реалност (Л. Уайт: *физическа, биологична, културна*). А смисълът на нашето създаване – това е мярката на усвоеността на реалностите на света, която обезпечавя тяхното битие за човека.

Тази зависимост се отнася не само до отразеното в полето на *писмените комуникации*...

...Става принципен въпросът за *всеки текст, надтекст, подтекст, хипертекст* (някаква *вербална, визуална, музикална, пластична интерпретация на първичен, вторичен, третичен* и пр. *сюжети*, всеки един от които *може да живее собствен живот*)...

В съгъстеното пространство и време на информационната ризома в категорията „дълго време“ (М. М. Бахтин) се осъществява постоянен запис върху „вселения софтуер“, на който с особено ускорение стремително се заличава *яснотата на очертанията на чистите форми* (Н. А. Бердяев, У. Еко)...

И само на човека – чрез „отсъстващата структура“ на информацията (У. Еко: *Разбирането на структурата като система от различия се оказва плодотворно, само ако структурата се мисли също като възможност на транспозиция, на основата на която става възможно построението на система от трансформации**) = ризомата от връзките между нещата (Ж. Делюз, Ф. Гатари, А. Куманова; *Чрез ризомата е обхващано, наблюдаемо, приложимо в „настоящето“ на културния план, където „миналото“ – „настоящето“ – „бъдещето“ – са по същество един и същ поток на вечността, динамично повторение на трансформатизма на информационното моделиране като повторение на идеята (а не като повторение на еднаквото) (Ж. Делюз), с което е фиксируем културолого-феноменологичен нравствен принцип на установяване на връзки чрез ризоматизма: висока вяра в чистото познание, „отказ от собствената си воля, отстраняване на волята, а заедно с нея и същността на този свят, следователно, спасение“ (А. Шопенхауер)...* “* – А. К.) – е отредена мисията той, посредством *осъзнаването им (осмислянето)*, което се осъществява в **актовете на творчеството** (самоусъвършенстване и усъвършенстване на ноосферата – семиосферата – инфосферата – библиосферата), да се стреми към *постигането на чистите форми* (А. И. Клизовски: *Същността на всеки въпрос лежи в осъзнаването му**; Хун Цзичен: *Размерите на пространството – са обусловени от нашето съзнание**)...

Върхова е позицията в семиозиса на тази архитектоника от творения на Духа (религия, философия, литература, изкуство, наука), които се реализират посредством **образците на изящната словесност**, притежаваща *информационен код*, който разкрива не само *ценностния геном на света*, но и *информацията за него*

(И. Паси, С. Денчев, Н. Василев): Слово – Бог (В. Г. Белински: *Мнозина придават съвършено еднакво значение на думите: словесност, писменост, литература и ги употребяват безразборно; ...словесност, писменост и литература са трите главни периода в историята на народното съзнание, изразяващи се чрез слово**; Същественото и главно различие между „словесността“ и „литературата“ се състои в това, че в „словесността“ преобладаващ интерес е езикът, като материал на всяко словесно произведение, а в „литературата“ самостоятелният интерес на езика изчезва, подчинявайки се на друг, висш интерес – на съдържанието, което в литературата е преобладаващ и самостоятелен интерес. И поради това, ако има история на словесността, това е в смисъл на история на развитието на езика в словесните произведения на народа, без отношение към тяхното съдържание. И поради това „словесността“ се и приема в смисъл на наука, и може да се каже: „уча се на словесност“. В това отношение словесността влиза в допир на своето значение с филологията*...).

...Тъкмо по този начин – чрез езика като върхово творение на Духа – човекът излиза от лабиринта на „несвързаността“ (в см. *неактивизираната, неосъзнатата свързаност...*) си със света.

Човекът реално е потопен чрез езика в културата на този свят (У. Еко: *...синкретизмът е признание на единната Традиция; Да се разсъждава следва не по законите на логиката на времето, а следвайки логиката на Традицията; Синархията – това е Бог; По същия начин Бог познава света, защото го е замислил така, сякаш го е гледал отвън, преди да е бил създаден, докато ние не знаем правилото, по което е създаден, защото живеем в него, след като е бил вече създаден*)...

...ЗАЩОТО „ПАМЕТА Е ПО-ГОЛЯМА ОТ ПРОСТРАНСТВОТО“* (Св. Упанишади)...

Функцията на семантичната (на знака), на неговата езикова филтрация и преработка на информацията – поставена на нивото на всеобхватната и естествена ризомно-ретикуларна феноменология на ноо-семио-инфо-библиосферата – означава отделянето на „своето“ от „чуждото“, пропускане, превод на външното (на текста) в свое (на смисъла – М. Хайдегер: *Не хората говорят „с езика“, а езикът говори на хората и „с хората“**).

Така се структурира в ноо-семио-инфо-библиосферата външното информационно пространство във вътрешно...

Границата на структуриране на информационното пространство е двустранна: едната ѝ страна е обърната към вътрешното пространство на личността (*инволюция*); другата – към външното пространство на семиосферата (*еволуция*).

...И този процес е интерактивен на всички нива на реалността и съзнанието, както установява постмодерната наука на нашето съвремие, макар че това е записано в една от най-древните свещени книги на човечеството – Св. Упанишади: **ЗНАНИЕТО ПРАВИ ЧОВЕКА ТОВА, КОЕТО ТОЙ ЗНАЕ***...

Диалогът *инволюция – еволюция* се случва в недрата на личността: **инкултурация**.

Това е най-реалният *диалог* (не монолог!) *с другите личности, култури, с цялото мироздание на всички времена...*

В културно-информационния план на този диалог **ВСЯКА ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАТИВНА ЗАДАЧА (ИЗДИРВАНЕ И УСТАНОВЯВАНЕ НА ИСТИНАТА!)** (А. С. Пушкин: *И няма истина, където няма любов**) Е ЛОГИЧЕСКО, РАЦИОНАЛНО, ИНТЕНСИОНАЛНО (*в см. разширяващо, разпространяващо, разпръскващо – чрез включването на ДРУГИЯ*), **СМИСЛОВО И ЕЗИКОВО ПРЕБИВАВАНЕ** НА ЧОВЕКА В ШЛЕЙФА НА КУЛТУРАТА.

Именно чрез този културен шлейф **ВСЕКИ ОТИВА И СЕ НАМИРА ТАМ, КЪДЕТО ИСКА И МУ Е НЕОБХОДИМО**.

Същественото тук е, че това става **ЧРЕЗ ИЗВЪРВЯНИЯ ПЪТ НА ПРЕДШЕСТВЕНИЦИТЕ, НО ПО УНИКАЛЕН НАЧИН**, ПРИВИЧЕН НА ВСЕКИ ЧОВЕК.

Чрез семиозиса на У. Еко проглясва сребърната **НИШКА НА АРИАДНА** в съзнанието на **ТЕЗЕЙ на ХХІ в.** (*личността в лабиринта на информацията*).

Литература и бележки

1. **Еко**, Umberto. La struttura assente : La ricerca semiotica e il metodo strutturale. – Milano : Bompiani, 1968. – 431 p.

8. ed. – Milano : Bompiani, 2015. – 599 p.

See: **Еко**, Umberto. A estrutura ausente. – São Paulo : Perspectiva, 1971. – 456 p. (*португалски*)

Еко, Umberto. Den frånvarande strukturen. – Lund : B. Cavefors, 1971. – 469 p. (*шведски*)

Еко, Umberto. Einführung in die Semiotik. – München : Fink, 1972. – 474 p. (*немски*)

Еко, Umberto. La estructura ausente : Introduccion a La Semiotica. – Barcelona : Lumen, 1972. – 510 p. (*испански*)

Еко, Umberto. Peizaz Semiotyczny. – Warszawa : PIW, 1972. – 402 p. (*полски*)

Еко, Umberto. La structure absente : Introduction à la recherche sémiotique. – Paris : Mercure, 1972. – 448 p. (*френски*)

Еко, Umberto. Kultura, informacija, komunikacija. – Beograd : Nolit, 1973. – 444 p. (*сръбски*)

Вж: **Еко**, Умберто. Отсутствующая структура : Введение в семиологию. – Санкт-Петербург : Петрополис, 1998. – 432 с.

2. изд. – Санкт-Петербург : Симпозиум, 2006. – 544 с.

2. Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ (НБКМ) подготви първата в България изложба, посветена на труда на Умберто Еко *Отсъстващата структура*, която бе открита на 16 февруари 2018 г. в Централното ѝ фоайе.

Изложбата съпроводи премиерата на биобиблиографския тривиум от издания *Умберто Еко в България*, публикуван през 2017 г.:

Куманова, Александра. Умберто Еко в България : биобиблиогр. (публ. на тр. му и лит. за него) [168 ном. назв.] / състав.: А. Куманова (предговор), М. Найдова ; библиогр. ред.: Д. Ралева, С. Филипова ; Рец.: Н. Казански, Н. Василев. – Именен показалец ; Показалец на жанровете на произвед. на ... ; Показалец на период. изд., в които са публ. творби на ... ; Показалец на период. изд., в които са публикувани творби за ... ; Списък на съкр. // *Нишката на Ариадна (Gloria bibliosphaerae)* : Когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност = Ariadne thread (Gloria bibliosphaerae) : Cognitology of encyclopedicity of the library and information activity / Науч. ред. С. Денчев ; Състав., предг., библиогр. А. Куманова, Н. Василев. – София, 2017, с. 859–895 : с портр. – *Редуц. публ.*

На с. 859 – посв. на У. Еко : стих. на А. К. *Роза вечна и безсмъртна*.

Е ISBN 978-619-185-286-4

На с. 859 – посв. на У. Еко : стих. на А. К. *Роза вечна и безсмъртна*.

Публ. и в: <http://www.sno.unibit.bg>; https://www.academia.edu/35361374_GLORIA_BIBLIOSPHERAE; <https://nm40.abv.bg/Mail.html#message:fid/10:pid/0:mid/15598944520:tid/60:r/0>; https://www.researchgate.net/publication/321586389_Niskata_na_Ariadna_Gloria_bibliosphaerae_prof_Aleksnadra_Kumanova_prof_Stoan_Dencev_d-r_Nikolaj_Vasilev

Куманова, Александра. Умберто Еко в България : биобиблиография : публ. на тр. му и лит. за него = Umberto Eco in Bulgaria (Filo d'Arianna) : Bio-bibliografia : Pubbl. di sue opere e letteratura su di lui = Umberto Eco in Bulgaria : Biobibliography : Publ. of his works and literature about him) [168 ном. назв. с букв. индекси] / Унив. по библиотекознание и информ. технологии ; състав. А. Куманова (предговор), М. Найдова ; Науч. ред. С. Денчев (предговор) ; Ред. Д. Ралева, С. Филипова ; Рец. Н. Казански, Н. Василев. – 2. изд. – София : За буквите – О писменехъ, 2017. – 122 с. : с портр. – (Факлоносци ; XXI)

Именен показалец, показалец на жанровете на произвед., показалец на загл. на период. изд. – Публ. на бълг., итал. и англ. на стих. *Роза вечна и безсмъртна* (посв. на У. Еко) / А. Куманова. – Прил. I: Предговор към междунар. енциклопед. науч. сб. по когнитология на библиотечната и информационната дейност на Унив. по библиотекознание и информ. технологии *Нишката на Ариадна (Gloria bibliosphaerae)* (София, 2017), в който е направена първ. публ. на *биобиблиографията на У. Еко в България* : Времето и пространството като висше същество или за свободата в библио-инфо-ноосферата (Когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност. Цялост и фрагментарност на позна-

нието. Хармония на многообразието. Панепистемия) (публ. на бълг., рус. и англ. ез.) / А. Куманова, Н. Василев ; Прил. II: *ИНФОРМАЦИОННА РОЗА на Световната (международната) универсална библиография (III в. пр.н.е. – XXI в.), посв. на У. Еко* и публ. в междунар. енциклопед. науч. сб. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. *Gloria bibliosphaerae (Нишката на Ариадна)* (София, 2016) / А. Куманова, Н. Василев. – Съдърж. – публ. на бълг., итал. и англ. ез.

ISBN 978-619-185-300-7

ISBN 978-619-185-301-4

E ISBN 978-619-185-302-1

Публ. и в: <http://www.sno.unibit.bg>; https://www.researchgate.net/publication/321586733_Umberto_Eco_v_Blgaria_biobibliografia_publicacii_na_trudovete_mu_i_literatura_za_nego_Aleksandra_Kumanova_i_Marieta_Najdova; <https://www.academia.edu/35361392/>

Куманова, Александра. Умберто Еко в България : биобиблиогр. (публ. на тр. му и лит. за него) = *Umberto Eco in Bulgaria : Biobibliography (Publications of his works and literature about him)* [168 ном. назв.] / Столична б-ка – София ; състав.: А. Куманова (предговор), М. Найдова ; библиогр. ред.: Д. Ралева, С. Филипова ; Рец.: Н. Казански, Н. Василев. – Именен показалец ; Показалец на жанровете на произвед. на ... ; Показалец на период. изд., в които са публ. творби на ... ; Показалец на период. изд., в които са публикувани творби за ... ; Списък на съкр. – [3. изд.]. – София, 2017. – 48 с. : с портр. – (Биобиблиографии ; [I]). – *Разшир. публ.*

На с. 7 – посв. на У. Еко : стих. на А. К. *Роза вечна и безсмъртна*.

ISBN 978-619-160-825-6

E ISBN 978-619-160-826-3

На с. 7 – посв. на У. Еко : стих. на А. К. *Роза вечна и безсмъртна*.

Публ. и в: <http://www.sno.unibit.bg>; <http://www.libsofia.bg/page/bg/za-chitatelite/e-izdaniya/knigi.php?leptoken=a0c15ef2decf23d1d8ecez1426509176&leptoken=8f56f86a540fb446c8e77z1426579625>; <http://www.libsofia.bg/page/posts/stolichna-biblioteka-s-biobibliografija-za-umberto-eko-5982.php>; <https://www.academia.edu/35361392>

Цит. събития се организират от НБКМ съвместно с Университета по библиотекознание и информационни технологии, Италианския културен институт – София, специалност „Италианска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Национален учебен комплекс по култура с лицей за изучаване на италиански език и култура и Столична библиотека – София.

Те са по случай Българското председателство на Съвета на Европейския съюз и са под патронажа на г-жа Лиляна Павлова – министър на Българското председателство на Съвета на Европейския съюз.

3. За диференциацията и съотношението на понятията **ноосфера** (сфера на

разума), **семиосфера** (сфера на знака /смисъла/), **инфосфера** (сфера на информацията), **библиосфера** (сфера на книгата /в см. документа/) вж:

Куманова, Александра. Времето и пространството като висше същество или за свободата в библио-инфо-ноосферата (Когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност. Цялост и фрагментарност на познанието. Хармония на многообразието. Панепистемия) (Предговор от състав.) / А. Куманова, Н. Василев. // *Нишката на Ариадна* (Gloria bibliosphaerae) = Ariadne thread (Gloria bibliosphaerae) : Когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност = Cognitology of encyclopedicity of the library and information activity / Науч. ред. Стоян Денчев ; Състав., предг., библиогр. Александра Куманова, Николай Василев. – София, 2017, с. 11–23.

Срв. с прев. в цит. изд. на рус. и англ. ез.

4. Посочените цитати са направени по последните издания на бълг. ез. на съотв. авт.

Стих. *Роза вечна и безсмъртна* е на А. К. (нейни са и прев. му на рус., итал. и англ. ез.). Това стих. е изпратено на семейството на У. Е. в деня на неговата кончина (19.02.2016 г.)...

Цит. нейни изречения, написани в ориг. на рус. ез., са прев. от тр. й:

Куманова, Александра. Введение в гуманитарную библиографию : Библиографоведческое исслед. : [В 2 ч.] Ч. 2, Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии : Курс лекций по общ. библиографоведению / Науч. ред. А. В. Мамонтов ; Лит. ред. А. В. Кейв ; Библиогр. ред. И. Л. Клим ; Консультант изд. В. И. Велев ; Граф. дизайн-ред. И. А. Бикова ; Компьютер. набор ризом Ц. И. Найденова, Т. В. Ал-Бахлул ; Худож. исполн. график и граф. композиции-рез. В. В. Анков ; Худож. оформл. и символика Н. В. Скородум ; Рец. А. В. Соколов, С. Г. Денчев. – София : Гутенберг, 2005. – 1106 (LXXIX, 417, DCX) с. : с 3 граф. форми, 14 сх., 3 табл. – *Посв.: ... А. В. Мамонтова ...*

Изд. Гос. высш. инст. библиотековедения и информ. технолог. – България, Санкт-Петербургск. гос. унив. культуры и искусств – Россия. – Библиогр.: систем.-алф. список 1244 нумерованных [и 865 ненумерованных] назв. загл. на 20 ез. – Показалци: сист., предм., ист., геогр., именен, на символите, на хуманит. измерения.

Нов. изд.: София, 2007 – Ч. II. – Ч. I. – *Публ.*: Санкт-Петербург, 1995.

Публ. и в: <http://www.svubit.org> – *днес*: <http://www.unibit.org>

Съдържа:

- 1) (с. XI–LXXIX) Вступительное слово;
- 2) (с. 1–37:) [Гл.] I. Соотношение проблемы систематизации и классификации знания и его отражение в библиографической информации как интеллектуальной модели мира;
- 3) (с. 38–119:) [Гл.] II. Проблема и понятие „форма библиографической информации“: Приближение к феномену гуманитарной библиографии;

4) (с. 120–138:) [Гл.] III. Соотношение проблемы гуманитарного знания и специфики библиографической информации о нем. Гуманитарная библиография. Итоги;

5) (с. 139–154:) Заключение (Методология выстраивания информационной ризомы библиографии – методология гуманитарной библиографии: Решение вопроса);

6) (с. 155–417:) Примечания (441 нум. назв.);

7) (с. LXXXIII–CCLXII:) Алфавитный свод терминов и понятий, применяемых евро-американскими специалистами [XVIII–]XX в[в]. для дифференциации библиографических явлений, имеющих отношение к форме библиографической информации : Таблицы: 1. Классификационные ряды (вид библиографии, библиографической деятельности, библиографических пособий и библиографической информации) (1180 библиогр. форм), с. I–CCCLII; 2. Болгарская гуманитарная библиография как структурная часть единой системы библиографической информации в стране.

Неизвестен вестник, редактиран от професор Анастас Иширков

Пело Михайлов

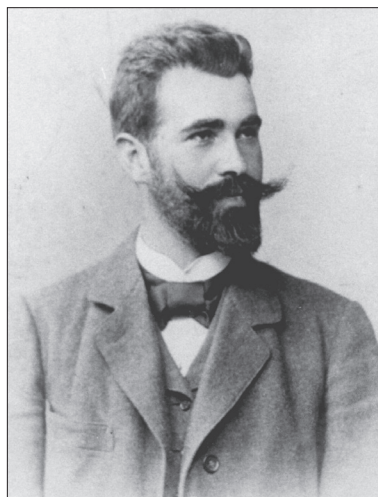
Unknown newspaper edited by Professor Anastas Ishirkov

Pelo Mihaylov

Summary

The article describes two issues of an unknown newspaper of the irregular press “Fyrkat list”, edited and published in 1897–1898 by the teacher Anastas Ishirkov, who later became the first Bulgarian Professor of Geography.

Key-words: Anastas Ishirkov, unknown newspaper, edit.

През 2018 г. се навършват 150 години от рождението на първия български географ Анастас Иширков. Това е повод да си спомним за него чрез едно малко известно негово занимание – като редактор на вестник.

Анастас Тодоров Иширков е роден на 5 (17) април 1868 г. в Ловеч. На деветгодишна възраст остава кръгъл сирак. Когато е на година и половина, умира баща му Тодор, а през 1877 г. – и майка му Мария. Малкият Анастас е взет в дома на дядо си и баба си по майчина линия – Цочо и Гаца Дочеви, които се грижат за него до завършването му на прогимназия.

Анастас Иширков учи в Априловската гимназия в Габрово от септември 1884 до януари 1888 г., но поради стачка на учениците тя временно е затворена. През юни 1888 г. се дипломира в Търновската мъжка гимназия. След това е поканен за стипендиант в първия випуск на Висшия педагогически курс, прераснал по-късно във Висше училище (от 1904 г. Софийски университет). През 1891 г. Иширков завършва успешно следването си в специалността „История“.

От 1 октомври 1891 до 31 август 1892 г. е учител в Мъжката гимназия във Варна, след което със стипендия от Министерството на народното просвещение е изпратен на специализация по славянска филология в Лайпциг. През 1894 г. стипендиите на българските студенти в чужбина са спрени и те са призовани да

се завърнат. В този момент Анастас Иширков е подкрепен от своите братовчеди по майчина линия – братята Стефан Ватев (по-късно професор по педиатрия в Софийския университет) и Иван Ватев (по-късно генерал от запаса), с чиято финансова помощ той остава още една година в странство. През август 1895 г. в Лайпцигския университет Иширков защитава при професор Фридрих Ратцел докторат по география на тема *Südbulgarien* („Южна България“).

От 1 септември 1895 до 31 януари 1898 г. Анастас Иширков е третостепенен учител по география и краснопис в Първа мъжка гимназия в София. От 1 февруари 1898 г. е избран за доцент по география и етнография във Висшето училище в София, на 1 март 1903 г. – за извънреден професор, а на 10 юни 1909 г. – за редовен професор. До 1934 г. той е титуляр на Катедрата по обща география и културно-политическа география в Софийския университет.

Бил е три пъти декан на Историко-филологическия факултет на СУ (1910/1911, 1918/1919, 1920/1921) и веднъж ректор на Университета (1915/1916). Специализирал е в Берлин (през 1896 г. при проф. Фердинанд Рихтхофен), във Виена (през зимния семестър на 1899/1900 г.) и в Париж (през зимния семестър на 1900/1901 г.).

На 11 януари 1904 г. проф. Анастас Иширков е избран за действителен член на Природоматематическия клон на Българското книжовно дружество (от 1911 г. Българска академия на науките). От 1947/1957 г. тази титла е приравнена на академик.

Иширков е действителен член на Българския археологически институт, редовен член на Българския научен земеделско-стопански институт, редовен член на Научния институт „Добруджа“, действителен член на природоматематическия клон на Научното дружество „Шевченко“ в Лвов, дописен член на: Сръбското географско дружество, от което членство се отказва през 1918 г., Маджарското етнографско дружество в Будапеща, Географското дружество в Берлин, Чехословашкото географско дружество в Прага и Славянския институт в Прага.

Анастас Иширков основава, заедно с Жеко Радев, Българското географско дружество и става негов председател. На този пост е от 1918 до 1934 г., когато е избран за почетен председател.

Иширков е автор на 30 книги. От тях 11 са издадени на български език, 11 – на френски, 4 – на немски и по една книга е отпечатана на руски, унгарски, чешки и сърбохърватски език. На български език Иширков е публикувал повече от 220 статии. В сборници, вестници и списания в България и чужбина е отпечатал общо 40 статии на френски, немски, руски, английски, италиански, сърбохърватски, шведски и полски език. Броят на рецензиите, критиките и отзивите му на български, френски и немски език е над 70. Художествените му произведения – разкази и стихотворения, издирени до този момент, са повече от 30.

За авторитета, който има не само в научната общност, но и в българското общество като цяло, може да се съди и от факта, че е включен в състава на българската делегация, на която е възложено да води преговорите и да подготви подписването на Букурещкия договор през 1913 г.

Анастас Иширков е награден с ордените „За гражданска заслуга“ III и II степен, както и със сребърен медал „За наука и изкуство“.

Умира на 6 април 1937 г. в София.

* * *

Творческите търсения на Анастас Иширков му позволяват да изявява своите качества навсякъде, където работи – като учител, като университетски преподавател, като общественик. Изследването на неговите интереси и таланти разкриха непознат аспект от делата му. През учебната 1897/1898 г. Анастас Иширков, в биетието си на учител, запознат отблизо с учителското ежедневие и провокиран от организираните учителски вечеринки в столицата, редактира и издава два броя на неизвестния до този момент хумористичен вестник „Фъркат лист“. Те бяха открити в личния архивен фонд на историка проф. Васил Н. Златарски, съхраняван в Научния архив на Българската академия на науките¹.

Хумористичното издание „Фъркат лист“ не е описано в библиографския указател „Български периодичен печат 1844–1944“ на Димитър Иванчев², нито в „Библиография на българския хумористично-сатиричен периодичен печат (1863–1996)“³. Вестникът не е споменат и в обзора на Георги Христов „Българският хумористично-сатиричен периодичен печат (1863–1996)“⁴. Това дава основание „листът“ да бъде определен като неизвестен до този момент.

Двата броя на вестник „Фъркат лист“ са съхранени в самостоятелна архивна единица⁵. Първият брой е с обем 8 страници. Вторият е с обем 6 страници, има приложение от една страница, или общо 7 страници. Вестникът не притежава редица от традиционните издателски данни. Не са посочени брой, редактор и други сведения, които да позволяват той да бъде описан. Въпреки това, с помощта на допълнително издирени факти и публикации, историята на двата му броя е успешно възстановена.

Във вестник „Фъркат лист“ текстът е изписан ръкописно, а след това по страниците са добавени и илюстрации. Тиражиран е чрез литографиране. Следователно „Фъркат лист“ трябва да бъде отнесен към вестниците на нередовен печат, описани от Димитър Иванчев в том 3 на неговия библиографски указател⁶.

Двата броя на вестника нямат номерация, а само дати. Първият е от 7 ноем-

¹ НА–БАН, фонд 9к, Васил Н. Златарски.

² Български периодичен печат 1844–1944. анотиран библиографски указател. състав. Димитър П. Иванчев. т. 1–3. София, 1962–1969.

³ Христова, Гавраила. Библиография на българския хумористично-сатиричен периодичен печат (1863–1996). – В: Българско медиазнание. енциклопедично издание за медианаука и медиапублицистика. София, 1998, Т. 2, с. 1144–1174.

⁴ Христов, Георги. Българският хумористично-сатиричен периодичен печат (1863–1996). – В: Българско медиазнание. София, 1998, Т. 2, с. 190–222.

⁵ НА–БАН, фонд 9к, оп. 1, а.е. 2983.

⁶ Български периодичен печат 1844–1944. анотиран библиографски указател. състав. Димитър П. Иванчев. Т. 3, [Специални групи издания и показалци]. София, 1969, с. 153–192.

ври 1897 г., а вторият – от 13 февруари 1898 г. Повод за издаването на „Фъркат лист“ са две учителски срещи (вечеринки). Те са организирани за учителите от софийските училища, а както се вижда по-долу и за преподавателите от Висшето училище (днес Софийски университет).

Първата среща (вечеринка) е проведена на 7 ноември 1897 г. в салона на читалище „Славянска беседа“. За нея в периодичния печат от онова време се откри само едно съобщение – в рубриката „Дневни известия“ на вестник „Мир“. Дописката е пространна и съдържа ценна информация: *Семейна вечеринка на столичните учители. На 7-и того, вечерта, по инициативата на учителите от двете гимназии, бяха се събрали в „Славянска беседа“ за пръв път професори от Висшето училище, учители и учителки от гимназиите, прогимназиите и основните училища и училищни инспектори, за да се запознаят по-отблизо и прекарат заедно няколко весели часове. Това беше начало на толкова желаното сближаване на учителите в един град, който трябва да служи за пример в много още отношения. Вечеринката е излязла повече от сполучлива, с разнообразните си забавления, игри, шег и пр.⁷*

⁷ Семейна вечеринка на столичните учители. (дневни известия). – В: Мир, 14 ноем. 1897.

Написаното обяснява присъствието на двамата – Иширков и Златарски – на вечеринката. По онова време Анастас Иширков е учител по география и красноречие⁸ в Софийската държавна мъжка гимназия (днес I СОУ „Пенчо П. Славейков“), а Васил Златарски е доцент по българска история във Висшето училище⁹.

Неизвестният дописник продължава с най-важната за целта на настоящето изследване част от материала си: *Имало е пуснат и един „Хвъркат лист“, хумористичен вестник, с извънредно сполучлив хумористически материал и хумористически картини – всичко взето из живота на учителите. Инициативата за този морално-забавителен лист се дължи на г[-н] Иширков, учител в тукашната мъжка гимназия и млад наш хуморист-писател, а изпълнението на фигурите – на г[-н] Кефалов, тоже учител в гимназията.*¹⁰

Тази част от дописката безспорно доказва авторството на идеята за списването на хумористичния лист на Анастас Иширков. Както и улеснява идентифицирането на художника на броя Атанас Кефалов, който във вестника се е подписал с криптонимите А. К. и А. К-в.

За втората среща (вечеринка) на 13 февруари 1898 г. в периодичния печат се откриха три дописки. Първо вестник „Мир“ съобщава: *Учителите и учителките от всичките български училища в столицата ще имат на 13-й т[ози месец] „семейна забавителна вечеринка“ в салона на „Славянска беседа“*¹¹. Ден по-късно и вестник „Свобода“ анонсира събитието: *Научаваме се, че учителите и учителките от всичките български училища в столицата на 13 того ще имат семейна забавителна вечеринка в салона на „Славянска беседа“*¹². Повече от седмица след провеждането ѝ печатният орган на Българския учителски съюз, „Учителски другар“ злъчно описва вечеринката: *На 13 т.м. в петък вечерта учителите от тукашните гимназии, основни училища и пр. са имали вечеринка, програмата на която главно се състояла от танцове и разни подобни забавления. Това е доста характерно, особено за основните учители и учителки, които, както е известно, с крайно пренебрежение се отнасят към съществуващото тук учителско дружество, навярно защото... там няма танцове.*¹³

В трите дописки не се споменава „Фъркат лист“, но той „присъства“ и на тази среща. Доказателство за което е и запазеният от Васил Златарски екземпляр от втория му брой. Дори благодарение на малко обявление на с. 6 в броя, читателят е запознат с програмата за самата вечеринка:

Програма на учителската вечеринка, изработена и съобщена на редакцията

⁸ **Отчет** на Софийската държавна мъжка гимназия за учебната 1897/1898 година. втора година. София, 1898, с. 104–105.

⁹ **Алманах** на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. животописни и книгописни сведения за преподавателите. София, 1940, с. 210–211.

¹⁰ **Семейна** вечеринка на...

¹¹ **Учителките** и учителите... (дневни новини). – В: *Мир*, 10 февр. 1898.

¹² **Научаваме** се, че учителите... (вътрешни новини). – В: *Свобода*, 11 февр. 1898.

¹³ **На 13 т.м. в петък...** (вътрешен отдел). – В: *Учителски другар*, 21 февр. 1898, с. 6.

от началника на литературно-музикално-инструментално-вокалния отдел на Организационния комитет.

Част I.

1. „Тръгнала е бела Неда“, пее смесеният хор на г[-н] Р[ендов].

2. Циганският хор от операта „Il Trovatore“¹⁴.

3. „У Станкини гости дошли“, пее смесеният хор на г[-н] Рендов¹⁵.

4. Мъжки хор от операта „Жизнь за царя“¹⁶.

5. „Отдолу иде малка мома“, пее г-н И.

6. Свири на пиано г-ца...

Част II. Танци.

Заглавие на вестника

Заглавието на вестника „Фъркат лист“ нарочно е изписано с изпусната начална буква Х. Идеята е това да е хумористичен лист и едно определение фъркат вместо правилното хвъркат (вж. изписването му в дописката във в. „Мир“ от 14 ноември 1897 г.) напълно се вписва в концепцията му. Възможно е авторът на дописката да е осъзнал тази „игра“ в заглавието и затова да е дал не само определението „хумористичен вестник“, но и „морално-забавителен лист“.

Редактор

В самите броеве няма уточнение, че редактор на вестника е Анастас Иширков. Но благодарение на споменатата по-горе дописка в „Мир“, както и заради многото материали в двата броя, подписани освен с фамилията му А. Иширков и с криптонима А. И.¹⁷, може да се твърди, че инициатор за издаването на „Фъркат лист“ и негов редактор е учителят в Софийската държавна мъжка гимназия Анастас Иширков.

Художници

Чрез дописката в „Мир“ от 1897 г. по безспорен начин се установи, че художник на брой 1 е учителят Атанас Кефалов. Потвърждение за това са и инициалите му А. К., които е използвал да подпише свои рисунки на с. 2, 3, 4 и 5 и подписът му А. К-в – на с. 1 и 4.

¹⁴ „Трубадур“ от Джузепе Верди.

¹⁵ Петър Рендов – по това време учител по пеене в Софийската държавна мъжка гимназия и във Втора прогимназия (Вж. **Отчет** на Софийската държавна мъжка гимназия..., с. 106–107, 112–113). Не е ясно дали дирижираният от него хор е съставен от ученици или от учители. Преди да дойде в София, Петър Рендов е бил учител в Русе, където е и диригент на мъжкия хор на музикалното дружество „Лира“. (Вж. **Енциклопедия** на българската музикална култура. София, 1967, с. 294).

¹⁶ Опера на М. И. Глинка от 1836 г. От 1939 г. е известна под заглавието „Иван Сушанин“.

¹⁷ За повече за псевдонимите му вж.: **Михайлов**, Пело. За името и псевдонимите на професор Анастас Иширков. – В: *География*’21, 2008, № 1, с. 10–11.

През целия си живот Иширков остава тясно свързан с хора от родния Ловеч – братовчедите си проф. Стефан Ватев и генерал Иван Ватев, проф. Стефан Петков, инж. Трифон Трифонов и др., които са се установили да живеят в столицата. Кефалов също е земляк на Иширков. В отчета на гимназията, в която преподават двамата, пише, че Атанас Кефалов е родом от Ловеч и е на 27 години (роден вероятно 1871 г.). Бил е една година учител в София, а във Втора прогимназия към Софийската държавна мъжка гимназия е назначен за учител по рисуване на 1 септември 1897 г.¹⁸

В брой 1 на вестника, на с. 4 и 6 общо три рисунки са подписани с инициалите Fl. Bl. Ако се предположи, че и този илюстратор е учител като Кефалов, логично е да го потърсим сред учителите в Софийската мъжка гимназия и прогимназиите към нея. През споменатата учебна година учители по рисуване са: Иван Ангелов¹⁹, Борис Михайлов²⁰, Харалампи Илиев²¹, французинът Етиен де Форкад²² – в гимназията, Тодор Мавродинов²³ – в Първа прогимназия, и Атанас Кефалов – във Втора прогимназия. Никое от изброените имена обаче не може да се идентифицира с инициалите Fl. Bl. Такъв псевдоним няма разкрит и в речника на Иван Богданов²⁴.

В брой 2 илюстрациите са от друг художник. На с. 1, 2 и 3 той се е подписал с МБ, като буквите са разположени една върху друга. Прегледът на вече изброени-

те имена на учители по рисуване в гимназията и прогимназиите навежда към Борис Михайлов. Затова според оставените инициали за илюстратор на брой 2 може да

¹⁸ **Отчет** на Софийската държавна мъжка гимназия..., с. 104–105.

¹⁹ **Пак там**, с. 102–103. От 1921 до 1924 г. Ангелов е професор в Художествената академия. (Вж. **Енциклопедия** на изобразителните изкуства в България. Т. 1, А–К. София, 1980, с. 29).

²⁰ **Пак там**, с. 104–105.

²¹ **Пак там**, с. 106–107.

²² **Пак там**, с. 106–107. Пълното му име е Жан Батист Етиен де Форкад (Вж. **Енциклопедия** на изобразителните..., с. 294).

²³ **Пак там**, с. 110–111.

²⁴ **Богданов, Иван**. Речник на българските псевдоними. 3. осн. прераб. и доп. изд. София, 1989.

бъде обявен учителят Борис Михайлов. Впоследствие той прогресира в средите на художниците също толкова успешно, колкото Иширков сред географите.

Борис Михайлов (Попвасилев) е роден на 21 септември 1868 г. в Казанлък. Завършва Художествената академия във Флоренция, Италия през 1892 г. След завръщането си в България учителства в Сливен и София. От 1902 г. до смъртта си работи в Художественото индустриално училище (от 1921 г. – Художествената академия) като преподавател по декоративно изкуство и стилознание, а от 1918 до 1920 г. е негов директор. Участва в орнаменталното оформяне на стенописите от интериора на храм-паметника „Св. Александър Невски“ (1912). Умира на 14 юни 1921 г. в София.²⁵

В броя има и доста неподписани илюстрации, част от които може да са рисувани от Атанас Кефалов.

Периодичност

Вестник „Фъркат лист“ е от типа издания с неустановена периодичност. Всеки от броевете излиза по конкретен повод – провеждането на учителска среща (вечеринка) в салона на читалище „Славянска беседа“ в София.

Издадени броеве

Вероятно откритите броеве на вестник „Фъркат лист“ са и единствените, излезли от печат. Дописката във вестник „Мир“ доказва, че такава учителска среща (вечеринка) се е провела за първи път на 7 ноември 1897 г., следователно броят от тази дата е и доказано брой 1 на „Фъркат лист“. А по време на втората учителска среща (вечеринка) – 13 февруари 1898 г., Анастас Иширков вече е доцент по география и етнография във Висшето училище (назначен от 1 февруари 1898 г.). Един ангажимент за издаването на трети и следващи броеве на „Фъркат лист“ би отклонил младия учен и преподавател Иширков от академичните му занимания.

Цена

В броевете на вестника, както и в дописката в „Мир“ няма сведения за цената на „Фъркат лист“.

Формат

Според стандартите от онова време форматът на вестника е 4° (*чете се: четвъртинка*). Брой 1 е с размери 34,0 на 21,0 см. Брой 2 е с променени размери – 31,5 на 23,2 см.

Тираж

За тиража на вестника може само да се гадае. Едва ли на подобна вечеринка са могли да се продадат повече от 100 екземпляра. А извън учителската среща

²⁵ **Енциклопедия** на изобретелните изкуства в България. Т. 2, М–Р. София, 1987, с. 110–111.

(вечеринката) вестникът трудно би намерил читатели. Вероятният му тираж е не повече от 120 екземпляра.

Печатница

Вестникът е тиражиран чрез литографиране в литографията на Ст. Щърбанов в София. Сведения за това са взети от с. 3 на брой 1 и от приложението (с. 7) на брой 2.

Съдържание

На страниците на вестник „Фъркат лист“ бяха открити осем неизвестни до този момент литературни произведения на Анастас Иширков. Това са:

Стихотворенията: 1. *После толкоз дълги пости...* – В: [№ 1], 7 ноем. 1897, с. 1. Подпис: *А. Иширков*; 2. *Някога и днес*. – В: [№ 1], 7 ноем. 1897, с. 3. Подпис: *А. И.*; 3. *Любов*. – В: [№ 1], 7 ноем. 1897, с. 5. Подпис: *А. И.*; 4. *Във тоя свят широк...* // [№ 2], 13 февр. 1898, с. 1. Подпис: *А. Иширков*.

Разказите: 5. *Второ изгонване от Рая. (Апокриф)*. – В: [№ 1], 7 ноем. 1897, с. 2. Подпис: *А. И.*; 6. *Най-старата история на учителството*. – В: [№ 2], 13 февр. 1898, с. 4–5. *Неподписан*; 7. *Сè 200 лева*. – В: [№ 1], 7 ноем. 1897, с. 6. Подпис: *А. И.*

И епиграмата: 8. *На любовта корените са сладки...* – В: [№ 1], 7 ноем. 1897, с. 5. Подпис: *А. И.*

Но са публикувани и материали, които носят допълнителна информация. На с. 8 от брой 1, в долния десен ъгъл е поместена следната редакционна обява: *Търси се отговорен редактор на в. „Фъркат лист“, който да е свършил най-малко по две специални науки, да има класическо образование и прозирана честност. Редакцията*. Тук личат биографични моменти от живота на Анастас Иширков. Той има класическо образование, получено в най-старата гимназия в България – Априловската в Габрово (дипломирал се е обаче в Търновската мъжка гимназия). Завършил е „две специални науки“: история – през 1891 г. във Висшето училище, и география – през 1895 г. в Лайпцигския университет. Тази обява може да се приеме за още едно – дори не толкова косвено! – доказателство, че редактор на вестника е Анастас Иширков.

На с. 5 от брой 2 в долната половина е публикувана интересна карикатура. На нея има два реда чинове със седнали шестима ученици. Пред тях стои прав учителят с показалка в ръка, а зад него се вижда маса с разтворена отгоре книга. На стената над нея е закачена карта на двете земни полукула. Забележителното е, че учителят прилича на Анастас Иширков. Със сигурност може да се твърди, че неизвестният илюстратор е нарисувал учителят Иширков и неговите ученици в час по география.

На с. 6 в същия брой, най-долу вдясно е изписано: *Администрация в София, улица „Регентска“*. По онова време така се казва улицата, която води от Паметника на Васил Левски към гара Подуяне (днес бул. „Янко Сакъзов“). Посоченият адрес обаче не е на училището, тъй като Софийската мъжка гимназия, където

Двете съпруги на писателя Петко Росен

Соня Кехлибарева

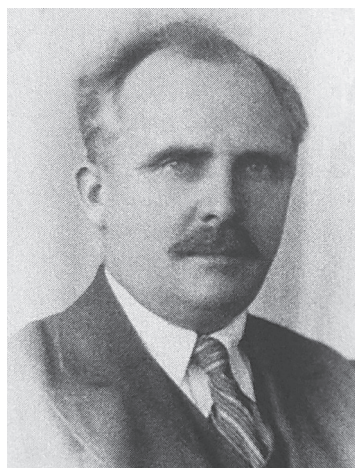
The Two Wives of the Writer Petko Rosen

Sonya Kehlibareva

Summary

There were two women in the life of the famous writer Petko Rosen. One gave him her youth and bore three children, the other raised them and was a worthy companion in his literary pursuits. Two different women who found their fates intertwined with his life.

Key-words: Petko Rosen, writer, wives.

За разностранната личност на Петко Росен (псевдоним на Петко Георгиев Чорбаджиев) е писано много. Писател, журналист, литературен критик, адвокат, участник в Илинденско-Преображенското въстание, окръжен управител, депутат от Демократическата партия, общественик, човек с възрожденски дух и будна творческа личност. Приятел и съмишленик с видни политици и писатели по онова време. Но тази обширна биография скрива неговия интимен свят, неговите житейски трудности. За него важи максимата: „Зад всеки успял мъж, стои една силна жена“. В живота на Петко Росен жените са две. Първата дава младостта си и му ражда три деца, втората отглежда децата и е достоен съратник в литературното му поприще. Две различни жени, вплели съдбите си в неговия живот.¹

Софийка

В Бургас в известната фамилия на Йови и Керачка Воденичарови през 1887 г. се ражда Софийка. Тя е петото им дете. Получава образование във френския колеж във Варна. Известна красавица за времето си и с богата зестра, тя е ухажвана от доста млади мъже.

В своите спомени бъдещият писател споделя как е бил пронизан от любовта към Софийка: „Един ден мен ме стрелнаха две черни, тъмни и перверзни някак

¹ Авторката благодари на внуците на Петко Росен – Ана Грънчарова и Петко Чорбаджиев, предоставили снимки и архивни документи.

очи. Това бяха очите на една въздребна, сухичка, мургаво-черна мома, която продължително и настойчиво прониза душата ми. Тя стоеше на високия бащин балкон, а погледът ѝ вече бодваше и гъделичкаше моето празно и болезнено чувствително сърце. Минах втори, трети път. Погледите ни се срещнаха, сплетоха се и сякаш свързаха душите ни. Един ден отидохме с Минкова към Сладките кладенци да изпитаме някаква пушка. Покрай нас минаха с файтона София и баща ѝ. Стрелях по една чайка, като си казах: ако улуча тая чайка, ще се опитам да улуча и онази с тъмния поглед във файтона. Улучих. Окървавената бяла чайка се преметна и с червеникави очи ме стрелна. Един дребен факт реши моята съдба“.

Започва да ѝ пише писма и така се завързва любовната интрига между двамата. Влюбен, той заминава на изпити в София, но се проваля и се завръща на работа в Земеделската банка в Бургас. През 1907 г. Софийка и Петко са почти сгодени, но бащата Йови Воденичаров не е съгласен и всячески се стреми да ги раздели. Девойката е пращана ту в чифлика в Айтос, ту на Лъжите, само да не стои в Бургас. Честолюбивият Петко разбира, че това е въпрос на чест и Софийка трябва да стане негова жена. Така през 1909 г. тя неочаквано пристанала на синеокия хубавец Петко Чорбаджиев и станала негова съпруга. След женитбата семейството заживява в бащиния хан на Петко. След това се пренасят в къщата на Йови Воденичаров, но там не издържат дълго. Като зам.-прокурор и по-късно като адвокат, Петко събира пари, сключва заем и с много лишения и трудности построява собствена къща на ул. „Цар Асен“ № 41, където се раждат трите им деца – Милка (1910 г.), Росен (1912 г.) и Крум (1915 г.). През войните Петко Чорбаджиев е на фронта, а жена му отглежда децата.

Софийка има нещастна съдба. През 1918 г. цялото ѝ семейство заболява от „испанската болест“². Всички оздравяват с изключение на Софийка. Тя умира в къщата си в Бургас на 8 януари 1919 г. едва на 32 години. Оставя три малки деца сираци и тежестта за отглеждането им пада на бащата Петко. Смъртта на любимата жена го сломява. Затваря се вкъщи, а децата отиват временно да живеят в сем. Воденичарови. Младият мъж разбира, че няма да може да се справи сам и трябва да потърси друга жена, с която да сподели живота си. При честите си отивания по работа в София той се отбива в дома на Петко Каравелов, с когото са приятели. Там изплаква

Софийка с първородната си дъщеря Мила

² Голяма световна грипна епидемия.

болката си и моли Екатерина Каравелова да го сватоса за подходяща жена. Така в живота на Петко Чорбаджиев се появява втората му жена.

Анна

Родена е на 12 април 1891 г. в Чирпан, но семейството се премества да живее в Карлово. Тя има сестра Мария и брат Тома. Анна Томова завършва с пълно отличие Девическата гимназия в София. През 1910 г. става студентка по славянска филология в Историко-филологическия факултет на Софийския университет.

Анна Томова

Пише стихове и е поклонничка на Петко Росен и на руската литература. С Екатерина Каравелова се запознават в един литературен кръжок и стават приятели. Пишат си писма, споделят свои поетически творби. Запознанството ѝ с Александър Соборнов (род. 1883 г. в Медвеженский, Ставрополска губерния) по време на следването ѝ в София завършва с брак. Съпругът ѝ преди това е учил в Новорусийския университет, след това следва в Париж и в Софийския университет до 1913 г. Владеещ няколко западни езика, той също е изкушен от поезията. След завършване на университета Анна става учителка за 2 години в с. Павелско, Станимашко³.

По време на Първата световна война Сандо, както го наричат приятелите му, е мобилизиран в руската армия и е изпратен в щаба в Букурещ. Анна, като негова съпруга, заминава за Русия при семейство му. Бракът ѝ трае кратко – Александър е убит на фронта. Анна болезнено приема трагичната загубата и по съвет на неговите близки се прибира в София.

Екатерина Каравелова се явява като сватовница и решава да запознае Анна с Петко Чорбаджиев. Разликата им е 10 години. Петко отива в Карлово да се запознае лично с Анна, но тя отсъства. Посреща го майка ѝ и от разговорите, които води с нея, той разбира, че Анна е подходящият за него човек. Пише ѝ прочувствено писмо, в което споделя мъката си, че неговите дечица „три пиленца“ няма кой да ги приласкае, да им даде любов и майчина топлина. Анна се колебае само една нощ, но решава да се посвети на Петко и на децата му. Женят се на 14.XI.1923 г. в София. Кумуват Екатерина Каравелова и писателят Теодор Траянов.

Екатерина става още по-близка довереница на семейството. След женитбата те идват в Бургас и децата приемат младата жена за своя майка. Така тя става не само съпруга, но и вярна опора на общественика и писателя Петко Росен. Тя

³ Дн. Асеновградско.

Вечер съм капнала, но по-дълго мисля за тебе — и ти ми липсваше много първите дни. Сега Виола си дойде и аз не се чувствам тъй сама —

Напиши ми, как си, как са децата? Дано всички да сте здрави.

Твоята съседка — г-жа Патева споделя ли те често? Едно помни — за семейни преживявания не говори. Аз съм все в недобро настроение и пиша отворително. Всичко най-добро за новата година от все сърце ти желая искрено преданата ти Е. Карavelова

23.XII.1923.

Мила моя Аня, прости ме великодушно, че аз захвърлах да ти отговоря на всичко, което ме задължи да питам д-р Николов. Той ме успокои за тебе, тъй убедително ми поясни, че ти нямаш нужда от никаква специална женска хигиена, щото аз, залисана с разни работи, реших, че ти, ала без писмо от мене, няма нищо да предприемеш.

Моя много се смът на пре-

Писмо на Екатерина Карavelова до втората съпруга на Петко Росен

23.XII.1923 [г.]

Мила моя Аня,

Прости ме великодушно, че захвърлах да ти отговоря на всичко, което ме задължи да питам д-р Николов. Той ме успокои за тебе, тъй убедително ми поясни, че ти нямаш нужда от никаква специална женска хигиена, щото аз, залисана с разни работи, реших, че ти, ала без писмо от мене, няма нищо да предприемеш.

Вечер съм капнала, но по-дълго мисля за тебе и ти ми липсваше много първите дни. Сега Виола си дойде и аз не се чувствам тъй сама.

Напиши ми как си, как са децата? Дано всички да сте здрави.

Твоята съседка г-жа Патева споделя ли те често? Едно помни — за семейни преживявания не говори.

Аз съм все в недобро настроение и пиша отворително. Всичко най-добро за новата година от все сърце ти желая

искрено преданата ти Е. Карavelова

чете, редактира, преписва всички книги на съпруга си. Участва в организационния живот на Тракийското дружество. Занимава се с набиране на средства при разни благотворителни дейности. Приема в дома си политици, писатели, приятели на съпруга си.

През октомври 1934 г. по инициатива на Анна Чорбаджиева (секретарка на дружество „Самосъзнание“) е открито Девическото професионално училище

„Царица Йоанна“, което се издържа от Бургаското женско дружество. Съпругата на Петко Росен е преподавала на ученичките бродерия, шев и кулинарни умения. Давала е уроци по литература и по френски език.

Анна е ценяла писателските качества на Петко Росен. Тогавашната национална пропаганда (цензура) забранила печатането на книгата „През гори зелени“, заради славянофилските и русофилски чувства на Петко Росен. Нещо повече, писателят е бил интерниран за 6 месеца в Панагюрище като „опасен за реда“. След смъртта на мъжа си на 30 април 1944 г. в Бургас, Анна събира и запазва всички тетрадки и ръкописи на писателя.

През 1962 г. подготвя за издаване книгата му „Спомени и размисли“.

В послеслова към 10-ия том от съчиненията на дядо си, внукът на Петко Чорбаджиев, носещ неговото име, споделя:

„Издаването на тези съчинения е свързано преди всичко с баба ми Анна Чорбаджиева. Запазването на архива, подреждането му и предаването му в Държавния архив – Бургас, неимоверните усилия да издаде книгите му след 9-и септември, всичко това осмисля живота ѝ след смъртта на дядо през април 1944 г. Тя не само отглежда невръстните му деца, но беше и помощница в литературното му творчество. Спомням си как тя беше подредила в номерирани папки архива на дядо и запазила по няколко екземпляра от книгите му (книгите на Петко Росен след 9-и септември са иззети от библиотеките). Когато ние, наследниците, решихме да издадем „Сурваквиците“, случайно открих в една кутия за обувки скътани 17 тетрадки с ръкописи на дядо и едно листче с посвещение да пазим тетрадките и да не ги показваме, тъй като съдържали лични неща и неудобни за тогавашното време мисли на дядо“.

Анна Чорбаджиева умира на 92 години в София на 13 септември 1983 г.

Библиографски справки

0 Общ отдел

[Петдесет] 50 години Клуб на дейците на културата – Смолян. Статии. 2006–2015. 261 загл. Бълг. ез. Февруари 2016. РБ См

06 Организации. Съюзи

Дейност на Общински комитет „Васил Левски“ – Смолян. Статии. 1991–2016. 17 загл. Бълг. ез. Май 2016. РБ См

07 Журналистика

Отношения журналисти – специалисти връзки с обществеността между сътрудничеството и конфликта. Книги, статии и интернет ресурси. 2000–2016. 47 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2017. РБР

070.13 Свобода на печата. Цензура

Свобода на пресата в България. Книги, статии и интернет ресурси. 1997–2017. 44 загл. Бълг. и англ. ез. Август 2017. РБР

159.9 Психология

Психология на развитието, самооценка, „аз“ образ. Книги и статии. 49 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. НБКМ

281.962 Българска православна църква

Храм „Св. Възнесение Господне“ – с. Беглеж, Община Плевен. Статии. 1988–2014. 7 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБ Пл

29 Нехристиянски религии

Психотерапевтични средства за справяне със зависимости от религиозни секти и деструктивни култове. Книги и статии. 1992–2016. 56 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

304 Социална политика

Развитие на системата за предоставяне на социални услуги в Община Русе за периода 2011–2016 година. Книги и статии. 2006–2016. 68 загл. Бълг. ез. Май 2017. РБР

316.4 Социални процеси

Изследване влиянието на конфликта върху дейността на служителите в организацията. Книги и статии. 1989–2016. 48 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБР

316.6 Социално поведение. Социална психология

Агресивни прояви при деца, лишени от родителски грижи в юношеска възраст. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2016. 65 загл. Бълг. ез. Май 2017. РБР

Мотивация. Книги и статии. 1992–2015. 57 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБР
Общуването между хората от третата възраст. Книги и статии. 1992–2016. 34 загл. Бълг. ез. Януари 2017. РБР

32 Политика

Двустранни отношения между България и САЩ за периода 1878–1920 г. Книги и статии. 50 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. НБКМ

Дража Вълчева. Книги и статии. 1967–2015. 185 загл. Бълг. ез. Март 2017. РНБИВ.

Публикации от и за Александър Трифонов Томов. Книги и статии + дис. 1989–2017. 209 загл. Бълг. и англ. ез. Ноември 2017. НБКМ

323.28 Терористични действия

Тероризъм. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2017. 65 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБР

325 Миграция

Социални и културни измерения на миграционния натиск в Европа през 2015–2016. Книги, статии и интернет ресурси. 2009–2016. 47 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2017. РБР

327.7:061ЕС Европейски съюз : програми

Укрепване на потенциала на Европа за научни изследвания, развитие и иновации в контекста на Стратегия „Европа 2020“. Книги и статии. 2007–2016. 20 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБ Пл

331.56 Безработица

Образователен аспект на безработицата в България. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2016. 58 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

332 Регионална икономика

Място и роля на научно-технологичните паркове и бизнес инкубатори в регионалната икономика. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2016. 61 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБР

Състояние, проблеми и насоки за икономическо развитие на област Русе. Книги, статии и интернет ресурси. 1995–2016. 59 загл. Бълг. ез. Януари 2017. РБР

336.126 Управление на бюджета. Бюджетни планове. Финансов контрол

Дейност на Сметната палата в областта на административното наказание. Книги, статии и интернет ресурси. 1894–2016. 102 загл. Бълг. и англ. ез. Юли 2017. РБР

338 Икономика. Икономическо положение. Икономическа политика

Преодоляване на бариери при стартирането на нов бизнес. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2016. 48 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

338.109 Селско стопанство – продукция

Отчитане на биологичните активи и селскостопанската продукция. Книги и статии. 2000–2016. 57 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБ Пл

338.242.4 Намеса на държавата в пазарното стопанство

Държавно регулиране на икономиката – методи и основни инструменти. Книги, статии и е-ресурси. 1992–2016. 48 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

34 Право

Екологично право, морско право, опазване на морската среда. Книги и статии. 1995–2017. 84 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Ноември 2017. НБКМ

Обжалване на определенията в гражданския процес. Книги и статии. 1878–2017. 64 загл. Бълг. и англ. ез. Ноември 2017. НБКМ

343 Наказателно право. Наказателен процес. Учение за престъплението. Криминология

Тенденции и превенция на младежката престъпност в Република България. Книги и статии. 1981–2016. 43 загл. Бълг. и англ. ез. Май 2017. РБР

343.98 Криминалистика

Човешката индивидуалност в криминалистиката. Книги и статии. 1922–2009. 35 загл. Бълг. и рус. ез. Февруари 2017. РБ Пл

347.7 Търговско право

Предявяване на вземания в производството по несъстоятелност. Книги, статии и интернет ресурси. 1990–2016. 99 загл. Бълг. и англ. ез. Февруари 2017. РБР

349.227 Прекратяване на трудовите отношения. Уволнение. Защита при необосновано уволнение

Предварителна закрила при уволнение. Книги, статии и интернет ресурси. 1970–2017. 42 загл. Бълг. и рус. ез. Юли 2017. РБР

355.48 Военна история

Генерал Александър Александрович Пушкин. Книги, статии и интернет ресурси. 2000–2015. 50 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБР

37 Възпитание. Образование

Деинституционализация. Домове за деца-сираци, деца с увреждания. Книги и статии. 1944–2017 (книги), 1992–2017 (статии). 54 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. НБКМ

Деинституционализация. Домове за деца-сираци, деца с увреждания. Статии. 1952–1991 г. 14 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. НБКМ

Никола Запрянов – учител и училищен инспектор (1878–1936). Литература „от“ и „за него“. Книги и статии. 13 загл. Бълг. ез. Август 2016. РБ См

Развитие на ценностните представи на учениците. Книги и статии. 1991–2016. 63 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБР

Социално-педагогическа работа в основното училище. Взаимодействие между учители, родители и други партньори. Книги и статии. 1995–2016. 48 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБР

37.018.1/2 Семейно възпитание и възпитание в училище

Условия за ефективно взаимодействие между учители и родители в началното училище. Книги и статии. 1914–2017. 39 загл. Бълг. ез. Август 2017. РБР

371 Организация на възпитанието и образованието. Училищно дело

Нравствено възпитание и нравствена култура на деца от предучилищна и начална училищна възраст. Книги и статии. 2007–2016. 12 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБ Пл

Терапевтичната роля на възпитанието при деца в начална училищна възраст. Книги и статии. 1993–2017. 45 загл. Бълг. ез. Април 2017. РБ Пл

371.38 Получаване на знания чрез практическа работа

Дуалното образование – стратегия и възможности. Книги и статии. 1996–2016. 21 загл. Бълг. ез. Май 2017. РБ Пл

372 Съдържание и форми на работа в предучилищното възпитание и в основното образование. Учебни предмети и учебници за начални и основни училища

Перспективи за съхраняване и разгръщане на българското народно творчество чрез уроците по декоративно-приложно изкуство. Книги и статии. 1975–2016. 45 загл. Бълг. и рус. ез. Юни 2017. РБР

372.3 Занимания в предучилищна възраст

Интерактивни методи и похвати за работа в обучението по математика в детската градина. Книги, статии и интернет ресурси. 2000–2017. 53 загл. Бълг. ез. Юли 2017. РБР

Формиране на начални технологични умения в предучилищна (IV) група. Книги, статии и е-ресурси. 1995–2016. 34 загл. Бълг. ез. Януари 2017. РБР

372.4 Основно образование

Представи за нравствена норма и добродетели у учениците. Книги и статии. 1990–2016. 51 загл. Бълг. ез. Април 2017. РБР

372.41 Основи на четенето. Методи на обучение в четенето

Читателската култура в начална училищна възраст. Книги, статии и е-ресурси. 1990–2016. 54 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

372.850.2 Методика на обучението по околна среда

Педагогически технологии за приобщаващо обучение по „Околна среда“ за ученици от начален етап на образование. Книги, статии и интернет ресурси. 1995–2017. 115 загл. Бълг. и англ. ез. Септември 2017. РБР

372.87 Методика на обучението по музика

Интерактивни методи за обучение по музика. Книги, статии и интернет ресурси. 1990–2017. 60 загл. Бълг. ез. Юли 2017. РБР

373.3 Начално и основно образование

Изследване готовността на първокласниците за контекстно четене (четене с разбиране). Книги и статии. 37 загл. Бълг. език. Декември 2016. РБ См

373.6 Специално обучение като елемент на общообразователното обучение

Повишаване осъзнатостта на учениците от 4, 5, 6 клас за правилно отношение към животните чрез моделиране на животински фигури в часовете по бит и техника. Книги, статии и интернет ресурси. 1995–2016. 37 загл. Бълг. ез. Юни 2017. РБР

373.879 Методика на обучението по ФВС

Изследване ефективността на изправителни упражнения в часовете по ФВС при 11–12-годишни ученици. Книги, статии и е-ресурси. 1973–2016. 50 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2017. РБР

379.85 Туризм

Опазване на нематериалното наследство на България и влиянието му върху туризма. Книги и статии. 2006–2016. 28 загл. Бълг. ез. Юни 2017. РБ Пл

39 Етнология. Етнография. Нрави. Обичаи. Бит. Фолклористика

Международен фолклорен фестивал, организиран срещу обгазяването на Русе през септември 1991 г. Статии. 1991. 12 загл. Бълг. ез. Август 2017. РБР

61 Медицина

Д-р Гавраил Узунов (1906–1994). Литература „от“ и „за него“. Книги и статии. 1940–2016. 36 загл. Бълг. ез. Юни 2016. РБ См

Проф. д-р Юли Якубов (1916–1993). Литература „от“ и „за него“. Книги и статии. 1939–2016. 88 загл. Бълг. ез. Юни 2016. РБ См

Публикации на д-р Силвия Вълчева. Книги и статии. 2004–2017. 50 загл. Бълг., англ. и фр. ез. Ноември 2017. НБКМ

614 Здравеопазване

Комуникация за здраве. Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2017. 30 загл. Бълг. ез. Май 2017. РБР

615.37 Имунотерапия

Отношение и познанията на личните лекари към имунизационната програма на Република България. Книги и статии. 1997–2017. 49 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Май 2017. РБР

Отношение на родителите на деца от 0- до 7-год. възраст към имунизационния календар на България. Книги, статии и интернет ресурси. 1991–2017. 50 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Март 2017. РБР

616-053.2 Педиатрия

Организационно управленски аспекти в педиатричните грижи. Книги и статии. 1990–2017. 53 загл. Бълг. ез. Април 2017. РБР

616.24 Белодробни болести

Влияние на имунопрофилактиката срещу туберкулоза за намаляване на нейното разпространение в Русенска област. Книги и статии. 1974–2016. 66 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

616.61 Болести на бъбреците. Нейропатии

Комплексна дългосрочна грижа за пациенти на хемодиализа. Книги, статии и интернет ресурси. 1996–2016. 47 загл. Бълг. и англ. ез. Януари 2017. РБР

616.89 Психиатрия. Психични болести

Изследване на факторите, определящи ниската мотивация за развлекателни дейности при лица с психични разстройства. Книги, статии и е-ресурси. 1983–2016. 41 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

616.9 Инфекциозни болести

Тенденции в заболяемостта от паразитни болести за периода 2007–2016. Книги, статии и интернет ресурси. 1990–2016. 71 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2017. РБР

62 Техника. Технически науки

СЕТ АД (Завод за печатни платки – Русе). Статии. 1969–2016. 62 загл. Бълг. ез. Юли 2017. РБР

621 Машиностроене

Контейнер за стружки. Книги, статии и интернет ресурси. 1970–2016. 37 загл. Бълг. и рус. ез. Май 2017. РБР

621.397 Предаване на изображения. Телевизия

Системи за условен достъп. Книги, статии и интернет ресурси. 1999–2012. 19 загл. Бълг. ез. Май 2017. РБР

622.323 Нефтодобивна промишленост

Интегрирани маркетингови комуникации (с акцент върху петролния бизнес). Книги и статии. 2003–2017. 25 загл. Бълг. ез. Май 2017. РБ Пл

Интегрирани маркетингови комуникации (с акцент върху петролния бизнес). Статии. 1924–2014. 98 загл. Бълг. ез. Април 2017. РБ Пл

628.1 Водоснабдяване. Пречистване на водите

Разработване на колориметър за основни качествени параметри на вода. Книги, статии и интернет ресурси. 1965–2016. 35 загл. Бълг. и рус. ез. Юли 2017. РБР

628.4 Санитарно благоустрояване на населените места

Проучване на възможностите за третиране на транспортни отпадъци чрез изгаряне и пиролиза. Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2015. 25 загл. Бълг. ез. Юни 2017. РБР

63 Селско стопанство

Свинокомплекс Голямо Враново. Книги и статии. 1972–2016. 116 загл. Бълг. ез. Юли 2017. РБР

633.8 Рицин

Рицин. Книги и статии. 10 загл. Бълг. ез. Октомври 2017. НБКМ

65 Управление на предприятията

Изследване и анализ на организационната структура на организация. Книги и статии. 1993–2016. 29 загл. Бълг. ез. Януари 2017. РБР

65.012 Методи на управление

Управление на промяната в човешките ресурси. Книги и статии. 1995–2016. 42 загл. Бълг. ез. Април 2017. РБР

65.012.2 Проекти : икономически проблеми

Бюджетиране и финансов анализ на проекти. Книги, статии и е-ресурси. 1994–2016. 44 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

656.08 Транспорт – злополуки

Пътнотранспортни произшествия. Пътнотранспортни произшествия, предизвикани от млади шофьори. Книги и статии. 2007–2017. 58 загл. Бълг. и англ. ез. Октомври 2017. НБКМ

656.1/.5.012 Спедиция : управление и организация

Насърчаване на вътрешното предприемачество в спедиторска фирма чрез програма „Еразъм“. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2016. 45 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

Организация на работа в спедиторска фирма. Книги, статии и е-ресурси. 1993–2017. 51 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

657 Счетоводство

Отчитане и контрол на стоково-материални запаси. Книги и статии. 1991–2016. 55 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБР

Проблеми при счетоводното отчитане на стоково-материални запаси в бюджетните организации. Книги, статии и интернет ресурси. 1996–2016. 51 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБР

658 Организация на предприятията и на търговията

Взаимоотношения с потребителите като корпоративна отговорност на ин-

дустриално предприятие. Книги, статии и е-ресурси. 1996–2016. 57 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

Изследване влиянието на промяната върху стреса в организацията. Книги и статии. 1995–2016. 59 загл. Бълг. ез. Април 2017. РБР

Изследване възможностите за окачествяване и сертификация на продукцията в индустриално предприятие. Книги и статии. 1992–2015. 47 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

Изследване времевата организация на производствен процес в индустриално предприятие. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2016. 31 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

Интегриране на система за управление в организацията. Книги, статии и е-ресурси. 1993–2016. 47 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

658.3 Работна сила. Кадри. Производствени взаимоотношения. Трудови условия

Изследване влиянието на стила на управление върху дейността на служителите в организацията. Книги, статии и интернет ресурси. 1991–2016. 60 загл. Бълг. ез. Януари 2017. РБР

Модели за мотивиране на човешките ресурси в предприятие от производствената сфера. Книги и статии. 1992–2016. 52 загл. Бълг. ез. Януари 2017. РБР

Управление на проекти за повишаване квалификацията на персонала. Книги, статии и интернет ресурси. 2010–2017. 42 загл. Бълг. ез. Август 2017. РБР

658.62 Стоки и продукти

Разработване на продукт чрез „проектиране съобразно околната среда“. Книги, статии и интернет ресурси. 1992–2017. 29 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2017. РБР

659 Рекламно дело

България и българското в българската реклама – психолингвистични аспекти, семиотичен анализ. Книги и статии. 1976–2016. 60 загл. Бълг. ез. Юни 2017. РБР

681.322 Автоматични цифрови електронноизчислителни машини. Компютри. Микрокомпютри

Имплементация и интерфейс на VDCP протокол. Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2016. 38 загл. Бълг. и англ. ез. Февруари 2017. РБР

681.518 Информационни системи

Информационни системи и технологии в административната дейност. Книги и статии. 1994–2016. 43 загл. Бълг. ез. Април 2017. РБР

685 Обувна промишленост

Ефект и ефективност от дейността на „Била България“ ЕООД. Книги и статии. 1992–2015. 39 загл. Бълг. ез. Март 2017. РБР

747 Интериор

Интериор на баня. Книги, статии и интернет ресурси. 1984–2016. 24 загл. Бълг., рус. и фр. ез. Юни 2017. РБР

75 Живопис

Биографични публикации за Винсент ван Гог. Книги и статии. 23 загл. Бълг. и рус. ез. Октомври 2017. НБКМ

77 Фотография

Пловдивски фотографии от Възраждането до 1944 г. Книги и статии. 1892–2016. 54 загл. Бълг. ез. Март 2017. РНБИНВ.

79 Масови развлечения. Зрелищни изкуства. Игри. Спорт

Каскадьорството в България след 1970 г. Книги, статии и интернет ресурси. 1974–2017. 27 загл. Бълг. ез. Август 2017. РБР

796.5 Туризм. Алпинизм. Ориентиране

Туристическо дружество „Карлък“ – Смолян. Книги и статии. 1998–2016. 279 загл. Бълг. ез. Ноември 2016. РБ См

800(497.2)(092)+92 Москов, Моско

Моско Москов – автор и съавтор на учебно-помощна литература. Книги. 1958–2000. 25 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РБ Пл

83 Германски литератури

Немскоезична литература. Книги. 2015–2017. 297 загл. Бълг. ез. Октомври 2017. НБКМ

881 Славянски литератури

Литературна критика по славянски литератури за писателите Витолд Гомбрович, Славомир Мрожек, Стеван Сремац, Чеслав Милош и Бохумил Храбал и тяхното творчество. Книги и статии. 1955–2014. 26 загл. Бълг. ез. Юни 2017. РБР

886.7 Българска литература

Възрожденска литература във фонд „Михаил Арнаудов“. Книги и отпечатъци. 1891–1971. 313 загл. Бълг. ез. Септември 2017. РБР

Приносът на Дядо Благо (Стоян Русев) в развитието на българската литературна гатанка. Книги и статии. 1894–2014. 77 загл. Бълг. ез. Април 2017. РБР

886.7-93 Детска литература

Детски книжки с гатанки, приказки и стихотворения за безопасност на движението. Книги. 21 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. НБКМ

929.52 Родове – история

Плевенски родове. Книги и статии. 1982–2017. 50 загл. Бълг. ез. Юни 2017. РБ Пл

94 Средновековна и нова обща история

Първи жени в различни сфери на живота в Пловдив и региона. Книги и статии. 1882–2016. 84 загл. Бълг. ез. Февруари 2017. РНБИВ.

947 История на СССР

Биографични данни за Йосиф Висарионович Сталин. Книги и статии. 67 загл. Бълг. и рус. ез. Декември 2017. НБКМ

949.72. История на България

Биографични публикации за Георги Димитров. Книги и статии. 54 загл. Бълг. и рус. ез. Ноември 2017. НБКМ

Братан Шукеров. Книги и статии. 1986–2015. 39 загл. Бълг. ез. Януари 2016. РБ См

Крепостите в Смолянска област. Книги и статии. 84 загл. Бълг. ез. Март 2016. РБ См

Населението в Плевенския край по време на Руско-турската Освободителна война 1877–1878. Книги и статии. 1877–2010. 39 загл. Бълг. ез. Януари 2017. РБ Пл

Пенчо Славейков и Белащица. Книги и статии. 1937–2016. 33 загл. Бълг. ез. Април 2017. РНБИВ.

Публикации от Веселин Методиев. Книги и статии. 1980–2017. 160 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. НБКМ

Руски емигранти-белогвардейци в Средните Родопи. Книги и статии. 62 загл. Бълг. и рус. език. Август 2016. РБ См

Село Баните, Смолянско – история, география, археология, балнеология. Книги и статии. 97 загл. Бълг. ез. Април 2016. РБ См

Село Манастир – история, образование, природа, строителство, горско стопанство. Книги и статии. 130 загл. Бълг. ез. Юни 2016 РБ См

Страхил Гичев. Монографии и публикации в периодичния печат. Книги и статии. 1952–2017. 14 загл. Бълг. ез. Октомври 2017. НБКМ

Участници – родопчани в Първата световна война (1915–1918). Книги и статии. 65 загл. Бълг. ез. Ноември 2016. РБ См

Списък на библиотеките участници

НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

РНБИВ – Регионална народна библиотека „Иван Вазов“, Пловдив

РБР – Регионална библиотека „Любен Каравелов“, Русе

РБПл – Регионална библиотека „Христо Смирненски“, Плевен

РБСм – Регионална библиотека „Николай Вранчев“, Смолян

*Редактор Величка Шардина
v.shardina@nationallibrary.bg*

По следите на 205-те номерирани екземпляра

Петър Величков

In the footsteps of the 205 numbered editions

Petar Velichkov

Summary

This article traces the history of the first poetry collection of Mara Belcheva “On the threshold footsteps” and poses the question as to whether there are bibliophilistic editions numbered by her.

Key-words: Mara Belcheva, bibliophilistic edition, Alexander Paskalev, Bulgarian Historical Archive of the National Library “St. St. Cyril and Methodius”.

На 8 септември т.г. се навършват 150 години от рождението на Мара Белчева – една от най-талантливите и красиви българки в края на XIX и първите десетилетия на XX в.

Във фонда на издателя Александър Паскалев в Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се съхраняват неголям брой нейни писма.

Колко аристократичен е почеркът на Мара Белчева – неповторим, неприличащ на друг. Каква широта на ума! Доброта! Мъдрост! Удоволствие е човек да се докосне до оригиналите, излезли изпод изящната ѝ ръка. Съпруга на министър, придворна дама на княгиня Клементина, другарка на колос като Пенчо Славейков, късно изявила се поетеса, любима на немския българист д-р Георг Адам, тя е ярка фигура и сред почитателите на Учителя Петър Дънов. Част от тези писма са били разчитани от различни хора през десетилетията назад. С Мария Ловджиева, дългогодишен уредник на къща-музей „Петко и Пенчо Славейкови“, се опитахме да разчетем възможно най-правилно и публикуваните, и непубликуваните. Да ги подредим хронологично, по смисъл, тъй като някои от тях нямат година на изпращане.

От първите писма на Мара Белчева, които са свързани с емиграцията в Италия на Пенчо Славейков, научаваме какви са неговите последни творчески планове и за необходимостта му от пари. Но всъщност интересът към тях за сегашната им публикация в сп. „Библиотека“ е друг. Мара Белчева дава сведения за появата на първата си стихосбирка „На прага стъпки“, което представлява несъмнен интерес за книгознанието, но и хвърля известна светлина около една загадка, която и до днес не може да бъде разрешена.

Става дума за **205-те библиофилски номерирани екземпляра**, от които досега не е открит нито един¹.

За историята на стихосбирката четем в писмо на Белчева от 14.XII.1917 г. По-нататък тя информира къде просторно, къде лаконично какво се случва. В писмо от 25.VI.1918 г. тя пише на издателя си, че е поръчала първокачествена холандска хартия за 80 екземпляра, второкачествена за 75 и третокачествена за 50. Или всичко 205 библиофилски номерирани екземпляра от тиража. Действително на втора страница на „На прага стъпки“ четем следния надпис:

ОТЪ ТАЯ КНИГА СЕ ОТПЕЧАТАХА 205 ЕКЗЕМПЛЯРИ,
САМОРЪЧНО ПОДПИСАНИ И НОМЕРИРАНИ.
ТОЗИ ЕКЗЕМПЛЯРЪ НОСИ

№

От тая книга се отпечатаха 205 екземпляри, саморъчно подписани и номерирани.

Този екземпляр носи № ...

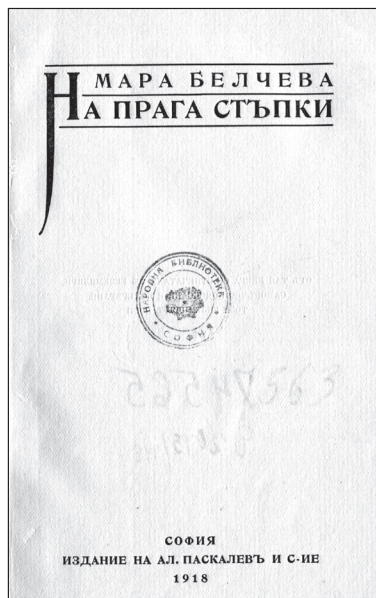
За подвързия, ако Паскалев иска, тя поръчва поне за двайсетина екземпляра от луксозните сурова коприна, поради липса на кожа или пергамент. Предлага за повече бройки да се ползва дебела ленена хартия.

По това време бушува Първата световна война, издателят има и материални затруднения, така че тиражът на „На прага стъпки“ пристига в България чак през 1922 г. Затова и първите рецензии за стихосбирката са от същата година.

Досега не съм открил нито един екземпляр от луксозните бройки, който да е номериран и подписан от Мара Белчева, въпреки че съм проверявал над 250 налични бройки. Няма как Белчева да не е поръчала за себе си екземпляри на по-добра хартия, следвайки примера на Пенчо Славейков.² Част от личната ѝ библиотека се съх-

¹ Тъй като тиражът в книгата не е упоменат, в библиографския указател „Български книги“ погрешно е посочен като 205 екз. Всяко библиофилско издание на Александър Паскалев има тираж и на обикновена хартия, неномерирано, и е в различна степен по-различно от луксозните екземпляри. Библиофилски бройки имат книгите на Пенчо Славейков, д-р К. Кръстев, П. К. Яворов, Кирил Христов, че и съчиненията на Вазов. Българските библиографи отбелязват библиофилските издания само на Славейков и поради това проучването им днес е почти невъзможно. За да стане това, трябва да се провери де визу цялата издателска продукция от първото библиофилско издание от 1901 г. насам, като източник е издателското каре, ако в него е упоменат номерираният тираж.

² На 8.VI.1911 г. Пенчо Славейков ѝ изпраща луксозен екземпляр от част I на „Кървава песен“ с автограф: „Нека моята мила жена има за другар на чужбина моята песен, първия екземпляр, да го чете и мисли, и обича тоя, който ѝ го праща“. Вж. Ангелова, Анна. Книгите спътници в живота на Мара Белчева. – В: Библиотека, 2017, № 3, с. 177.

ранява в Университетската библиотека, но екземплярът е от обикновените.³ Не е гаранция, че той не е луксозен, защото ако е имало такъв, може тя да го е подарила някому. Освен това личната ѝ библиотека, постъпила в Университетска, съдържа не всички книги, които тя е притежавала във времето.

Луксозен и подписан екземпляр няма нито в Националния литературен музей, по-точно в къща-музей „Петко и Пенчо Славейкови“, нито в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ или в други по-големи български библиотеки и музеи. Налични са и се срещат често обикновените екземпляри на „На прага стъпки“ с мека подвързия и нискокачествена холандска хартия, без воден знак. Единствената разлика между тях е цветът на картоната на корицата – тъмносин или тъмнокафяв.

Разглеждайки списъка с други българи, близки на Мара Белчева, би могло да се предположи, че библиофилски екземпляр е притежавал поетът Кирил Христов, който номерира за библиофили своите книги. За съжаление библиотеката му е била подарена на Градската библиотека в София, където се е вляла в общия ѝ фонд, без да е съставен каталог. Разпиляването на библиотеките и на другите автори от кръга „Мисъл“, частичното съхранение на богатата библиотека на Боян Пенев, дарена на Софийския университет, на библиотеката на Боян Мага⁴, липсата на документирането на състава им поставят пред днешния изследовател непреодолими трудности.

Все пак възможно е номериран екземпляр да съществува и то извън България – в остатъците от библиотеката на българиста д-р Георг Адам⁵, които спасява Норберт Рандов. След смъртта на Рандов книгите на Георг Адам⁶ се пазят днес в библиотеката на Хумболтовия университет в Берлин.

³ По подробно вж. **Пак там...**, с. 175–179.

⁴ Боян Мага – псевдоним на Боян Гацов (1903–1992) – писател и преводач от руски. Последното увлечение на Мара Белчева. Вж. **Радева**, Виолета. Мара Белчева пред погледа на Боян Мага. фрагменти от разговори. – В: *Досие* (прил. на Лит. фронт), 1991, бр. 11 (15), с. 1–3.

⁵ Вж. **Рандов**, Норберт. Приятелят на славяните Георг Адам и отношението му към българската литература. – В: *В чест на 80-годишнината на проф. Т. Боров*, София: БАН, 1984, с. 63–70.

⁶ Д-р Георг Адам (8.02.1874–27.06.1948) е роден в Берлин. Баща му е печатар, по убеждения социалдемократ, а майка му е полякиня. От нея той научава полски език и проявява интерес към славянските литератури. Контактува с български писатели, като най-приятелски са връзките му с кръга „Мисъл“. През 1912 г. възобновява познанството си с Мара Белчева. Първите писма между тях са от пролетта на 1914 г., а последните – от края на 1919 г. Вж. **Сестримски**, Иван. Писма на Мара Белчева до Георг Адам. – В: *Език и литература*, 1992, кн. 3, с. 94–102.

Георг Адам

Как Норберт Рандов стига до библиотеката на д-р Георг Адам? През 1984 г. в тогавашната ГДР бе отпечатан преводът на немски на Норберт Рандов на Паисиевата история⁷. Преводачът пристигна в България и дойде в някогашния вестник „АБВ“, в който работех. Предостави ни за публикация цветна снимка на портрет на Георг Адам. Главният редактор на „АБВ“ проф. Филип Панайотов ме запозна с Рандов. Тогава направих интервю с него, което бе отпечатано във в. „Софийски вести“, който излизаше на чужди езици. В хода на разговора стана дума за Пенчо Славейков и за Мара Белчева, за интересувашите ме тогава теми библиофилство и екслибрис.

Норберт Рандов ми разказа следното:

„Бях 5 седмици в България през 1953 г. във връзка с моята дипломна работа „Рецепцията на новата българска литература в Германия“. Все едно име изпъкваше – това на д-р Георг Адам. Нищо определено не можах да открия. После в Централния държавен архив⁸ попаднах на неговите писма. И реших, че трябва да търся нишката в Германия, която върви до него или до неговите следи в Шверин⁹.

Научих, че Адам е бил психиатър и до пенсионирането си е работил в Берлин. Отидох в градчето Бух, което е болничен комплекс. Питах за архива на психиатричната клиника. Разбрах, че той е бил унищожен при бомбардировките през войната, но в едно подземие имало някакви остатъци. Влязох в помещение, пълно с хартии. И се отчаях. Как да намеря нещо там? Почнах да ровя най-различни книжа. Намерих интересни неща. Там през войната са били на работа депортирани полаци евреи. Видях документ как един лекар се обадил в Гестапо, за да махнат поляк, който не искал да работи. Но това не ме интересуваше.

Попаднах на книга със заплатите на лекарите, с подписите им, че са ги получили. Там открих името на Адам. Поне една следа! Адам фигурираше като лекар до 1937 г., след това – вече не. Аз си помислих, че или е умрял, или се е пенсионирал.

⁷ **Paissi von Chilandar.** Slawobulgarische Geschichte. aus dem Bulgarischen übersetzt, herausgegeben, kommentiert und mit einem Nachwort versehen von Norbert Randov. Leipzig: Insel-Verlag, 1984. 172 с.

⁸ Сегга ДА „Архиви“.

⁹ След като завършва медицина в Берлинския университет, Георг Адам работи като невролог в Шверин в Северна Германия. Днес е столица на провинция Мекленбург-Предна Померания.

Намерих и една телеграма от жена му, че съпругът ѝ е болен и че не може да дойде на работа, изпратена от Финкенбург, предградие на Берлин.

Попитах дали има живи от старите лекари. Дадох ми адрес на един, който живееше в Бух. Той доста мрачно ме посрещна заради Адам. Изглежда, че не са били приятели. Не го познавал. Все пак беше любезен да ми каже, че е жив още един лекар, дружил с Адам. И той живеел в Бух. Бил полуевреин и по време на войната го изгонват от Бух и става лекар в лагерите за военнопленници. Той беше брат на един писател – Шьонебек, който е работил като преподавател по старогръцки в Берлинския университет.

Първото, което старият лекар ми каза, беше, че вдовицата на Адам е жива и живее във вилата им във Финкенбург. Описа ми къде е точно, каза, че тя е много зле – чупила крака и ръце. Посъветва ме да я посетя без отлагане.

И аз, още на следващата сутрин, отидох. Пристигнах във Финкенбург и на ул. „Ото Лилиентал“¹⁰ открих вилата с табелка: „Д-р Георг Адам“. Но като че ли тя беше необитаема. Викнах, звънецът не работеше. Чувах куче да лае. На терасата се появи някакво същество – старица с бастун, дебела, тромава, с посивели коси, в дрипи. Странно същество, а терьерчето ѝ лаеше. Казах за какво съм дошъл. Тя ми хвърли ключовете. Била си купила инвалидна количка с електромоторче и се блъснала в едно дърво.

Влязох тогава и ме облъхна воня. Долния етаж тя беше дала под наем на една млада двойка. А на горния, където я намерих, трудно се намираше път за преминаване. Беше пълно с вещи и отпадъци. На стената видях портрета на Адам, който дадох да се публикува във в. „АБВ“. Но тя беше много любезна, подаде ми ключове за другите стаи. Каза ми, че един антиквар купил цялата библиотека на Адам. Намерих някои документи, снимки, няколко книги, между тях и една поема на Стилиян Чилингиров – „Песен за селяка“¹¹.

Попитах я:

– Има ли други книги?

– Да, разбира се, че има. – И ми посочи тавана.

Качих се на тавана и не видях нищо друго освен над 1000 празни бутилки червено вино. Под тях се подадох много книги и списания – „Художник“, трите му годишнини, почти пълни; „Българска сбирка“; „Наш живот“; „Мисъл“; „Словенски глас“, украински, сръбски, полски – все пълни годишнини, мужишки... И книги на чужди езици – на Пенчо Славейков, Яворов, английско издание „Български народни песни“, съставено от Хенри Берлайн¹². Установих, че Берлайн е жив и веднага му писах. Получих отговор, че нищо не пази, като получил писмо, веднага го унищожавал.

¹⁰ Ото Лилиентал (1848–1896) е германски изобретател, пионер в авиацията. Той е първият човек, извършил многократно полети с летателен апарат, по-тежък от въздуха – планер.

¹¹ „Песен за селяка“ (1914) получава награда на БАН. През 1905 г. Чилингиров е изпратен да специализира литературна история в Берлин и Лайпциг, където слуша лекциите на Ерих Шмит, Фолкелт, Кайостер, Майер и др. След две години става учител по български и немски в I мъжка гимназия в София.

¹² Предговорът на Пенчо Славейков към „На острова на блажените“ започва със следните редове: „Преди шест години печатах на английски с помощта на един

Разчиствах три дена. Отделих книгите на един куп. Вдовицата на Адам не се нуждаеше от тях. Дадох ѝ известна сума и тя всичко ми даде. Понякога от долния етаж ѝ носеха храна. Имаше приятелка в Западен Берлин. Беше много любезна, приготвяше кекс – много вкусен, с кафе. Късно се омъжила за Адам. След Първата световна война връзките му с България прекъснали и в средата на 20-те години, когато се оженват, той се обръща към полската литература. Няколко пъти посетил Полша.

Прибрах с кола всичко. Под бутилките бяха писмата на Мара Белчева, Боян Пенев, д-р Кръстев, П. Ю. Тодоров. Намерих ръкописа на превода му на „Кървава песен“, но изглежда, че след смъртта на Пенчо Славейков не го е довършил. „Смутно време“¹³ от Антон Страшимиров пък беше нашарена с хапливи бележки от П. Ю. Тодоров. После излезе и първото издание на сборника на Братя Миладинови.

Адам е живял в Берлин на „Дрезденерштрасе“ № 32, но там всичко е разрушено от бомбардировките. Вилата му е от 1920 г. Юлие Адам – майката на Адам, си е кореспондирала с Екатерина Каравелова.

Намерих и предговор на Мара Белчева към „Тъй рече Заратустра“¹⁴.

Тук Норберт Рандов замълча и после ми каза:

– От писмата на Мара Белчева, които са на български до Георг и на немски до майка му, разбрах, че те са били пред сватба.¹⁵ Майка му била полякия и фаталистка, затова се възпротивила, защото двамата предишни мъже на Мара били починали. Единият убит, другият прогонен.

Казах му, че това е интересно и че би трябвало да преведе писмата от немски на български и да излязат в книга. Той обаче каза, че те не са в интересите му.¹⁶ При едно от следващите му идвания ме покани в хотел „Родина“, за да се видим. Като излязох от хотела, двама агенти от ДС ме прибраха да им кажа какво сме си говорили. Така прекъснах контактите си с Норберт Рандов. Не мина много време

англичанин-поет, Хенри Берлайн, антология на българските народни песни – *Сянката на Балкана*, Лондон, 1904, – за която в Англия има безброй твърде благосклонни отзиви и за които у нас никой от никое кюше не се обади“.

Тази антология, озаглавена *The shade of the Balkans*, наистина е излязла през 1904 г. в Лондон с уводна студия от Пенчо Славейков. Английският редактор на сборника, Хенри Бернард (посочен като Берлайн в предговора), идва неколkokратно в България. Той е един от българистите, наред с немца Георг Адам и шведа Алфред Йенсен, с които Славейков е в близки връзки. Бернард пише спомени за Славейков след смъртта му. Вж. **Славейков**, Пенчо. Предговор. [онлайн]. [прегледан 9.02.2018]. <https://liternet.bg/publish4/ppslaveikov/ostrov/predgovor.htm#1a>

¹³ **Страшимиров**, Антон. *Смутно време*. из живота след преврата в 1886 г. роман в 3 ч. Пловдив: Ив. Г. Игнатов, 1899. 335 с.

¹⁴ **Ницше**, Фридрих. *Тъй рече Заратустра*. прев. Мара Белчева, под ред. на Пенчо Славейков. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1915. 325 с.

¹⁵ В писмо от 24.XII., вероятно от 1918 г. Белчева пише: „Така искам да бъда съвсем сама с обичта си, Georg мой, къде да те помилвам“. Вж. **Сестримски**, Иван. Из кореспонденцията на Мара Белчева. – В: *Летописи*, 1992, кн. 5–6, с. 172.

¹⁶ До 1989 г. подобни книги трудно излизаха, което се промени след 1989 г.

и известният литературовед Иван Сестримски ми се похвали, че е получил копия от писмата на Мара Белчева от Норберт Рандов. Той му разрешил да ги преведе, подготви за печат и популяризира. За съжаление поради напредналата си възраст Сестримски успя да направи едва две публикации в периодичния печат.

Възможно е в писмата си Мара Белчева да е дала по-подробни сведения за „На прага стъпки“¹⁷. За съжаление нямаме представа извън публикуваните от Сестримски писма. Нито достъп до екземпляра от стихосбирката ѝ „На прага стъпки“, подарен на Георг Адам и спасен от Норберт Рандов.

Откриването на библиофилски номерирани екземпляри от тази стихосбирка, ако е имало такива, може би предстои. Или пък мистерията няма да бъде разгадана.

¹⁷ В писмо от 7.IX.1918 г. Мара Белчева пише на Адам: „Най-сетне и д-р Кръстев се обади. И то от София: че може би в октомври щял да дойде. След като писал и телеграф[ирал], че тръгва. Пита – ще излезе ли тая зима „Кървава песен“ и какво стават нар[одните] песни и **моята сбирка**. [...] От Паскалев нямам нищо. Чудно нали?“.

Мара Белчева до Александър Паскалев

Мара Белчева до Александър Паскалев¹

27.III.[1912]

Господин Паскалев,

Пенчо благодари за писмото, и обещаното ще чака в началото на април. Що се отнася за критическ[ите] очерки, които той иска да издадете, те сами по себе си се разделят на два дяла (собствено [на] 2 книги): 1) чужди² писатели, и 2) наши. Чуждите са: Душата на поета (Общ очерк за творческите способности на поета), Адам Мицкевич, Змай Йованович, Алекс. Петефи³, Алфред Тенисон, песните на Гете, три статии за Пушкина: а) скръбта на поета, б) национален поет, в) Пушкин в България; Хайне в България. Историята на една песен (Хайнева бор⁴), Очерк на европ[ейската] и българска литературна скица, Ницше и една реч за Толстой. Последните две са в ръкопис, всички други са печатани в разни години на [списание] „Мисъл“, разбира се, че ще бъдат печатани с поправки и допълнения. Втората книга ще е само от български неща, също тъй печатани в „Мисъл“ и другаде, също тъй с поправки и допълнения. Те са: П. Р. Славейков, А. Константинов, Хр. Белчев, Преди и сега, Жив е той, жив е, Бай Ганю, Любовните народни песни, Очерк за бълг. народна песен, за българският език и култура, Национ[алният] театър, Модерен поет и пр[очие]. За характера на тези неща (разбира се, непоправени и допълнени) ще можете да прегледате в „Мисъл“ и да се убедите прилягат ли за издаване в отделна книга. Предметите, които се третират в тия очерки, не са третирани от никой други бълг[арски] писател, а се изучават в училищата и Пенчо вярва, че това е достатъчна гаранция за тяхното разпространение.

¹ Писмата се съхраняват в Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, фонд „Александър Паскалев“, а.е. 253–270.

Разчитане – Петър Величков и Мария Ловджиева, дългогодишен уредник на къща-музей „Петко и Пенчо Славейкови“ в София. Бележки под линия – Петър Величков.

² Подчертаното е вероятно от Александър Паскалев.

³ Шандор Петьофи е псевдоним на Александър Петрович.

⁴ Пенчо Славейков включва превода си на стихотворението на Хайне за бора в антологията си „Немски поети“, издадена от Ал. Паскалев през 1911 г.:

*На север бор самотен
стои на голий бряг.
И дреме той безмълвно
загърнат в скреж и сняг.*

*Далеч на изток палма
през сън съзира той,
как тя самотна чезне
там на пустинний зной.*

Кръгът „Мисъл“ –
 Пенчо Славейков,
 П. Ю. Тодоров (седнали),
 д-р Кр. Кръстев,
 П. К. Яворов, 1906 г.

Ако се наемате за издаването им⁵, прегледайте ги в „Мисъл“, ръкописа ще Ви пратя, щом го поискате, за печатание. Все едно е кои ще печатате по-напред. Но нему се чини, че би било по-добре по-напред чуждите. Сърдечен поздрав от двама ни.

М. Белчева

[P.S.]

Когато Пенчо оздравя, ще ви пише сам, но би желал положителен отговор за тая работа. Ако има нещо интересно за нас, печатано в „С[ъвременна] мисъл“⁶, моля, да ни го пратите.

М. Белчева

⁵ Александър Паскалев отклонява предложението за издаване на критическите очерци в две книги.

⁶ Вж. **Нанчев**, Йордан. Списание „Съвременна мисъл“ – книгоиздателският дебют на Александър Паскалев. – В: *Литературен свят* [онлайн], 2011, бр. 33. [прегледан 6.02.2018]. <https://literaturesviat.com/?p=45098>

[Пощенска картичка]⁷

Bulgaria
Господин
Александър Паскалев
Книгоиздател
Sofia

Пенчо е болен, та аз Ви пиша. Ако е дошел срок да получи някоя пара от Вас (па и да не е дошел, дано може и без срок), правете, струвайте, пратете, казва, нещо за Великден. Обадете също дали ще можете печата една книга [с] неговите критически очерки, било за чуждите писатели или за наши неща. Туй то...

Merzi за Вазовата книга⁸. Язык за хартията, барем продажбата ѝ върви ли? Какво ново готвите на българския оджак? Много здраве от папата и от Св. Петра. Чакаме скоро отзив. С поздрави и от нас

М. Белчева

[Пощенска картичка]⁹

Bulgaria
Господин А. Паскалев
Книгоиздател
Sofia

Пенчо Ви благодари за 150 л[в]. Извинете, че закъснях да сторя това по-драно, защото и аз не бях добре. Днес натоварихме П. Тодорова¹⁰ с един вагон м[ного] здраве за Вас.

Обичате ли да ни пратите един екз[емпляр] прост¹¹ от острова на блажените. Как вървят работите?

М. Белчева

⁷ Пощенско клеймо от 31.III.1912 г.

⁸ Вероятно става дума за първия от осемте тома на „Пълно събрание на съчиненията“ на Иван Вазов, издаден през 1911 г. от Ал. Паскалев. В същата година Паскалев издава втория том, а през 1912 г. – третия.

⁹ Пощенско клеймо от 17.V.1912 г.

¹⁰ Петко Ю. Тодоров (1879–1916) – български писател, един от четворката около сп. „Мисъл“. Автор на идилии и на драмите „Зидари“ (1902), „Първите“ (1907) и „Змейова сватба“ (1910).

¹¹ „Прост“ ще рече на обикновена хартия, а луксоznите са на велинова хартия. Пенчо Славейков е родоначалник на библиофилските (по замисъл, а не по съдба) издания в България. Тук става дума за „На острова на блажените“, луксоzn екземпляр от него Пенчо Славейков подвързва за себе си с еленова кожа. На картичката с почерка на Славейков, с червено мастило е изписан адресът му в Рим – Roma, Via Bonkompagni 79.

 Charlottenburg – Berlin, Droysenstr. 18, Gh. II. L.
 23.II.[19]14

Уважаемий Господин Паскалев,

Научих се, че III ч[аст] от „Кърв[ава] песен“ ще бъде готова идущата седмица. Пратете ми един от хубавите и 4 от обикновените [екземпляри] тука, моля. От хубавите би трябвало да се пратят и на след[ните] г.г.¹²:

D-r Alfred Jensen – Stockholm, Dalaqaton 14;

в Д[ружество]то¹³, дето Пенчо е почетен член – Москва;

на Avv. Pr. Guido Chialvo¹⁴, Roma, Via Ludovisi 38 – (само III част, той има 2[-те] първи);

Г-н Tadeusz Micinski¹⁵, Warszawa, Parkowa 19 (II и III пес[ен] има (I хубава).

Която е за г[-н] Боян Пенев (от хуб[авите]), моля, да предаде г-ну Владимир Василеву (по негово желание), а останалите на брата ми Кръстю Ангелов (след като г[-н] д-р Кръстев се разпорежи кому каква да се даде). Би трябвало да се прати и на г-н Милюкова¹⁶ в Петербург, каквато намерят за добре г.г. Кръстев и Тодоров. Обикновените три части и 2-ия сборник „Мисъл“, обичате ли веднага да пратите на Dr. Georg Adam¹⁷, Irrenanstalt Buch b. Berlin¹⁸? Той се сърдел, че ги няма още, а кой знай, може би ще преведе нещо.

Получихте ли ми картичката за Н[ова] Г[одина]? Все така ли [сте] зает?

Чувам че г[-н] Яворов почнал редактирането на списанието. Значи той вече е съвсем добре? Хайде, да бъде на хаир. Аз съм уверена, че той сега ще ни даде

¹² Г.г. – господа.

¹³ Д[ружество]то – Общество любителей российской словесности.

¹⁴ Проф. Г. Киялво е бил учител по италиански на Пенчо Славейков, след като той и Мара Белчева се установяват в Рим. Бащата на Киялво е знаел български и е бил командирован със сина си в двореца в София. Със Славейков и с Белчева той се запознава десетина дни след пристигането им в Рим.

¹⁵ Tadeusz Miciński (1873–1918) – полски писател и поет. Автор на мистични романи, стихотворения и съзерцателни стихотворения. Сред водещите писатели на полския експресионизъм.

¹⁶ Павел Николаевич Милюков (1859–1943) – руски историк, публицист и политик, един от водачите на Конституционно-демократическата партия и на руската емиграция след Гражданската война в Русия. През 1913 г. Милюков се включва в международната комисия, която разследва причините и провеждането на Балканските войни. Сочен е за същинския автор на голяма част от доклада, известен като Карнегиева анкета.

¹⁷ Д-р Георг Адам (1874–1948) – немски популяризатор на българската литература от края на XIX и началото на XX в. Издава преводите си на идилиците на П. Ю. Тодоров, „Бай Ганю“ на А. Константинов, сборник с български народни песни. Между 1914–1919 г. има кореспонденция между него и Мара Белчева вж. **Сестримски**, Иван. Писма на Мара Белчева до Георг Адам. – В: *Език и литература*, 1992, бр. 3, с. 94–102; **Същият**. Из кореспонденцията на Мара Белчева. – В: *Летописи*, 1992, бр. 5–6, с. 171–177.

¹⁸ Психиатричната клиника Бух край Берлин.

много ценни неща. Поздравете го. И Вам поздрав от г-н [и] г-жа Пенев¹⁹ и от преданата Ви

Мара Белчева

Charlottenburg, 8.IV.[19]14

Уважаемий Господин Паскалев,

Благодаря Ви за 5-тых книги от III ч[аст] на „Кървава песен“, както и за ония, които сте разпратили на означените от мен лица.

Вчера и г-н Г. Адам се похвали с Вашето внимание.

С каква радост се почна печата и с каква скръб се привърши. Как жестока бе съдбата! Само 3–4 седмици още, и той щеше да ни остави онова, което беше вече отбелязано в душата му, като лебединна²⁰ песен...

Но, сълзите вече не помагат.

Чувам, че на литературната вечер г-н Огнянов²¹ го е възкресил за няколко минути пред публиката. Както се вижда, той от ден на ден ще става на всички все по-мил. И тука срещнах много негови другари.

Днес-утре очакваме г.г. Кръстев и Яворов от Виена, че тогава ще потеглим за Прага.

Дано се помогне на бедния. Ние сме настръхнали пред една такава среща, ако и да знаем, че той с присъствието си, ще облекчи тъгата ни.

Приемете на трима ни сърдечните поздрави. Обаждайте се сегиз-тогиз.

Преданата Ви М. Белчева

Снимка на гроба на Пенчо Славейков²²

[Получател]

Господин Александр Паскалев

Книгоиздател

Sofia (Bulgaria)

[Текст]

Brunate 28/10 юний 1914.

¹⁹ Боян Пенев и съпругата му Дора Габе-Пенева.

²⁰ Лебедова.

²¹ Артистът Сава Огнянов.

²² Изпратена е от Брунате, пощенско клеймо 13.VI.1914 г.

Уважаеми Господин Паскалев,

Благодаря Ви от сърце за хубавата вест – най-сетне. Както и за преди няколко дни изпратената книга. Спомените на Костенцева²³ са тъй искрени и прости, че навяват хубави чувства в душата ми.

С поздрав.

Преданата Ви и признателна
Мара Белчева

До Господин Александър Паскалев
Ком[андитно] Книгоиздателство
София²⁴

София 7.IX.[19]14

Уважаемий Господин Паскалев,

Тъй ли ме чакахте, нейсе. Добре, че брат ми дойде да ме вземе. Смя се, разбира се. Нали сте двама[та] добре? Не ви знам адреса, а ми се иска да си имам вече книгите дома. Бихте ли ми ги пратили Вие? Или твърде много искам? Ще ми бъде приятно в противен случай да ми съобщите къде да ги диря.

Много сърдечни поздрави Вам и на милата госпожа Паскалева²⁵. Дано Ви видя скоро двама[та].

М. Белчева

Berlin, 14.XII.[19]17

Уважаемий Господин Паскалев,

Вашата готовност да издадете сти[хо]вете ми, ме трогва. Само че аз, види се, не съм късметлия: ето повишиха вече с 80% цените и Вие, кой знай, ще ли се съгласите на това. Докато се разбереме, всичко се изменя. Но, аз пак не губя надежда. Нали сега в България се интересуват и от поезия, ако и да е моята. За хонорара оставам на Вас и

²³ **Костенцев**, Арсени. Спомени. предг. Иван Вазов. София: Александър Паскалев и С-ие, 1917. 150 с.

А. Костенцев е български възрожденски просветен деец, родом от Ново село, Шипско, общественик и участник в църковно-националните борби на българите в Македония. Брат му хаджи Михаил Костенцев е първият следосвободенски книжар в София.

²⁴ Пощенска карта, в графа „Подател“ четем: М. Белчева, ул. „Раковски“ 121.

²⁵ Невена Христова Манова-Паскалева е родена в Самоков през 1887 г. и умира в София на 30.XI.1960 г.

на г-н д-р Кръстева да решите.²⁶ Сега е всичко не като преди, тъй че не знам сама какво струвам.

Ще чакам телеграфически отговор: Kaiser Franz Grenadierplatz 3. Сега съм [на] Kurfurstendam²⁷ при братя си, но той днес вече оздравя. Беше опасно болен. Той съжaliaва, че не [сте] се разбрали: Rendez-vous²⁸ бил назначил за следущий ден, а г-н Кр.²⁹ пребързал. Както и да е, ще кажем – като българи – „всяко зло за добро“ и ще се примирим. Дожаля ми за всичко наше, за Вас, за г-жа Паскалева.

Александър Паскалев със съпругата и сина си Христо

Поздрав и на юнака³⁰. Сърдечно предана
М. Белчева

Berlin, 18.I.[19]18

Уважаемий Господин Паскалев,

Сбирката е вече под печат. Ще носи заглавието: „На прага стъпки“. Избрах тъмни корици³¹, защото ще се печата със златни букви. Колите са 8. Стилът модерен. аз побързах, защото рискувах да изпусна и таз хартия.

Вашата телеграма дойде навреме. Благодаря Ви още веднъж за доверието, с което ме почетохте. аз съм доволна от хонорара. Дано имате щастие с моето – сякаш да кажа – нещастие. Защото то ме накара да пея.

Първата си книга ще посветя на моите мъртви; а втората като pendant³² – на моите живи.

²⁶ Встрани Ал. Паскалев е резолирал: „Определихме с д-р Кръстева хонорар 1200 лева. 29.XII. Съобщено на Белчева“.

²⁷ Булевард „Курфюрстендам“ в Берлин е сред основните автомобилни магистрали в берлинския окръг Шарлотенбург–Вилмерсдорф. Вероятно там братът на Мара Белчева е отседнал в хотел.

²⁸ Rendez-vous (фр.) – уговорена среща.

²⁹ Г-н Кр. – д-р Кръстю Кръстев.

³⁰ Синът на Ал. Паскалев – Христо (5.X.1915–27.III.1987).

³¹ Простите екземпляри са с картонени корици в два цвята – тъмносини или тъмнокафяви.

³² Pendant (фр.) – продължение.

Кончето на Вашия син щеше да бъде Пегаса на музата. Защо не го оставихте да го нарисува?

Как посрещнахте Новата година? Желая Ви я най-добра. Надявам се да Ви сваря весели и доволни.

Нели скоро ще дойде мирът? Или и Вашият син ще порасне дотогава? Сърдечни поздрави от брата ми и мене.

Ваша предана

Мара Белчева

P.S. Най-добрите ми спомени на госпожа Паскалева.³³

Berlin, 26.II.[19]18

Уважаемий Господин Паскалев,

Знаете ли как ме зарадва писмото Ви? – както когато Ви видях у дома, в салона, да говорите с Пенча за „Кървава песен“. Колко години има оттогава, колко тъжни дни! Сега иде нова пролет. Вашият син ще Ви бере нови цветя. Дано все добре и весели да Ви чувам всички Ви.

Аз тъкмо щях да пиша за издателската фирма да се постави на първата страница, ако и да беше късно, и ето дойде телегр[амата] на г-н д-р Кръстева да я оставя само на 3-та стр[аница].

Дано Ви хареса изданието. Нямаше други букви, ех, първата да мине така, че ако ще Господ да доживее второ издание, тогава ще избира други. Съгласни ли сте за 80 екз[емпляра] на истинска холандска Buttenpapier³⁴. Формата ще е малко по-голям и те ще бъдат подвързани. Ако ми харесате книгата, ще се върна скоро в България. Сега сърдечни поздрави Вам и на госпожа Паскалева. Кога пак – в Швейцария?

Преданата Ви Мара Белчева

Издателя:

Herrn C. G. Roder³⁵

Verleger

Leipzig

Gerichtsweg 5–7

Сбирката ще бъде готова в началото на март.³⁶

³³ Кръстю Ангелов, брат на Мара Белчева, е добавил няколко реда: „Какво прави Вертера? Бих искал няколко екз. тук. Или? Сърдечен поздрав Ангелов“. Кръстю Ангелов е преводач на „Страданията на младия Вертер“ от Гьоте, чието трето издание Ал. Паскалев отпечатва през 1917 г. като № 75–77 в поредицата „Всемирна библиотека“.

³⁴ Büttenpapier (нем.) – ръчно изработена хартия.

³⁵ К. Г. Рьодер отпечатва стихосбирката „На прага стъпки“.

³⁶ Написано встрани.

10.V.[1918]

Уважаемый Господин Паскалев,

Само една дума да Ви кажа, че сбирката най-сетне е под печат. Надявам се, че скоро ще ме имате при Вас: че, мисля, аз съм в нея цяла.

Не Ви благодарих за хубавото писмо, защото откак умря приятеля Ризов³⁷, няма как да си прашам писмата. Цензурата ми е противна. Но скоро ще Ви се обадя по-надълго.

Сърдечни поздрави Вам и на Госпожа Паскалева. Всичко най-хубаво на целия дом.

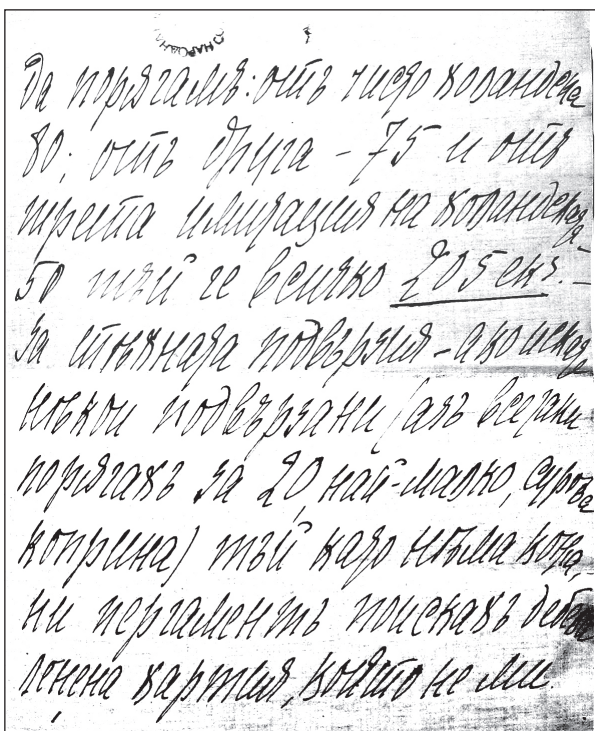
Ваша предана Мара Белчева

Берлин,

25.VI.[19]18

Уважаемый Господин Паскалев,

Днес Ви телеграфирах за една „значителна“ сума пари, които печатарят поиска заедно с почването на печата. Вие по-добре ги знаете тия работи. Аз мисля, че нему направо ще ги пратите, нели? Адресът му е ясен: Herrn C. G. Roder, Gerichtsweg 5-7. Колко неприятности имах да знаете! Но, най-сетне, криволяво ще я имаме. За луксозното издание писа г-н д-р Кръстев, че не бихме се каяли, ако отпечатаме повече екземпляри и понеже се намери още не холандска, но все пак хубава хартия, аз си позволих да поръчам: от чисто холандска 80; от друга – 75, и от трета имитация на холандската – 50, тъй че всичко 205 екз[ем-

да поръчам: от чисто холандска 80; от друга – 75 и от трета имитация на холандската 50 тъй че всичко 205 екз. – За штифтовете – ако имаме няколко подвързани, аз все пак поръчах за 20 най-малко, сред които имам твърди и меки, и пергаментът поисках да бъде вярно, както не ми

³⁷ Димитър Ризов умира в Берлин на 23.IV.1918 г.

пляра]. – За тяхната подвързия – ако искате някои подвързани (аз все таки поръчах за 20, най-малко, сурова коприна), тъй като няма кожа, ни пергамент, поисках дебела ленена хартия, която не ми толкова хареса, но ако Ви се види много скъпа коприната, ще вземем нея, или никаква. Суровата коприна (soie esrue³⁸) е хубава, но трябваше да върна мострата.

Много набързо Ви пиша, за да мога веднага да пратя с Balkanz[ug]³⁹ писмото. За изпращането на книгата обеща г-н полковник Никифоров да стане бързо. Приемете Вие и госпожа Паскалева моите най-сърдечни поздрави.

Ваша предана Мара Белчева

Вертах, 16 авг. [1918]⁴⁰

Настоящият ми адрес е Вертах при Кемптен (Баварски Алгой) Германия.

Очаквам новини.

Сърдечни поздрави.

Мара Белчева

Вертах при Кемптен, Баварски Алгой⁴¹

4 септ. [1918]

Многоуважаеми господине,

Все още нямам отговор от Вас за книгата. Някога бяхте толкова акуратен. От Лайпциг ми пишат, че тя вече трябва да е при книговезеца. Моля, да ми пишете само дали сте получили фактурата.

Поздрав.

Wertach bei Kempten, 19.IX.[19]18

Уважаемий Господин Паскалев,

Не мога иначе да си обясня Вашето мълчание, освен че сте, може би, пак на фронта.

³⁸ Soie esrue (фр.) – сурова коприна.

³⁹ Balkanzug – влак, свързващ Берлин с Цариград. Линията замества Ориент-експрес и се управлява от януари 1917 г. от компанията Mitropa, учредена на 24.XI.1916 г. Този маршрут е закрит на 15.X.1918 г. – след Солунското примирие.

⁴⁰ Пощенска картичка на немски език от Мара Белчева до Александър Паскалев. Превод Мария Личкова.

⁴¹ Препоръчана пощенска картичка на немски език на Мара Белчева до Александър Паскалев. Превод Мария Личкова.

Книгата ми, както виждате, е вече готова и чака износът. Аз сега писах на брата си по този въпрос. Разкошното издание чака, защото не зная искате ли подвързани с коприна екземпляри по нямане [на] кожа, или не?

Много бихте ме задължили, ако с една дума кажете какво да правя.

Надявам се да не сте се разкаляли с нагърбването по тази работа.

Аз засега съм на поправка в Бавария. Опитвам се да работя, но още не върви. „Гладна мечка хоро не играй.“

Към Черна⁴² чувам било зле. Моят брат къде ли е? Тъй съм неспокойна. Дано всичко излезе на добре.

Как сте Вие, госпожа Паскалева и наследникът? Поздравявам Ви и желая всичко най-хубаво.

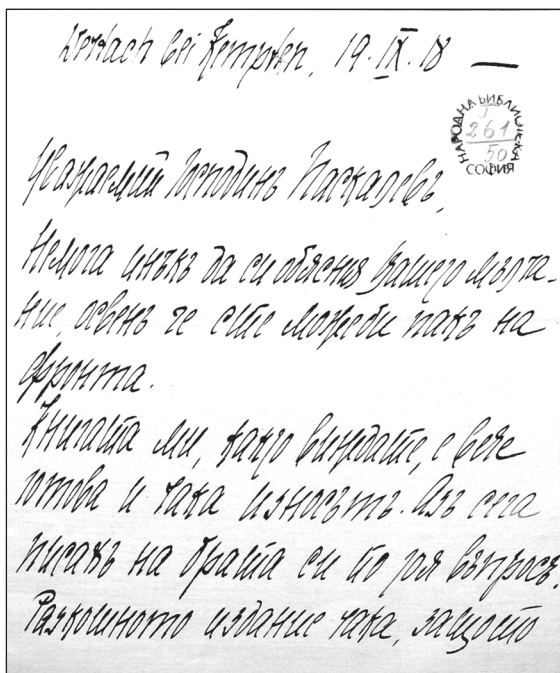
Преданата Ви
Мара Белчева

Wertach, 10.VIII.[19]20

Уважаемый Господин Паскалев,

Когато бях вече изгубила всяка надежда да Ви чуя, Вие дойдохте, и пак ме зарадвахте, и аз забравих какво ми е било. Колко нови бели косми имам, нали не Ви тряб[в]а да знаете?

Все пак съм и аз млада майка, и дано моето чедо бъде добре прието, дано Ви не създаде нови грижи, че Вашите не са малко. Колко сте трудолюбив, колко допринесохте за развитието на българина. И все пак? Или? Още нищо не се знае, ние преживяваме пак богомилски времена. Кой знай кое семе ще пусне корен. Сега още берем плода на Вазовото⁴³ дърво... Днес ми писаха, че г-н Вл[адимир] Василев бил зле болен, дали е вече добре? Не мога Ви изказа колко се разтревожих. Моля,

⁴² Река в Македония. През Първата световна война се разиграва мащабно сражение между българските и съглашенските части, известно като Битката при завоя на Черна.

⁴³ Има се предвид творчеството на Иван Вазов, което модернизмът Пенчо Славейков определя като за фасулковци.

стиснете му ръка от мен. Останали са една шепа хора и тях мъчи съдбата. Стига вече! Благодаря Ви, че се сещате и за мен, за нашето швейц[арско] пребивание. Как Ви се радвах тогава! Дано бъдете все тъй щастливи. Целунете гол[ямото] момченце и малкото момиченце⁴⁴ от мен. Те имат доб[ъ]р залог за доб[ъ]р живот. Г-жа Паскалева има на що [да] се гордей. Стискам ѝ ръка. Аз тия дни не съм сама: има две българки и ед[ин] студ[ент] българин при мен. Не бях говорила от м[есе]ци на никакъв език. Живея в стаите на една учителка, която си наела други 4, защото е със сестра си. Готвя, шетам сама. Пиша, чета, разхождам се тук, а мислите ми [в]се в България. От две год[ини] не съм била в Берлин, иска ми се да прескоча и свърша⁴⁵ „Кърв[ава] песен“. Но все не достигат, все стачки⁴⁶. На края Ви крайно благодаря за хубавото писмо.

Вам предана
М. Белчева

25.VIII.[1921]

Уваж[аемий] Г-н Паскалев,

Знайте, може би, че съм натоварена с една антология за Пенча⁴⁷. За тая цел ще Ви моля да ми доставите неговите съчинения – двойни екземпляри, за да мога да режа и лепя, та да улесня печатница и коректори. То е Ваше издание и вярвам, че не ще попречи на общото, което дотогава ще се продаде.

Моля и за последния „Златорог“, който още не ми е пратен.

Какво ставате? Аз бях извънр[едно] заета и с превода на „Потъналата камбана“⁴⁸. Дали няма Вие да я издадете пак – но това по-сетне.

Сега сърд[ечни] поздрави Вам и на г-жа Паскалева.

М. Белчева

До Господин Паскалев

Тук

Уважаеми Господине,

Вземам акт от писмото Ви от 19 т.г.⁴⁹ и вярвам, че ще издържите ангажимента,

⁴⁴ Синът Христо и дъщерята Лиляна (12.X.1919–24.XI.2001) на Александър Паскалев.

⁴⁵ Преводът на немски на „Кървава песен“.

⁴⁶ Тази дума не може да се разчете със сигурност.

⁴⁷ **Славейков**, Пенчо. Избрани съчинения. нареди Мара Белчева. София: М-во на нар. просвещение, 1923. 528 с., 2 л. ил.

⁴⁸ Мара Белчева превежда „Потъналата камбана“ от Герхард Хауптман за поставянето ѝ в края на 1922 г. в Народния театър в София.

⁴⁹ 1922 г. В продължение на 4 години „На прага стъпки“ не може да бъде доставена в София. Затова първите рецензии за стихосбирката излизат през 1922 г. Вж. **Пундев**, Васил. Мара Белчева – „На прага стъпки“. – В: *Слово*, 14 авг. 1922; **Василев**, Владимир. „На прага стъпки“ от Мара Белчева. – В: *Златорог*, 1922, кн. 7–8.

който поемате за доставяне в средата на януарий поне 1 колет от книгата ми, за което Ви благодаря и Ви поздравявам.

С почитание М. Белчева

Уважаемий Господин Паскалев,

Началникът на Митниците ми събщи, че получил телеграма, в която казват, че книгата „На прага стъпки“ била извиквана за продан на 27 януарий, но никой не се явил да наддаде, и тъй тя си останала.

Дирих Ви напразно да Ви съобща това.

С поздрав Мара Белчева

Ув[ажаемий] г-н Паскалев,

За да не Ви безпокоя, ще намина аз сама в издателството днес или най-късно утре. Много се радвам за изданието на моята любима книга.

24.XII.⁵⁰

С поздрав М. Белчева

Созопол, 24.IX.[19]25⁵¹

Г-н Александър Паскалев

Книгоиздателство

ул. „Гурко“

София

Драги Г-н Паскалев,

Сега получих покана за 1000 л[ева], които ми пращате за сметка на моите „Сонети“, и аз бързам да Ви благодаря от все сърце за тях. Много навреме ми дойдоха. В Созопол е тъй хубаво, че не ми се връща в студената София, но като помисля за

⁵⁰ Без година на изпращане.

⁵¹ Пощенска карта.

толковато мили образи, пак ми домилява за там. Научих се, че Вие ще се местите от квартирата, дано сте намерили по-хубава. Вярвам да сте се поправили всички от Варна.

Най-сърдечни поздрави Вам и на хубавата г-жа Паскалева.

Децата⁵² целувам.

Ваша Мара Белчева

Последната снимка
на Мара Белчева, 1937 г.

⁵² Двете деца на Ал. Паскалев.

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“, издание на
НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, ЗА 2018 г.

Име. Презиме. Фамилия.

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	9,00 лв.	☐ 27 лв.	☐ 54 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Росица Владимирова – тел. 9183 214, 9183 120
e-mail: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Росица Владимирова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:
UNCRBGSF, Уникредит Булбанк,
Бизнес център София Батенберг, 1000 София.

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Росица Владимирова

**Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.**